

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63))

Nr. 4 (63), 2022

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)
nr. 4 (63), 2022

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Diana SÂRCU, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÎZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe Budeanu**

Editură și tipar:

Î.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tip B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Domnica MANOLE, Președintele Curții Constituționale a R. Moldova 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 5**DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL**

Tatiana VÎZDOAGĂ, Iulia BRIA. Prezumția de nevinovăție în sistemul prezumțiilor juridice 8

Vitalie JITARIUC. Clasificarea măsurilor speciale de investigații 14

Ion CHIRTOACA. Acțiunile specifice ale procurorului la etapa ședinței preliminare 21

Petru VÎRLAN. Latura obiectivă a infracțiunii de îmbogățire ilicită 26

DREPT PRIVAT

Nicolae FALĂ, Mihail POALELUNGI. Indisponibilizarea pauliană 30

Ana BAGRINOVSKI. Controlul judiciar al legalității hotărârilor adunării generale a asociațiilor societății cu răspundere limitată 36

Teodor PAPUC, Marcel LUPU. Codul civil, ca obstacol pentru cultura justificării 42

Violeta COJOCARU, Aliona CARA-RUSNAC. Inovațiile în contractele cu titlu gratuit încheiate în mediul online 46

DREPT INTERNAȚIONAL

Petru LOGHINESCU. Garanții în caz de priveră de proprietate în dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului 51

DREPT PUBLIC

Maria SÎRBU. Statutul audientului Institutului Național al Justiției: aspect comparativ și problematici 56

SUMMARY**OUR GUEST**

Domnica MANOLE, President of the Constitutional Court of the Republic of Moldova 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS 5**CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

Tatiana VÎZDOAGĂ, Iulia BRIA. The presumption of innocence in the system of legal presumptions 8

Vitalie JITARIUC. Classification of special investigative measures 14

Ion CHIRTOACA. Specific actions of the prosecutor at the stage of the preliminary hearing 21

Petru VÎRLAN. The objective side of the crime of illegal enrichment summary 26

PRIVATE LAW

Nicolae FALĂ, Mihail POALELUNGI. Paulian disability 30

Ana BAGRINOVSKI. Judicial review of the legality of decisions of the general meeting of members of the limited liability company 36

Teodor PAPUC, Marcel LUPU. The civil code as an obstacle for the culture of justification 42

Violeta COJOCARU, Aliona CARA-RUSNAC. New trends of the gratuitous contracts in online area 46

INTERNATIONAL LAW

Petru LOGHINESCU. Guarantees in case of deprivation of property under the law of the European Convention on Human Rights 51

PUBLIC LAW

Maria SÎRBU. Status of the trainees of the National Institute of Justice: comparative aspect and issues 56

INVITATUL NOSTRU

„CEEĂ CE MĂ PREOCUPĂ ÎN PREZENT ESTE CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI CURȚII CONSTITUȚIONALE”

– Doamnă Domnica Manole, de aproape trei ani conduceți activitatea celei mai importante instituții de drept din Republica Moldova. Ce faceți și cum faceți pentru a restabili buna încredere a societății în Curtea Constituțională?

– Mă bucură faptul că recunoașteți rolul crucial al curților constituționale în societățile democratice. Foarte puțini îl conștientizează. Noi nu avem, din păcate, o cultură a constituționalismului în Republica Moldova. State ca Ungaria sau Polonia – nemaivorbind de Germania, de Austria sau de Italia – stau cu mult mai bine din perspectiva numărului de constituționaliști la sută de mii de cetățeni, dacă-mi îngăduiți comparația. Sunt societăți pentru care dreptul constituțional este cea mai importantă ramură de drept.

Într-adevăr, în statele care au adoptat modelul european al controlului de constituționalitate, curțile constituționale stau în vârful arhitecturii instituționale. Ele nu fac parte din cele trei puteri ale statului – legislativă, executivă și judecătorească –, ci ocupă un loc separat, asigură echilibrul și colaborarea corectă dintre acestea, le sancționează și le corectează, adesea. Ca garant al supremației Constituției, curțile constituționale pot declanșa alegeri anticipate, pot anula rezultatele unor alegeri sau pot reda speranța unor întregi categorii de oameni, atunci când declară neconstituțională o lege pe care aceștia o considerau nedreaptă.

Încrederea în Curtea Constituțională se câștigă, în primul rând, prin calitatea argumentării soluțiilor sale. În funcție de argumentarea unei soluții poți observa care este efortul depus de judecătorii care au pronunțat-o. Cei care analizează

Domnica MANOLE,
*Președintele Curții Constituționale
a Republicii Moldova*

calitatea argumentării trebuie să fie specialiștii în domeniu. În acest mod, am avea un test corect al încrederii. Mai există un tip de încredere în Curte: cel al oamenilor nespecialiști în domeniu. Încrederea nespecialiștilor în Curtea Constituțională nu se bazează pe criterii obiective, ci pe trăiri contextuale, pe sentimentul că „Curtea a spus-o așa cum trebuia s-o spună!” sau că „Bine le-a făcut!”, într-un caz particular. De multe ori, tocmai din cauza lipsei unor criterii obiective de analiză a unei soluții a Curții, acești observatori pot rămâne cu un gust amar. Dar pentru o curte este periculos să pronunțe soluții în funcție de cum va reacționa societatea, prin majoritatea membrilor săi. Conformitatea cu Constituția nu echivalează cu conformitatea cu opinia majorității. Majoritățile pot greși sau pot comite abuzuri față de grupurile minoritare dintr-o societate, iar curțile constituționale există tocmai din acest motiv: pentru a le corecta sau pentru a le combate abuzurile.

În al doilea rând, activitatea Curții trebuie să fie caracterizată de transparență. Societatea trebuie să fie informată la timp despre actele jurisdicționale ale Curții și este bine atunci când află aceste informații chiar de la Curte, nu de la buletinul de știri. În acest sens, am instituit, de când sunt Președinte, practica briefing-ului. După fiecare hotărâre sau decizie importantă, prezint soluția ei într-un limbaj accesibil.

– Mai mulți ani la rând, ați exercitat și funcția de formator la Institutul Național al Justiției. De ce nu reveniți, în special, cu un curs privind excepția de constituționalitate? Știu că asupra acestui subiect parvin foarte multe sesizări la Curtea Constituțională...

– Anul trecut, pe rolul Curții au ajuns 293 de sesizări. De la începutul anului 2022, până în momentul în care are loc interviul nostru, pe rolul Curții au ajuns 211 sesizări. Majoritatea lor sunt rezolvate prin decizii de inadmisibilitate, adică prin acte jurisdicționale care nu abordează fondul cauzelor. Dar asta nu scutește Curtea să prezinte argumentele de rigoare. Mai mult, rămân sesizările care trebuie soluționate pe fond și care pretind un volum mai mare de muncă.

Este absolut necesar un curs de lungă durată privind excepția de neconstituționalitate pentru toți judecătorii de drept comun din Republica Moldova. În acest mod, ei vor deprinde limbajul utilizat de Curte, care reprezintă, de fapt, limbajul european comun în materia drepturilor omului. Ei vor afla ce presupune incidența unui drept fundamental, cine este partea unui proces în sensul Constituției, care este diferența dintre ingerința într-un drept fundamental și încălcarea acestuia etc.

Așadar, răspunzându-vă la întrebare, cred că Institutul Național al Justiției ar proceda corect dacă ar introduce în curriculum un curs despre excepția de neconstituționalitate.

– Judecătorii Curții Constituționale beneficiază de o formare continuă sau de un serviciu de consultanță? Apelați la sfaturile unor foști judecători ai Curții Constituționale?

– Cu aproape fiecare caz pe care îl rezolvă, judecătorii își îmbunătățesc cunoștințele de drept constituțional. Din această perspectivă, este o muncă de formare continuă. Dacă aveți în vedere participarea la cursuri specializate, răspunsul este afirmativ, însă asemenea participări nu au loc de o manieră sistematică. De exemplu, în 2019 și în 2021, judecătorii Curții au participat la o serie de seminare în format fizic, în Riga, Letonia, dar și online, finanțate și organizate de Curtea Consti-

tuțională a Letoniei, cu care avem o relație strânsă. Anul trecut am semnat un memorandum de colaborare cu Tribunalul Constituțional al Spaniei, iar acest fapt ne-a permis să efectuăm o vizită de studiu la colegii noștri spanioli, pentru a participa, timp de o săptămână, la seminare dedicate unor teme prestabilite (raportul dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național, interpretarea în dreptul constituțional etc.). În luna martie a anului 2023, vom avea parte de vizita unui profesor de drept din Statele Unite ale Americii, care va ține mai multe seminare pentru judecătorii de la Curtea Constituțională. În anul viitor, la invitația Curții Constituționale, vom fi vizitați de Președintele Curții de Justiție a Uniunii Europene, dl Koen Lenaerts, care va ține o prelegere pentru judecătorii și funcționarii Curții privind dreptul Uniunii Europene și care va vizita și alte instituții din Republica Moldova. De asemenea, vom primi vizita unui judecător de la Curtea de Justiție a Uniunii Europene, care va ține câteva cursuri de drept al Uniunii Europene pentru judecătorii și funcționarii Curții Constituționale.

Nu trebuie uitați nici funcționarii juriști de la Curtea Constituțională, care redactează proiectele de hotărâri sau de decizii inițiale și care ne oferă studii de drept comparat și de jurisprudență internațională.

– Justiția constituțională constituie un element de bază pentru democrație, protecția drepturilor omului și preeminența dreptului într-o societate. Există azi la noi probleme care zădărnicesc cimentarea acestui element de bază? Dacă da, care sunt ele?

– Așa cum am anticipat într-un răspuns de mai sus, curriculum-urile universitare nu acordă o importanță prea mare dreptului constituțional. Mai mult, în tagma juriștilor de la noi circulă percepția eronată că dreptul constituțional are mai mult legătură cu politicul, nu cu juridicul și, din acest motiv, nu reprezintă o materie de interes. Acestea ar fi problemele cu care se confruntă dreptul constituțional în Republica Moldova, și nu doar. Sunt problemele dreptului constituțional în Europa de Est.

– Cum conlucrează Curtea Constituțională cu Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), cu alte curți constituționale sau instituții de drept străine pentru a ajusta cadrul legislativ și normativ al R. Moldova la standardele europene?

– Prin hotărârile pe care le pronunță, Curtea Constituțională contribuie, uneori, la ajustarea actelor normative supuse controlului său la stan-

dardele europene. Într-o hotărâre din 2020 referitoare la garanțiile de care beneficiază străinii în cazul în care se pune problema expulzării lor, Curtea a declarat neconstituționale prevederi din Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova, bazându-se, inclusiv, pe considerente din cauze similare judecate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Atunci, Curtea a subliniat că aceste cauze se bucură de autoritatea de lucru interpretat pentru cazul din fața Curții. Ele stabilesc un nivel minim de protecție în materie de garanții procedurale în cazul expulzării străinilor, precum și de protecție a dreptului la viață și a dreptului de a nu fi supus relor tratamente sub laturile lor procedurale. Ele sunt pertinente și aplicabile în toate cazurile similare. Mai mult, chiar Curtea Europeană le cere autorităților naționale să se asigure că legislația națională este conformă cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Acest fapt pune în sarcina autorităților statale obligația de a asigura efectul deplin al standardelor Convenției, în conformitate cu ordinea lor constituțională și având în vedere principiul certitudinii juridice, așa cum sunt interpretate standardele de către Curtea Europeană. Iată un exemplu pur de aplicare a Convenției Europene prin intermediul drepturilor fundamentale relevante din Constituție, al cărui câmp de aplicare este similar cu cel al drepturilor omoloage garantate de Convenția Europeană.

Așadar, sursa principală de inspirație a Curții Constituționale o reprezintă jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Curtea mai apelează, uneori, la Comisia de la Veneția, în vederea emiterii unor opinii privind sesizările pe care i le semnalează. Deși considerentele opiniilor Comisiei de la Veneția nu sunt obligatorii, așa cum sunt considerentele Curții Europene făcute în cauze similare, Curtea le are în vedere în analiza sa.

Conlucrăm cu succes și cu alte curți constituționale din Europa. Recent, am efectuat o vizită la Curtea Constituțională a Cehiei și la Curtea Constituțională a Austriei, unde am fost invitați în calitatea noastră de deținători ai Președinției Conferinței Curților Constituționale Europene. Am făcut acolo schimburi de idei și am stabilit punți de legătură profesională. Însă, fără îndoială, avem o relație deosebită cu Curtea Constituțională a României.

- Republica Moldova are o prioritate și în domeniul juridic față de alte state ex-sovietice. Prioritatea dată este România, țară cu care împărțim aceeași limbă și aceeași cultură, inclusiv juridică. Cum folosiți această prioritate, știind că România beneficiază deja de o constituționalitate europeană?

- Curtea Constituțională a Republicii Moldova are cea mai apropiată relație cu Curtea Constituțională a României. În ultima perioadă, ea s-a manifestat prin editarea în comun a două volume. Primul, Preeminența dreptului și controlul de constituționalitate. Între tradiție și modernitate, din 2018, a fost dedicat Centenarului Marii Uniri. Cel de-al doilea, Patrimoniul constituțional și valorile democratice, din 2021, a fost dedicat aniversării a 30 de ani de la adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova și de la aprobarea Constituției României. Pe amândouă le puteți găsi în versiunile lor electronice în secțiunea Publicații de pe site-ul www.constcourt.md. Curtea Constituțională a României a asigurat până acum două stagii, de câte două săptămâni la București, pentru câțiva dintre asistenții judiciari ai Curții noastre, în care aceștia au studiat procedura din fața Curții de la București și alte teme juridice de interes. Periodic, magistrații-asistenți ai Curții Constituționale de la București organizează seminare online în comun cu juriștii Curții Constituționale din Chișinău, în cadrul cărora se abordează probleme noi din jurisprudența celor două curți.

De asemenea, nu ne este străină jurisprudența Curții din România, pe care o utilizăm în soluționarea cauzelor relevante de pe rolul nostru.

- Între anii 2011 și 2014 ați fost vicepreședinte al Pilonului I al Strategiei implementării reformelor în sectorul judecătoresc. Deci, cunoașteți și vedeți cu ochi de specialist cum Republica Moldova intră mereu în noi strategii de reformă a sistemului judecătoresc. Susțineți, credeți în succesul actualei strategii, care este una dintre cele mai importante pe noul parcurs al Republicii Moldova cu rol de candidat în membri ai Uniunii Europene?

- În calitatea mea de judecător constituțional, sunt obligată să-mi manifest rezerva atunci când trebuie să-mi exprim opinia despre politicile publice ale autorităților. Reformarea sistemului judecătoresc nu vizează Curtea Constituțională. Astfel, mă limitez să spun doar că îmi pun toată speranța în acest demers al autorităților relevante.

Ceea ce mă preocupă în prezent este consolidarea independenței Curții Constituționale, care reprezintă un detaliu important în mecanismul statal. Datorită independenței ei, datorită faptului că va pronunța hotărâri care vor exprima supremația Constituției, va avea de câștigat întreaga societate.

- Vă mulțumim, doamnă Domnica Manole. Vă dorim succese în statornicirea independenței Curții Constituționale. La mulți ani!

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

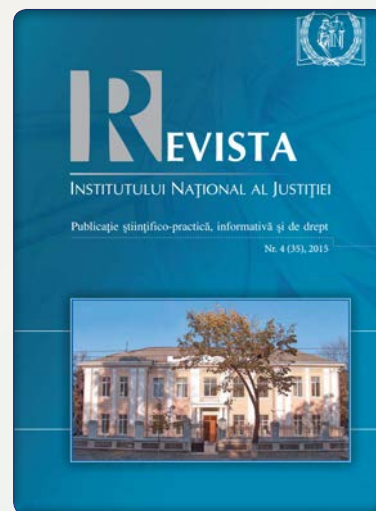
SPECIALIȘTII INTERNAȚIONALI DAU O NOTĂ BUNĂ REVISTEI NOASTRE

Echipa de evaluare a revistelor științifice de la Index Copernicus International (www.indexcopernicus.com) ne anunță că Revista Institutului Național al Justiției (ISSN: 1857-2405) a trecut cu succes procesul de evaluare multidimensională și rămâne indexată în ICI Journals Master List 2022.

Scorul ICV rezultat pentru 2021 este afișat în ICI Journals Master List 2021 <https://journals.indexcopernicus.com/search/formjml>, precum și în Journal Passport <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46659&lang=pl>.

Menționăm pentru autorii și cititorii noștri că Index Copernicus Value anunța în 2018 indicatorul **ICV = 77.07**, în 2019 **ICV = 80.42**, în 2020 **ICV = 85.46**, iar de data aceasta, pentru Revista Institutului Național al Justiției indicatorul 2021 **ICV = 91.78**. Deci, revista noastră este foarte bine apreciată inclusiv de specialiștii internaționali.

Revista INJ este o publicație științifică declarată cu Acces Deschis, inclusă în baza națională de date IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus și DOAJ.

O NOUĂ REUNIUNE PRIVIND SPRIJINUL ÎN IMPLEMENTAREA CONVENȚIEI DE LA ISTANBUL

Reprezentanții Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, Director interimar, și Tatiana Ciaglic, șefa Centrului de Informații Juridice, au participat în ziua de 9 decembrie curent la reuniunea intermediară a Comitetului de Coordonare a proiectului CoE „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova”.

Evenimentul a urmărit punerea în discuție a evoluțiilor generale la nivel instituțional, politic și legislativ în domeniul violenței împotriva femeilor și violenței domestice pe parcursul anului curent, precum și a provocărilor și priorităților pentru perioada următoare. De asemenea, au fost prezentate rezultatele proiectului și a fost aprobat Planul de lucru pentru anul viitor.

Proiectul „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova” a fost lansat

în această primăvară de Consiliul Europei, în parteneriat cu Institutul Național al Justiției, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Afacerilor Interne, ca parte a Planului de acțiuni al CoE pentru Republica Moldova pentru anii 2021-2024.

ȘCOALĂ DE IARNĂ PENTRU JUDECĂTORI ȘI PROCURORI

Un grup de procurori și judecători specializați în examinarea cazurilor de trafic de ființe umane (TFU) a participat, în perioada 30 noiembrie - 2 decembrie 2022, la școala de iarnă „Consolidarea răspunsului organelor de drept față de fenomenul traficului de ființe umane”.

La începutul evenimentului, au avut mesaje de salut reprezentanții instituțiilor organizatoare: Ecaterina Popa, Director interimar al Institutului Național al Justiției, Lars Johan Lonnback, Șef al Misiunii Organizației Internaționale pentru Migrațiune (OIM) în R. Moldova, și Christian Burstall, Ofițer în domeniul politic de la Ambasada SUA în Republica Moldova.

Participanții au fost instruiți de formatorii Elena Cobzac, judecător de la Curtea Supremă de Justiție, Kees Klomp, judecător specializat în cauze de trafic de ființe umane din Țările de Jos, Sergiu Russu, procuror-șef interimar al Procuraturii pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, și Viorica Bucșa, expert psiholog TFU.

PROTECȚIA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE: SIMULARE DE PROCES LA INJ

Audienții Institutului Național al Justiției, împreună cu studenții de la Universitatea de Stat din Moldova, Academia „Stefan cel Mare” și Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice au simulat un proces de judecată a unei cauze civile privind aplicarea măsurilor de protecție pentru victimele violenței în familie.

Evenimentul s-a desfășurat pe 9 decembrie 2022 la Institutul Național al Justiției, fiind deschis de Ecaterina Popa, Directoare interimară a INJ, Eleonora Grosu, coordonatoare de programe a Centrului de Drept al Femeilor (CDF), Alina Șavga, doctor în drept, conferențiar universitar USM, și Mariana Grama, doctor în drept, conferențiar universitar USM.

Ghidați de trainerii Arina Țurcan-Donțu, formator INJ, avocată a CDF, Eleonora Grosu, coordonatoare de programe la CDF, și Alina Șavga, conferențiar universitar USM, participanții la proces au supus dezbaterilor fondul cauzei civile, probatoriul administrat și mărturiile care au fost luate în calcul de instanță la pronunțarea încheierii prin care s-au aplicat măsuri de protecție în privința victimelor violenței în familie.

Simularea de proces a fost organizată de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu Centrul de Drept al Femeilor și cu susținerea financiară a Suediei.

CONFERINȚĂ: ACCESUL LA JUSTIȚIE AL FEMEILOR VICTIME ALE VIOLENȚEI

Institutul Național al Justiției a fost gazda evenimentului „Accesul la justiție al femeilor victime și supraviețuitoare ale violenței de gen”. Acțiunea de sensibilizare a opiniei publice cu privire la prevenirea fenomenului violenței față de femei și fete a avut loc pe 29 noiembrie 2022, în contextul campaniei internaționale „16 zile de activism împotriva violenței în bază de gen”.

La eveniment au participat E.S. Kent D. Logsdon, Ambasador al Statelor Unite ale Americii în R. Moldova, Ana Revenco, Ministrul Afacerilor Interne, Veronica Mihailov-Moraru, Secretar de stat al Ministerului Justiției, Ecaterina Popa, Director interimar al Institutului Național al Justiției, Dominika Stojanoska, Reprezentantă a UN Women Moldova, Andrea Cuzyova, Reprezentantă rezidentă adjunctă a UNDP Moldova, Mel Flanagan, judecătoare, statul Wisconsin, SUA, precum și exponenți ai instituțiilor judiciare, ai societății civile și ai partenerilor de dezvoltare.

Acțiunea a fost organizată de Un Women și UNDP Moldova, în colaborare cu Ministerul Afaceri-

rilor Interne, Ministerul Justiției, Institutul Național al Justiției și Coaliția Națională „Viață fără violență”, cu sprijinul financiar al Suediei și al Departamentului de Stat al SUA.

ÎNCĂ O VIZITĂ LA INSTITUȚIILE DE DREPT DIN ROMÂNIA

Institutul Național al Justiției din Republica Moldova și Institutul Național al Magistraturii din România continuă implementarea proiectului „Consolidarea sistemului de justiției prin organizarea unor misiuni de transfer de expertiză adresate judecătorilor și procurorilor din Republica Moldova”. În cadrul acestuia, a fost organizată a treia vizită de studiu a reprezentanților sistemului național de drept, care a avut loc la București în perioada 23-25 noiembrie 2022.

Delegația Institutului Național al Justiției, formată din Vladimir Timofti, judecător la Curtea Supremă de Justiție, Dorin Dulghieru, judecător la Curtea de Apel Chișinău, membru al Consiliului INJ, Oxana Robu, judecător la Curtea de Apel Chișinău, Armen Oganesean, procuror, formator INJ, și Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale INJ, a avut ocazia să facă schimb de experiență și bune

practici cu exponenți ai instituțiilor de resort din cadrul sistemului judiciar român.

Reprezentanții INJ au vizitat Institutul Național al Magistraturii, Consiliul Superior al Magistraturii, Tribunalul București, Curtea de Apel București, Parchetul de pe lângă Tribunalul București și Direcția Națională Anticorupție.

E-CURS: A FOST LANSAT PRIMUL MODUL DEDICAT JURISPRUDENȚEI CTEDO

La 25 noiembrie 2022 a fost lansat primul modul dedicat jurisprudenței CtEDO al cursului electronic „Soluționarea litigiilor electorale”. Modulul a fost elaborat în cadrul Proiectului Consiliului Europei „Îmbunătățirea practicii electorale în Republica Moldova, faza II” în cooperare cu Institutul Național

al Justiției, Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova și Centrul pentru Instruire Continuă în Domeniul Electoral.

În deschiderea evenimentului, care a întrunit judecători, asistenți judiciari, avocați și funcționari electorali, au luat cuvântul Ecaterina Popa, Director interimar al INJ, Angelica Caraman, Președintă a CEC, William Massolin, Șef al Oficiului CoE la Chișinău, și Doina Bordeianu, Directoare a CICDE. Vorbitoarii au reiterat cooperarea eficientă între instituții prin intermediul formărilor judiciare în materie electorală, precum și importanța cursului ca un instrument util în activitatea lor profesională atât judecătorilor, cât și funcționarilor electorali. De asemenea, au asigurat participanții că vor fi redactate și alte module în funcție de modificările legislative naționale în domeniul electoral.

INJ S-A ALĂTURAT CAMPANIEI INTERNAȚIONALE ÎMPOTRIVA VIOLENȚEI ÎN BAZĂ DE GEN

Institutul Național al Justiției s-a alăturat campaniei internaționale cu privire la eliminarea violenței împotriva femeilor „16 Zile de activism împotriva violenței în bază de gen”, inițiată de Women’s Global Leadership Institute în 1991, în vederea promovării și eliminării tuturor formelor de violență împotriva femeilor.

În acest an, lansarea campaniei a avut o conotație deosebită: intrarea în vigoare în R. Moldova a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, cunoscută sub numele de Convenția de la Istanbul, care oferă instrumente practice pentru a asigura protecția fetelor și a femeilor.

Cu scopul de a preveni răspândirea celei mai frecvente încălcări ale drepturilor omului și a com-

bate această problemă majoră cu care se confruntă societatea, INJ a programat mai multe acțiuni de formare judiciară și de informare despre fenomenul violenței asupra fetelor și femeilor.

CONFERINȚA IOJT LA A X-A EDIȚIE

În perioada 30 octombrie-3 noiembrie 2022, la Ottawa, Canada, și-a ținut lucrările cea de-a X-a ediție a Conferinței Organizației Internaționale de Formare Judiciară (IOJT) cu genericul „Educație judiciară eficientă: înțelegerea populațiilor vulnerabile”.

Evenimentul a reunit exponenți ai școlilor de magistratură din întreaga lume, inclusiv ai Institutului Național al Justiției din Republica Moldova: Ecaterina Popa, Director interimar, Cezara-Elena Polisca, consiliera Directorului, șefa Secției didactico-metodică și formare formatori, și Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale.

În cadrul forului a avut loc și Adunarea Generală a IOJT, la care au fost supuse dezbaterilor și adoptate noile modificări ale statutului Organizației Internaționale de Formare Judiciară. Delegația INJ a participat la sesiunea de votare a conducerii IOJT:

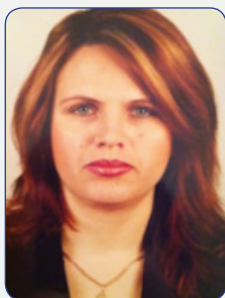

a președintelui, a secretarului general adjunct și a vicepreședinților regionali pentru Europa, America de Sud, Asia și Pacific.

Menționăm că Institutul Național al Justiției din R. Moldova are statut de membru al IOJT.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.131.7

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).01)PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE
ÎN SISTEMUL PREZUMȚIILOR JURIDICE

Tatiana VÎZDOAGĂ,
dr., conf. univ., USM
<https://orcid.org/0000-0002-7783-5247>

Iulia BRIA,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0002-2989-0524>

SUMAR

Esența prezumției de nevinovăție constă nu în faptul că învinuitul, de regulă, este nevinovat și presupune că, atâta timp cât nu avem o sentință de condamnare definitivă, nu există persoană vinovată juridic în comiterea infracțiunii. Importanța acestei reguli pentru construirea și funcționarea democratică a procesului penal, precum și pentru apărarea persoanelor atrase la răspundere penală este greu de supraapreciat. Vinovăția persoanei nu se consideră probată și ea nu poate fi recunoscută ca vinovată în comiterea infracțiunii și, respectiv, supusă anumitor îngrădiri în drepturi, cu excepția celor legate de cercetarea cauzei penale, ale căror temeieri și ordine de aplicare sunt strict reglementate de lege. Fixarea prezumției de nevinovăție în Codul de procedură penală în calitate de principiu general nu a înlăturat de la sine toate deficiențele privind aplicarea corespunzătoare a acestui principiu în activitatea practică a organelor de drept. Acest lucru se datorează nu doar lipsei de dorință de a respecta regulile participanților la proces care derivă din acest principiu, complicându-se, astfel, activitatea de cercetare și descoperire a infracțiunilor, dar și din motive de percepere necorespunzătoare, denaturată, a esenței lui. Înțelegerea și interpretarea corectă a esenței și particularităților prezumției de nevinovăție, a problemelor legate de aplicarea ei este imposibilă fără o incursiune în

THE PRESUMPTION
OF INNOCENCE IN THE SYSTEM
OF LEGAL PRESUMPTIONS
SUMMARY

The essence of the presumption of innocence does not consist in the fact that the accused, as a rule, is innocent, but it assumes that as long as we do not have a definitive sentence of conviction, there is no legally guilty person of committing the crime. The importance of this rule for the construction and democratic functioning of the criminal process, as well as for the defense of persons held criminally liable, is difficult to overestimate. The person's guilt is not considered proven and he cannot be recognized as guilty of committing the crime and, respectively, subject to any restrictions on his rights, except for those related to the investigation of the criminal case, the grounds and order of application of which are strictly regulated by law. Introduction the presumption of innocence in the Code of Criminal Procedure as a general principle did not by itself remove all the deficiencies regarding the proper application of this principle in the practical activity of law enforcement bodies. This is not only due to the lack of desire of the participants in the process to comply with the rules derived from this principle, thus complicating the activity of research and discovery of crimes, but also due to reasons of improper perception, distorted of its essence. The correct understanding and interpretation of the essence and peculiarities of the presumption of innocence, the problems related to its application, is impossible without an incursion into the matter of legal presumptions and without determining the place of the presumption of innocence in their complex system.

Key-words: *presumption of innocence, engagement, conclusion, hypothetical character, truth, fact, phenomenon, event, criminal trial, fiction, sentence, conviction.*

materia prezumțiilor juridice și fără determinarea locului prezumției de nevinovăție în sistemul lor complex.

Cuvinte-cheie: *prezumție de nevinovăție, combatere, concluzie, caracter ipotetic, adevăr, fapt, fenomen, eveniment, proces penal, ficțiune, sentință, condamnare.*

I. Introducere

Prezumția de nevinovăție (presupunerea, recunoașterea juridică a unui fapt până la proba contrarie) este una legală și relativă. Aceasta se explică prin faptul că este prevăzută expres în lege și este posibilă răsturnarea (tot în baza legii) a acestei prezumții. Esența respectivei prezumții constă în statutul acordat bănuțului, învinutului sau inculpatului în cadrul procesului penal, el fiind considerat o persoană de bună credință, din acest statut rezultând toate garanțiile puse la dispoziția lui și respectarea drepturilor sale de către organele de urmărire penală sau instanța de judecată de a nu încălca acest drept fundamental al omului și pentru a-i acorda șansa și garanții reale de a se apăra de o acuzație injustă sau neproporțională [4, p. 72].

Prin adoptarea prezumției de nevinovăție ca principiu de bază, distinct de celelalte drepturi care garantează și ele libertatea persoanei, s-a produs o serie de restructurări ale procesului penal și ale concepției organelor judiciare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe: a) vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției; b) sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului; c) la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea ei definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată; la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte *erga omnes*; d) hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, care nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare.

Toate aceste cerințe sunt argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă, garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă [6, p. 50].

II. Discuții și rezultate

Noțiunea și conceptul de prezumție. Prezumțiile constituie obiectul de cercetare al diferitelor științe juridice, îndeosebi a teoriei dreptului. În probatoriul penal prezumțiile pot juca un rol esențial în protecția drepturilor subiecților procedurali, având aplicabilitate în dreptul unui stat cu o democrație avansată, însă doar în măsura în care acestea realizează misiunea de *factor de abținere de la eventualele abuzuri* [5, p. 117].

Noțiunea „prezumție” este folosită pe larg de către omenire în diferite domenii. În Dicționarul universal al limbii române, prezumția este tratată ca fiind: 1) părere întemeiată pe aparențe, pe ipoteze, și nu pe probe, presupunere, supoziție; 2) concluzie logică desprinsă de lege sau de organul de jurisdicție cu privire la existența unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit

direct din stări sau împrejurări cunoscute, ci cu ajutorul altor fapte cunoscute și conexe; 3) părere exagerat de bună despre sine, încredere lipsită de temei în propriile forțe, înfumurare, aroganță, supraestimare, suficiență, pretenție; 4) o presupunere recunoscută adevărată până când nu este dovedit contrariul [10, p. 1109].

Anume în aceste sensuri termenul „prezumție” este folosit de cele mai frecvente ori în activitatea de toate zilele. Totodată, nu orice presupunere reprezintă o prezumție din punct de vedere științific. În baza unor fapte, putem concluziona și despre posibilitățile unui anumit fenomen, însă această presupunere nu va avea, în mod evident, caracterul unei prezumții.

Folosirea termenului „prezumție” este specifică, în mare parte, pentru activitatea științifică a omenirii. Totodată, aplicarea lui este restrânsă axată pe științele umanitare, în special pe cele juridice, nefiind specifică pentru științele naturii. După cum se menționează pe bună dreptate în literatura de specialitate, „prezumția” și „presupunerea” sunt noțiuni identice, însă din conceptul generic de „presupunere” se detașează un gen specific – presupunerea juridică [19, p. 460-470]. Anume acestuia îi este caracteristică denumirea de „prezumție”, care caracterizează aspectul juridic al presupunerii [15, p. 18]. Noțiunea de „prezumție” este folosită și în alte domenii științifice, dar în sfera activității juridice ea reprezintă un procedeu logic, caracteristic oricărei activități de cunoaștere, care este capabil să genereze consecințe juridice [17, p. 3]. În privința prezumțiilor care acționează în afara sferei juridice este mai rațional să fie folosit termenul de „presupuneri, ipoteze generale” [21, p. 1-2].

Natura logică a prezumțiilor este determinată de formarea acestora în mod inductiv, luându-se în considerație elemente separate în baza cărora se face o concluzie generală. Totuși, ca metodă de formare a prezumțiilor trebuie recunoscută doar inducția limitată, avându-se în vedere posibilitatea modificării condițiilor în care se află fenomenul sau obiectul generalizat [5, p. 118].

După conținut, prezumția reprezintă o generalizare, concluzie probabilă obținută în rezultatul observării repetate a anumitor fenomene. Studiarea îndelungată a fenomenelor în aceleași condiții, repetabilitatea lor a făcut posibilă generalizarea acestora în baza inducției și identificarea legăturilor existente între ele. Aceste generalizări ne permit să presupunem că, în condiții și cauze similare, trebuie să survină aceleași urmări. Totodată, repetabilitatea fenomenelor urmărite capătă caracterul unor legități, a unor stări ordinare a lucrurilor, din care considerent prezumția poate fi percepută ca adevăr, fără probări în acest sens [17, p. 6]. Astfel, atunci când legea instituie o prezumție legală absolută, faptul astfel prezumat nu trebuie dovedit. De exemplu, hotărârea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă cu privire la existența faptei sau a persoanei care a săvârșit-o. În consecință, în fața instanței civile nu vor mai face obiectul probei aspectele menționate

mai sus, pornindu-se de la prezumția legală că hotărârea instanței penale reflectă adevărul (*res iudicata pro veritate habetur*) [9, p. 457].

O calitate substanțială a prezumției o reprezintă caracterul ipotetic, probabil, al cunoștințelor pe care se conține, caracterul condiționat al acceptării lor în calitate de adevăr – cu ajutorul lor putem judeca despre prezența sau lipsa fenomenelor prezumate sau a faptelor cu doar un anumit grad de probabilitate. Astfel, de exemplu, prezumția folosită în procesul penal consolidează și statornicește adevărul, corespunderea realității obiective circumstanțelor cauzei, stabilite printr-o hotărâre judecătorească definitivă. Însă, legiuitorul, admitând posibilitatea atacării hotărârilor judecătorești, presupune că circumstanțele cauzei ar fi putut fi stabilite eronat de instanța de judecată. Autorul V. Babaev explică această calitate a prezumției prin metoda ei de constituire, la care se atribuie inducția incompletă care ne permite să obținem anumite generalizări corecte pentru marea majoritate a cazurilor, însă nu pentru toate [11, p. 9-10].

Probabilitatea presupune posibilitatea combaterii unor concluzii prezumtive în anumite cazuri concrete. Însă, reprezentând un semn substanțial al prevederilor deduse din prezumții, posibilitatea combaterii nu este realizată de fiecare dată, fiind mai degrabă o excepție [11, p. 10], deoarece prezumția reflectă o ordine obișnuită, stabilă. Vorbind despre probabilitate, trebuie să menționăm că ea nu figurează în calitate de indicator al irealizabilității prezumțiilor, ci ca o sursă care îi oferă forță logică [24, p. 249].

În conținutul oricărei prezumții se regăsesc două componente factice – cel de bază (numit și faptul temelie) și cel prezumat. Un semn important al prezumției îl reprezintă trecerea de la faptul de bază la cel prezumat în afara procedurii probatoriului, care se desfășoară cu respectarea anumitor condiții: în primul rând, faptul de bază al prezumției trebuie să fie stabilit de fiecare dată cu certitudine, în al doilea rând - lipsesc (nu sunt probate) faptele capabile să combată faptul prezumat (presupus) [21, p. 24]. În acest caz, se consideră că faptul prezumat există.

În literatura juridică termenul „prezumție” este perceput în mai multe sensuri: a) stare caracteristică derulării obișnuite a evenimentelor; b) prevedere care determină cea mai simplă și mai frecvent întâlnită relație; c) regulă care se întemeiază pe multiple observații și generalizări a anumitor legături stabile dintre fapte, fenomene, evenimente etc., conform căreia, în baza existenței anumitor fapte, fenomene, evenimente, putem concluziona despre alte fapte, fenomene, evenimente; d) presupunere privind prezența sau lipsa obiectelor (fenomenelor), a legăturilor dintre ele, confirmate prin activitatea de toate zilele.

Cercetătorii juriști identifică două categorii de prezumții: 1) factice (generale, firești); 2) juridice (legislative). Această clasificare există în cadrul dreptului roman: *praesumptionem hominis* – presupunere probabilă, făcută de judecător, și *praesumptionem juris* – prezumție legală (fixată în textul legii) [13, p. 47; 21, p. 23-24].

Profesorul I. Dolea ne vorbește, de asemenea, despre două categorii de prezumții: *prezumția de fapt* și *prezumția de drept*. În opinia lui, prezumția de fapt este o generalizare aplicabilă ca punct de reper (o regulă generală) la cercetarea anumitor situații tipice [5, p. 123]. Prezumția de drept este o regulă care prevede că un fapt trebuie considerat ca existent și, deci, nu trebuie dovedit, dacă în cauza penală nu va fi stabilit un alt fapt cu care legea leagă existența acestei prezumții. Prezumțiile de drept permit a include în probatoriu anumite date care sunt verificate de către știință și practică și dau posibilitatea de a examina corect cauza penală, de a face examinarea mai stabilă și de a contribui la excluderea unei hotărâri netemeinice [5, p. 124].

Prezumțiile juridice. Actualmente, prin prezumțiile practice sunt înțelese cunoștințele adevărate și autentice privind evoluția, dezvoltarea naturii și a omenirii, elaborate prin prisma practicii social-istorice ale omenirii, folosite în cadrul probatoriului [12, p. 99]. Spre deosebire de prezumțiile juridice, cele factice nu sunt fixate legislativ, în timp ce primele sunt fixate în lege sau deduse din conținutul ei.

Prezumțiile juridice dispun de semne caracteristice, în general, tuturor prezumțiilor. Vorbind despre semnele, indiciile generale ale prezumțiilor, marea majoritate a autorilor susțin următoarele: în primul rând, acestea reprezintă rezultatul unor generalizări inductive a fenomenelor, evenimentelor, faptelor și a legăturilor dintre ele, urmărite o perioadă îndelungată de timp; în al doilea rând, în baza prezumțiilor, putem, bazându-ne pe unele fapte, să concluzionăm despre prezența sau absența altor fapte; în al treilea rând, prezența faptului prezumat este stabilită în afara probatoriului; în cel de-al patrulea rând, prezumțiile exprimă cunoștințe probabile, presupuse, în baza lor putem concluziona despre fapte, evenimente, fenomene doar cu un înalt grad de probabilitate [11, p. 6-12; 17, p. 3-7]. De rând cu semnele expuse supra, prezumțiile juridice se caracterizează și prin anumite indicii speciale. La categoria acestor semne, autorul C. Babaev cataloghează următoarele: a) prezumțiile juridice reflectă ordinea obișnuită a legăturilor dintre obiecte și fenomene doar din domeniul dreptului, fie în legătură cu acesta; b) aplicarea lor este determinată de sarcinile reglementării juridice; c) ele sunt fixate direct sau indirect în conținutul normelor de drept [11, p. 13].

Autorul C. Gorschi menționează despre indiciul materializării prezumției în textul normei juridice și despre posibilitatea desprinderii, distingerii prezumției din textul uneia sau al mai multor norme de drept. El atrage atenție și la posibilitatea formulării anumitor concluzii certe, care nu pot fi combătute în baza anumitor categorii de prezumții [14, p. 236]. Identificarea acestui ultim criteriu este însă incorectă, deoarece el este specific numai pentru un anumit grup de prezumții juridice, și nicidecum pentru întregul lor spectru. Cercetătorul L. Ștutin, referindu-se la trăsăturile caracteristice prezumțiilor juridice, menționează următoarele dintre ele: deducerea din preve-

derile legii; prezumțiile nu exclud faptele contradictorii; obiectul prezumțiilor este constituit din fapte care urmează a fi stabilite [23, p. 86].

În șirul trăsăturilor caracteristice prezumțiilor juridice, identificate de diferiți autori, se regăsesc și indicii (semne) generale, la care sunt catalogate: fixarea prezumției în conținutul normelor de drept; deducerea prevederilor prezumției din textul normei legale; folosirea prezumției în scopul reglementării juridice. Evidențierea trăsăturilor prezumției juridice ne permite să definim mai clar și mai deplin noțiunea ei.

În literatura de specialitate noțiunea de „prezumție juridică” cunoaște o definire și interpretare diversificată. Astfel, M. Strogovici subînțelege prin prezumție juridică „o regulă generală care obligă instanța de judecată să recunoască un anumit fapt ca fiind stabilit sau nestabilit, dacă în cadrul cauzei s-a constatat alt fapt de care sunt legate anumite urmări determinate din start” [22, p. 168]. Reținem, însă, că această definiție nu conține indicații referitoare la caracterul probabil al prevederilor prezumtive și posibilitatea combaterii lor.

Autoarea V. Caminskaia definește prezumția juridică ca „o prevedere, exprimată direct sau indirect în norma juridică, prin care o anumită sistematizare, ordonare, a fenomenelor din domeniul comportamentului persoanelor (al relațiilor) este recunoscută firească, obișnuită, permanentă și normală, nefiind necesare anumite probe în acest sens” [17, p. 3]. Criticând această opinie, cercetătorul V. Babaev susține că în conținutul definiției vizate nu se spune nimic despre legătura dintre faptele probate și cele prezumate. În ceea ce privește propria definiție a prezumției juridice, V. Babaev menționează că ea constituie „o presupunere materializată în conținutul normelor de drept privind prezența sau absența faptelor juridice, bazată pe legătura dintre ele și anumite alte fapte prezente sau constatate prin experiența anterioară (premergătoare)” [11, p. 13-14].

În opinia lui I. Libus, prezumția juridică reprezintă o regulă fixată în lege sau care se bazează pe ea, conform căreia, în caz de apariție sau manifestare a anumitor fapte juridice, putem concluziona despre prezența sau absența altor fapte, stări, relații, fără a prezenta probe pentru confirmarea lor. De asemenea, susține el, este necesară stabilirea exactă a faptului care condiționează acțiunea prezumției” [20, p. 14].

Toate aceste definiții, în general, exprimă corect conținutul termenului „prezumție juridică”. Totodată, cea mai reușită definiție a noțiunii vizate este oferită de autorul G. Gorschi, care declară următoarele: „Prezumțiile juridice reprezintă anumite reguli, prevăzute de normele de drept sau care derivă din ele, conform cărora, în baza faptelor juridice stabilite, putem concluziona prezumptiv sau afirmativ despre existența anumitor fapte legate de cele primare” [14, p. 237]. În această definiție sunt reflectate toate trăsăturile substanțiale caracteristice prezumțiilor juridice, și anume: caracter de probabilitate; legătura dintre faptele probate și prezumate; fixarea în conținutul

normelor de drept sau deducerea prin intermediul lor; folosirea în scopurile reglementării juridice.

Caracterul prezumției de nevinovăție și ficțiunea juridică. Problema referitoare la caracterul prezumției de nevinovăție și locul ei în sistemul prezumțiilor juridice este tratată de către specialiștii doctrinari diversificat, deoarece ea dispune de anumite particularități care o evidențiază și o separă în raport cu celelalte prezumții. Cele mai aprige discuții s-au încins în legătură cu o particularitate a prezumției de nevinovăție care constă în absența indicelui probabilității înalte a concluziilor. Din acest motiv, o mare parte a cercetătorilor evidențiază caracterul logic al prezumției de nevinovăție, atribuind-o, ca urmare, la categoria ficțiunilor juridice.

Ficțiunile juridice, ca și prezumțiile, sunt aplicate pe larg în domeniul dreptului, având multiple trăsături comune. Atât ficțiunile cât și prezumțiile sunt acceptate convențional în calitate de adevăr. Criteriul convenționalității constă în faptul că se recunoaște ca adevărată o anumită prevedere care stabilește circumstanțe presupuse, care, probabil, nu există în realitate, fără o probare în acest sens. Însă, acest criteriu, care unifică noțiunea de „prezumție” și „ficțiune”, indică în același timp și la deosebirea substanțială dintre ele. Dacă în cazul prezumției prevederea presupusă se întemeiază pe un grad înalt de probabilitate și în marea majoritate corespunde realității faptice, apoi în cazul ficțiunii legiuitorul recunoaște ca adevărată acea prevedere care din start nu corespunde adevărului. Prezumția, în temeiul experienței de toate zilele, fixează ceea ce are loc în viața cotidiană, iar ficțiunea, prin prisma plăzmuirii, declară ca adevăr ceea ce în realitate nu a avut loc [17, p. 45].

Ca exemplu de ficțiune juridică pot servi prevederile alin. (3) art. 168 din Codul civil al Republicii Moldova, care indică: „Ziua morții persoanei declarate decedată se consideră ziua la care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă...” [1]. Or, această prevedere nu corespunde realității; mai mult ca atât, ea nu poate fi recunoscută nici probabilă. Coincidența zilei morții persoanei cu ziua în care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă se bazează pe întâmplare și nu pe un grad mai mic sau mai mare de probabilitate.

Susținem opinia că ficțiunea juridică reprezintă „un procedeu tehnico-juridic, aplicat în domeniul dreptului, prin care o stare inexistentă se declară ca existentă, obținând caracter obligatoriu în virtutea fixării în textul normei juridice” [11, p. 28]. Ficțiunea juridică, după conținut, reprezintă o simplă normă de drept ce reglementează relațiile juridice din realitatea obiectivă [17, p. 48]. Acest procedeu tehnico-juridic ne exonerează de obligațiunea de a proba anumite fenomene și fapte care nu pot fi demonstrate și ne permite să realizăm o sistematizare eficientă a unor relații juridice care nu admit alte modalități de reglementare.

Asemănarea între prezumțiile juridice și ficțiuni constă în acceptarea convențională a amândurora în calitate de adevăr. Deosebirea acestor noțiuni se da-

torează caracterului provenienței și veridicității prevederilor fixate și reglementate. Prezumțiile juridice fixează ordinea relațiilor juridice, recunoscute ca obișnuite, permanente; prezumțiile reprezintă rezultatul unor concluzii firești. Ficțiunea fixează prevederi formulate de legiuitor, reieșind din necesitatea reglementării juridice; ea este rezultatul unor imaginații a legiuitorului. Cea de a doua deosebire derivă din prima: dacă regula care se conține în prezumție este, cu un anumit grad de probabilitate, adevărată, apoi ficțiunea, cu bună-știință, nu corespunde adevărului.

Atribuirea prezumției de nevinovăție la categoria ficțiunilor juridice este una eronată. Presupunerea privind nevinovăția învinuitului, fixată de prezumția de nevinovăție, spre deosebire de ficțiunile juridice, poate să corespundă adevărului, deși cu un anumit grad de probabilitate [18, p. 56].

Prezumția de nevinovăție și cvasiprezumțiile. În literatura de specialitate se vorbește și despre gradul redus de probabilitate al raționamentelor și aprecierilor fixate de către prezumția de nevinovăție. Această stare de lucruri, în opinia unor autori, nu ne permite să vorbim despre ea ca despre o prezumție juridică tipică. V. Caminskaia și V. Babaev atribuie prezumția de nevinovăție la categoria prezumțiilor juridice atipice – cvasiprezumții [11, p. 16; 17, p. 6]. Cvasiprezumțiile nu conțin adevăr sau un grad înalt de probabilitate al acestuia, ci doar anumite reguli dictate de necesitatea reglementării juridice. Nivelul lor redus de probabilitate se explică prin modalitatea de proveniență. Marea majoritate a prezumțiilor juridice reprezintă prin sine anumite „prevederi generale” fixate de legiuitor. Această ordine de transferare, trecere a prevederilor generale în categoria prezumțiilor este una cât se poate de firească. Cvasiprezumțiile nu cunosc etape de constituire, fiind exclusiv formulate în dependență de sarcinile reglementărilor juridice; ele nu dețin un înalt grad de probabilitate. Trăsăturile comune ale prezumțiilor tipice și atipice se regăsesc nu în domeniul probabilității concluziilor formulate, ci în scopul lor, concentrat pe reglementarea raporturilor juridice și apărarea anumitor valori sociale [21, p. 12-14].

Cu propunerea privind atipicitatea prezumției de nevinovăție și atribuirea ei la categoria cvasiprezumțiilor, formulată de autorii V. Caminskaia și V. Babaev, putem fi de acord, dacă e să limităm substanțial acțiunea ei în timp și asupra cercului de persoane în procesul penal. Or, argumentul de bază al acestor autori referitor la combaterea presupunerii privind nevinovăția învinuitului și, ca urmare, a neautenticității ei, caracterizează acțiunea prezumției de nevinovăție la toate etapele procesului penal, când probele în acuzare sunt deja strânse, iar urmărirea penală se efectuează în privința unei persoane concrete cu statut de bănuit sau învinuit. În asemenea cazuri, nevinovăția prezumată a învinuitului este adevărată doar în anumite situații (încetarea urmăririi penale în baza temeiurilor de reabilitare) [18, p. 57-58].

Procedura de dezmințire și combatere a prezumției de nevinovăție. Ca o consecință a principiului

prezumției de nevinovăție, organele judiciare au obligația administrării tuturor probelor în procesul penal pentru dovedirea vinovăției. Ele trebuie să lămurească toate aspectele cauzei pe bază de probe. Așadar, prezumția de nevinovăție face ca sarcina probei să revină organului de urmărire penală, nu învinuitului sau inculpatului [7, p. 166-167].

Combaterea prezumțiilor în activitatea practică, deși este posibilă, nu are caracter obligatoriu. Ea reprezintă, mai degrabă, o excepție decât o regulă. În ceea ce privește prezumția de nevinovăție în procesul cercetării cauzelor penale, se presupune combaterea obligatorie a ei. Conform art. 28 alin. (1) Cod de procedură penală al Republicii Moldova [2], „procurorul și organul de urmărire penală au obligația, în limitele competenței lor, de a porni urmărirea penală în cazul în care sunt sesizate că s-a săvârșit o infracțiune și de a efectua acțiunile necesare în vederea constatării faptei penale și a persoanei vinovate”. Fiind de acord cu argumentele părții acuzării privind vinovăția unei persoane concrete în comiterea infracțiunii și pronunțând o sentință de condamnare, instanța de judecată respinge prezumția de nevinovăție a acestei persoane.

În favoarea învinuitului sau inculpatului, prezumția de nevinovăție nu poate fi răsturnată decât prin probe de vinovăție. În lipsa probelor de vinovăție, învinuitul sau inculpatul nu este obligat să probeze nevinovăția sa, dar în cazul în care există probe de vinovăție, are dreptul să probeze lipsa lor de temeinicie [8, p. 38].

Procedura de combatere a prezumției de nevinovăție este strict reglementată și în caz de încălcare a ei, aceasta se consideră ca fiind necombătută. Există două abordări a problemei combaterii prezumției de nevinovăție – substanțială și juridico-formală [20, p. 41-42]. Conform celei dintâi, vinovăția trebuie probată fundamental, substanțial. Dacă nu reușește acest lucru, învinuitul va fi recunoscut nevinovat. În acest sens, prezumția de nevinovăție s-ar epuiza chiar la momentul întocmirii rechizitoriului, dacă cerința referitoare la probarea corespunzătoare a învinuirii ar fi respectată. Învinuitul, însă, este considerat nevinovat până când sentința de condamnare pronunțată de instanță devine definitivă. Vinovăția poate și trebuie stabilită faptic la faza de urmărire penală și probată, dovedită în instanță. În același timp, fără respectarea tuturor procedurilor formale legate de urmărirea penală și judecată și până la pronunțarea și rămânerea definitivă a sentinței de condamnare, învinuitul se prezumă nevinovat, indiferent de autenticitatea și temeinicia probelor în acuzare. În aceste circumstanțe incontestabile și neîndoielnice, prezumția de nevinovăție, pe durata întregului proces penal, manifestă trăsături ale prezumțiilor necombătute și nedezmințite [16, p. 69].

Având în vedere că, la pronunțarea unei condamnări, instanța trebuie să-și întemeieze convingerea vinovăției inculpatului pe bază de probe sigure, certe și întrucât în cauză probele în acuzare nu au un caracter cert, nu sunt decisive sau sunt incomplete, lăsând locul unei nesiguranțe în privința vinovăției inculpatului, se

impune a se da eficiență regulii potrivit căreia „orice îndoială este în favoarea inculpatului” (*in dubio pro reo*).

Regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumției de nevinovăție, un principiu instituțional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului se regăsește în materia probatoriului. Ea se explică prin aceea că, în măsura în care dovezile administrate pentru susținerea vinovăției celui acuzat conțin o informație îndoielnică tocmai cu privire la vinovăția făptuitorului în legătură cu fapta imputată, autoritățile judecătorești penale nu-și pot forma o convingere care să se constituie într-o certitudine și, de aceea, ele trebuie să concluzioneze în sensul nevinovăției acuzatului și să-l achite [6, p. 51].

Când se ajunge la îndoială asupra vinovăției, ca urmare a administrării tuturor probelor necesare soluționării cauzei, prezumția de nevinovăție nu este înlăturată și de orice îndoială profită învinuitul sau inculpatul. Nu poate fi vorba de îndoială, însă, atunci când faptele nu sunt dovedite din lipsă de probe ori când din probele administrate în cauză rezultă atât vinovăția, cât și nevinovăția. Există îndoială doar atunci când, din coroborarea tuturor probelor, nu se poate reține cu certitudine nici vinovăția și nici nevinovăția celui în cauză. În acest caz, îndoiala care rămâne este echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăție, conducând la achitarea inculpatului [7, p. 167-168].

Pe durata acțiunii sale prezumția de nevinovăție este incontestabilă, ceea ce determină importanța ei în calitate de garanție a drepturilor și intereselor legitime ale bănuitului, învinuitului, inculpatului.

III. Concluzii

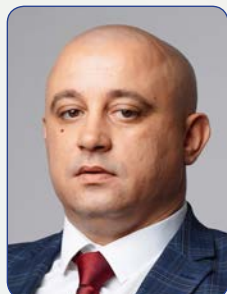
Specificul prezumției de nevinovăție, care urmează a fi combătut în mod obligatoriu în procesul cercetării cauzei penale și, de regulă, respins prin sentința de condamnare, nu a putut să nu se reflecte asupra evoluției sale istorice, reglementării normative și percepției de către practica judiciară.

Începând să acționeze la etapele inițiale ale procesului penal, când organele de urmărire penală dețin numai anumite bănuieli în privința persoanei privind comiterea faptei infracționale, presupunerile care se regăsesc în conținutul prezumției de nevinovăție la acest moment sunt, în marea lor parte, confirmate și mai puțin combătute. Ulterior, în procesul strângerii probelor referitoare la vinovăția făptuitorului de către organele de urmărire penală, probabilitatea presupunerilor privind nevinovăția persoanei scade, atingându-și minimumul său în procesul judecării cauzei penale. În acest fel, prezumția de nevinovăție, deținând toate trăsăturile substanțiale caracteristice prezumțiilor juridice, inclusiv presupunerea care deține un anumit grad de probabilitate, este atribuită, pe bună dreptate, la categoria prezumțiilor juridice.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86/661 din 22.06.2002. Republicat în temeiul Legii nr. 133 din 15.11.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 467-469.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 4 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
4. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 960 p.
5. Dolea I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal. Concepția promovării elementului privat*. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
6. Lefterache L.V. *Probe și prezumții în procesul penal. Comentarii din jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2015. 206 p.
7. Mateuț Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală. Volumul I*. București: C. H. BECK., 2007. 800 p.
8. Mateuț Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală. Volumul II*. București: C. H. BECK., 2012. 915 p.
9. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Ediția a III-a, revizuită și adăugită. București: Universul Juridic, 2020. 800 p.
10. Oprea I., Pamfil C.-G., Radu R., Zăstriu V. *Noul Dicționar universal al limbii române. Ediția a 2-a*. București: Litera Internațional, 2006. 1676 p.
11. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве. Горький, 1974. 159 с.
12. Васильев Л.М. Фактические презумпции в советском уголовном судопроизводстве. В: *Известия Высших учебных заведений. Правоведение*, 1982, № 1, с. 95-99.
13. Веденеев Е.Ю. Роль презумпций в гражданском праве, арбитражном и гражданском судопроизводстве. В: *Государство и Право*, 1998, №2, с. 43-49.
14. Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькин П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1978. 287 с.
15. Дрягин М.А. Презумпция невиновности в российском уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук. Москва, 2005. 189 с.
16. Калиновский К.Б., Смирнов А.В. Презумпции в уголовном процессе. В: *Российское правосудие*, 2008, № 4, с. 68-74.
17. Каминская В.И. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. Москва: Изд. АН СССР, 1948. 131 с.
18. Кирьянов А.Ю. Проблемы реализации презумпции невиновности в современном уголовном процессе России. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Самара, 2012. 259 с.
19. Лейбниц Г.В. Сочинения. В 4 томах. Том 2. Москва, 1983. 686 с.
20. Либус И.А. Презумпция невиновности в советском уголовном процессе. Ташкент, 1981. 232 с.
21. Сериков А.Ю. Презумпции в гражданском производстве. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 184 с.
22. Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе. Москва: АН СССР, 1947. 276 с.
23. Штутин Я.Л. Предмет доказывания в советском гражданском процессе. Москва: Госюриздат, 1963. 186 с.
24. Юдельсон К.С. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. Москва: Госюриздат, 1951. 295 с.

CLASIFICAREA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII

Vitalie JITARIUC,
doctor în drept,
șef al Secției nr.1
(investigații criminale)
a Direcției Investigații SUD
a Inspectoratului Național de
Investigații, comisar principal
<https://orcid.org/0000-0002-9361-4460>

SUMAR

Problemele referitoare la clasificarea măsurilor speciale de investigații au o importanță substanțială pentru teoria și practica activității speciale de investigații. Literatura de specialitate înregistrează anumite încercări privind aranjarea măsurilor speciale de investigații pe categorii și grupe în baza diferitor temeuri, însă, în totalitate, chestiunile referitoare la clasificarea măsurilor speciale de investigații au fost studiate insuficient în teoria activității speciale de investigații, din care considerent ele urmează a fi supuse unor cercetări științifice substanțiale. De asemenea, doctrina operativ-investigativă nu evidențiază o anumită opinie de păreri în ceea ce privește clasificarea măsurilor speciale de investigații. Aceasta are loc deoarece măsurile speciale de investigații au un caracter extrem de diversificat, sunt variate, urmare a cărui fapt fiecare specialist din domeniu vine cu propria clasificare, încercând să o justifice în baza propriei experiențe și a propriilor cunoștințe pe care le consideră relevante. Procesul de perfecționare a noțiunilor și conceptelor specifice activității speciale de investigații trebuie să se bazeze pe operațiuni, procedee și interpretări logice. Ele au o importanță majoră pentru soluționarea mai multor întrebări și pentru realizarea diverselor sarcini ale științei activității speciale de investigații și, în primul rând, pentru materializarea categoriilor de bază ale acesteia, la care se atribuie și clasificarea măsurilor speciale de investigații.

Circumstanțele vizate au determinat necesitatea și actualitatea efectuării unui studiu complex al clasificării măsurilor speciale de investigații în baza analizei, interpretării și sistematizării opiniilor doctrinare referitoare la acest subiect.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, clasificare, criteriu, categorie, grup, temeuri, procedee, sistematizare, divizare, ordonare.

Introducere

Legiuitorul, dar și toate organele de drept trebuie să țină cont de complexitatea măsurilor speciale ce se cer a fi realizate în vederea asigurării bazei

CLASSIFICATION OF SPECIAL INVESTIGATIVE MEASURES

SUMMARY

Issues relating to the classification of special investigative measures are of substantial importance to the theory and practice of special investigative work. The specialized literature records certain attempts regarding the arrangement of special investigative measures by categories and groups based on different grounds, but, in total, the issues related to the classification of special investigative measures have been insufficiently studied in the theory of special investigative activity, from which consideration they follow to be subjected to substantial scientific research. Likewise, the operative-investigative doctrine does not highlight a certain opinion regarding the classification of special investigative measures. This happens because the special investigative measures have an extremely diversified character, they are varied, as a result of which each specialist in the field comes up with his own classification, trying to justify it based on his own experience and knowledge that he considers relevant. The process of perfecting the notions and concepts specific to the special investigative activity must be based on logical operations, procedures and interpretations. They are of major importance for solving several questions and for carrying out various tasks of the science of special investigative activity and, first of all, for the materialization of its basic categories, to which the classification of special investigative measures is attributed.

The circumstances in question determined the necessity and actuality of conducting a complex study of the classification of special investigative measures based on the analysis, interpretation and systematization of doctrinal opinions on this subject.

Key-words: special investigative activity, special investigative measures, classification, criterion, category, group, grounds, procedure, systematization, division, ordering.

probatorii necesare incriminării faptei, misiune încredințată organelor judiciare cu un statut aparte, special, altfel spus. Or, prevenirea și descoperirea infracțiunilor constituie o activitate distinctă, indiferent dacă se desfășoară în cadrul unui proces penal

sau în afara lui. Doar aceasta se alcătuieste dintr-un șir de măsuri speciale de investigații și alte activități în vederea constatării indicilor comiterii infracțiunii, acumulării probelor și stabilirea tuturor persoanelor implicate în comiterea ei.

Deci, măsurile speciale de investigații constituie o activitate distinctă, iar în unele cazuri - parte componentă a cercetării infracțiunii. Prin urmare, măsurile speciale de investigații dețin un rol crucial în stabilirea adevărului în procesul cercetării infracțiunilor, dar nu numai, în prevenirea și surprinderea comiterii lor în faze inițiale. De altfel, măsurile speciale de investigații sunt destinate să asigure nu doar cunoașterea în detaliu a evenimentelor care au avut loc în trecut, dar și a celor care se află în proces de pregătire sau în curs de desfășurare, precum și celor care, datorită unor situații favorabile activității infracționale, pot să survină în viitor [1, p. 4].

Măsurile speciale de investigații „sunt instrumente vitale în lupta împotriva infracțiunilor grave. Pe de altă parte, acestea presupun, prin modul de realizare, ingerințe în dreptul la viață privată, fiind necesar să fie respectate standardele europene de protecție prevăzute în art. 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale” [3; 7, p. 3].

În cadrul cercetărilor științifice dedicate activității speciale de investigații un loc aparte îl are subiectul clasificării măsurilor operativ-investigative, ceea ce, de fapt, reprezintă una dintre cele mai importante condiții referitoare la elaborarea științifică ulterioară a aspectelor teoretico-practice ale acestui gen de activitate.

Discuții și rezultate

Noțiunea de „clasificare” presupune acțiunea de a clasifica și rezultatul ei; distribuire, repartizare pe clase sau într-o anumită ordine [6, p. 253]. Noțiunea este alcătuită din două elemente componente: a) sfera (extensiunea); b) conținutul. Sfera reprezintă dimensiunea unei noțiuni juridice care cuprinde obiectele juridice ce alcătuiesc clasa la care noțiunea juridică se referă. În logica clasică se spune că sfera înseamnă însăși mulțimea obiectelor desemnate de noțiune. Conținutul reprezintă acea dimensiune a unei noțiuni juridice formată din proprietățile comune obiectelor juridice la care se referă noțiunea [5, p. 21]. Prin clasificare subînțelegem acel procedeu științifico-metodologic care permite sistematizarea, ordonarea cunoștințelor privind realitatea ce ne înconjoară prin repartizarea obiectelor studiate pe clase și grupuri [17, p. 51].

Clasificarea științifică este definită de filosofie ca fiind o reflectare a corelației, legăturii obiective dintre fenomene, ca modalitate de aprofundare a cunoștințelor despre anumite fenomene, despre esența lor și legitățile obiective care îmbină sau leagă diverse fenomene [18, p. 120].

În literatura de specialitate au fost întreprinse mai multe încercări privind divizarea măsurilor speciale de investigații pe grupuri și categorii în baza anumitor temeuri, însă, la general, chestiunile privind clasificarea lor pot fi atribuite la categoria subiectelor studiate insuficient de către teoria activității speciale de investigații.

Una dintre primele încercări de a clasifica măsurile speciale de investigații a fost întreprinsă în anul 1977 de către cercetătorul V. Grebelschi, care le diviza în două categorii, în dependență de formele tactico-organizatorice aplicate: 1) măsuri speciale de investigații efectuate nemijlocit de către subdiviziunile operativ-investigative; 2) măsuri speciale de investigații efectuate cu antrenarea altor structuri competente de a efectua activitatea specială de investigații.

O clasificare într-o anumită măsură asemănătoare a fost propusă de autorul B. Filimonov, care a împărțit măsurile speciale de investigații în trei categorii. La primul grup au fost atribuite cele efectuate nemijlocit de către ofițerii de investigații cu antrenarea, în caz de necesitate, a specialiștilor și a mijloacelor tehnice speciale (infiltrarea, livrarea controlată, achiziția de control, chestionarea, colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă). Din al doilea grup făceau parte măsurile speciale de investigații efectuate de către subdiviziunile specializate în temeiul solicitării inițiatorului (controlul trimiterilor poștale, examinarea obiectelor și documentelor, urmărirea vizuală), Al treilea grup, în opinia lui, includea măsurile speciale de investigații referitoare la colectarea informațiilor, stocate în sistemele de specialitate informative și de evidență (identificarea persoanei, culegerea informației despre persoane și fapte) [23, p. 33-34].

Cu o clasificare destul de originală a măsurilor speciale de investigații vin autorii Iu. Cvașa și C. Surcov, divizându-le în trei categorii: 1) măsuri speciale adaptate de către practica de urmărire și de știința criminalisticii; 2) măsuri cu caracter de informare, specifice doar activității de urmărire (de căutare); 3) măsuri de observare și informare propriu-zise [14, p. 197-198].

La primul grup ei cataloghează: chestionarea, culegerea informației despre persoane și fapte, colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă, achiziția de control, examinarea obiectelor și documentelor, urmărirea vizuală, identificarea persoanei și experimentul operativ. Dacă ne conducem de logica concluziilor acestor autori, putem fi de acord cu includerea în primul grup a mării majorității a măsurilor speciale de investigații enumerate de ei. Totodată, avem anumite rezerve în privința temeiniciei includerii în această categorie a achiziției de control, urmăririi vizuale și a experimentului operativ. Nu este clar, în particular, în baza cărui temei ar putea fi atribuită achiziția de control la ca-

tegoria măsurilor special adaptate de către practica de urmărire și de știința criminalisticii, deoarece ea este aplicată tradițional de către subdiviziunile operativ-investigative în lupta cu infracțiunile economice pentru documentarea actelor de înșelare a clienților. În ceea ce privește urmărirea vizuală, apoi ea nu poate fi identificată cu metodele de cunoaștere propriu-zise care sunt aplicate în criminalistică. Urmărirea vizuală în calitate de măsură specială de investigații, deși se fundamentează, se bazează pe aplicarea anumitor metode criminalistice de cunoaștere, are un specific tactico-organizațional evident, care se reflectă în caracterul secret (conspirativ) al obținerii informațiilor. Același lucru putem menționa și despre experimentul operativ care deține un specific substanțial în raport cu experimentul din cadrul urmăririi penale. În virtutea acestui fapt, ar fi mai corect dacă aceste trei măsuri vizate s-ar regăsi în cel de-al doilea grup indicat de autorii nominalizați.

La categoria măsurilor de informare, specifice doar activității de urmărire (de căutare), sunt atribuite următoarele măsuri speciale de investigații: controlul trimiterilor poștale, monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice, interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor, colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice.

Cu privire la fiecare din categoria măsurilor nominalizate și catalogate la acest grup, apar anumite întrebări. În ceea ce privește primă măsură, în cadrul procesului penal se regăsește un procedeu probatoriu similar – cercetarea și ridicarea corespondenței și trimiterilor poștale. De aici reiese că această metodă de strângere a informațiilor nu este specifică doar activității de urmărire (de căutare), ea regăsindu-se și în sistemul mijloacelor criminalistice de cunoaștere. Interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor și colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice își are, de asemenea, analogia sa în procesul penal – controlul și înregistrarea convorbirilor, comunicațiilor. Astfel, măsurile speciale de investigații nominalizate supra înregistrează o analogie specifică în cadrul procesului penal, urmare a cărui fapt nu putem susține că metodele de cunoaștere aplicate în cadrul lor sunt specifice strict doar pentru activitatea de urmărire (de căutare). Or, în cazul de față se înregistrează, mai degrabă, o adaptare la procesul penal a unor metode de cercetare care nu se focusează deja, în exclusivitate, doar pe urmărire (căutare).

Măsurile de observare și informare propriu-zise care, în opinia autorilor vizați, constituie cel de-al treilea grup includ infiltrarea operativă și livrarea controlată. Putem spune că individualizarea, separarea acestui grup a fost efectuată în baza unui alt criteriu, spre deosebire de primele două grupuri,

ceea ce contrazice regulilor logice fundamentale ale divizării [16, p. 97-98]. Măsurile speciale de investigații nominalizate pot fi atribuite, absolut întemeiat, la cel de-al doilea grup, deoarece ele corespund criteriilor specifice activității de urmărire (de căutare). Totodată, nu putem să nu fim de acord că, după conținut, durată și nivelul de complexitate, ele se deosebesc substanțial de toate celelalte măsuri speciale de investigații, însă, pentru a reflecta acest aspect trebuie puse în aplicare alte criterii de clasificare.

În acest sens, clasificarea propusă de cercetătorii Iu. Cvașa și C. Surcov poate fi transformată din tripartită în bipartită, punând la baza divizării măsurilor speciale de investigații metodele de cunoaștere aplicate. Astfel, la primul grup de măsuri, la temelia cărora sunt plasate metodele de cercetare adaptate de către practica de urmărire și de știința criminalisticii, pot fi atribuite următoarele măsuri speciale de investigații: chestionarea; culegerea informației despre persoane și fapte; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă; cercetarea obiectelor și documentelor; identificarea persoanei; cercetarea încăperilor, construcțiilor, clădirilor, porțiunilor de teren și a mijloacelor de transport. Toate celelalte măsuri speciale de investigații trebuie catalogate la cel de-al doilea grup de măsuri, bazate pe metode cu caracter de informare (căutare), specifice doar activității de urmărire. Această clasificare face posibilă studierea celor mai substanțiale trăsături ale măsurilor speciale de investigații, referitoare la caracterul metodelor de cunoaștere aplicate, din care considerent ea poate fi aplicată în cadrul teoriei activității speciale de investigații.

O anumită valoare pentru cercetarea esenței măsurilor speciale de investigații o prezintă propunerea autorilor D. Rivman și I. Hrabrov cu privire la împărțirea lor, din punct de vedere al activității tactice, în două categorii:

- 1) măsuri de căutare (prospecțiune) și cercetare, bazate pe un comportament extrem de activ, orientat spre descoperirea informațiilor operative într-un ritm mai accelerat în raport cu acțiunile subiectului aflat în prelucrare operativă, fiind asigurată curmarea, reprimarea lor;
- 2) măsuri de control la baza cărora sunt plasate diverse procedee tactice expectative. În conținutul acestui grup se regăsesc: cercetarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; colectarea informației de la furnizorii de servicii electronice; interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor; livrarea controlată și urmărirea vizuală [21, p. 134-135].

Și cercetătorul A. Șumilov a acordat o atenție deosebită chestiunilor referitoare la clasificarea

măsurilor speciale de investigații, pe care le divizează în trei categorii: *acțiuni, măsuri și operațiuni*. Folosind pentru această clasificare criteriul nivelului de organizare al acestor măsuri, el atribuie:

- a) la categoria acțiunilor – cele mai simple, după structură, măsuri speciale de investigații (șase la număr): chestionarea; culegerea informației despre persoane și fapte; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă; urmărirea vizuală; identificarea persoanei; cercetarea obiectelor și documentelor;
- b) la categoria măsurilor care reprezintă, în opinia lui, un cumul de acțiuni speciale de investigații separate: achiziția de control; cercetarea încăperilor, construcțiilor, clădirilor, porțiunilor de teren și a mijloacelor de transport; cercetarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; colectarea informației de la furnizorii de servicii electronice; interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor și experimentul operativ;
- c) la categoria operațiunilor, A. Șumilov atribuie livrarea controlată și infiltrarea operativă [27, p. 57-58].

Reținem că această clasificare este efectuată în dependență de gradul de complexitate al efectuării diferitor măsuri speciale de investigații.

Următoarea clasificare despre care se menționează în literatura de specialitate presupune divizarea măsurilor speciale de investigații în *complexe* și *simple*. Complexe sunt recunoscute măsurile care presupun efectuarea combinațiilor operative, participarea mai multor ofițeri de investigații, a specialiștilor, cetățenilor și colaboratorilor confidențiali. În procesul efectuării acestor măsuri speciale de investigații, de regulă, sunt elaborate planuri de activitate, aprobate de conducătorii subdiviziunilor operativ-investigative specializate. La categoria măsurilor speciale de investigații complexe sunt atribuite: livrarea de control; experimentul operativ; infiltrarea operativă; urmărirea vizuală; cercetarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; colectarea informației de la furnizorii de servicii electronice și altele.

Totodată, în categoria celor simple se regăsesc măsurile speciale de investigații care pot fi efectuate de către ofițerii de investigații de sine stătător, fără antrenarea unor mijloace și forțe suplimentare. Acest grup de măsuri speciale de investigații cuprinde chestionarea, identificarea persoanei, colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată, deoarece ele, de regulă, sunt efectuate nemijlocit de către ofițerul de investigații. Totodată, trebuie să reținem că, în unele cazuri, aceste măsuri speciale de investigații pot avea și un conținut destul de complex. Or, cu toate acestea, clasificarea vizată poate fi aplicată

pe larg în procesul caracterizării măsurilor speciale de investigații, deoarece face posibilă studierea și cunoașterea în detaliu a laturilor organizaționale ale lor [26, p. 60].

Vorbind despre clasificarea măsurilor speciale de investigații, nu putem trece cu vederea încercarea întreprinsă în această privință de către autorul S. Zaharțev. Susținând ideea că orice măsură operativ-investigativă poate, în anumite circumstanțe, să îngreudească drepturile persoanei, acest cercetător împarte măsurile speciale de investigații în două categorii: 1) măsuri care îngreudează drepturile persoanei; 2) măsuri care nu îngreudează drepturile persoanei [15, p. 96].

Or, dacă reieșim din faptul că absolut toate măsurile speciale de investigații, într-o anumită măsură, îngreudează drepturile persoanei, apoi clasificarea lor în baza acestui criteriu este una eronată, greșită din punct de vedere logic.

În continuare, același cercetător vine cu propunerea clasificării măsurilor speciale de investigații, în dependență de gradul de restrângere, limitare a drepturilor omului, în măsuri care nu îngreudează drepturile constituționale ale persoanei, nefiind necesară autorizarea judecătorului în acest sens, și măsuri care îngreudează aceste drepturi și necesită autorizare judecătorească [15, p. 100].

O anumită nedumerire stârnește clasificarea măsurilor speciale de investigații după criteriul posibilității folosirii rezultatelor lor în cauzele penale. Vorbind despre aceasta, autorul S. Zaharțev nu aduce nici un argument sau exemplu în justificarea părerii sale. Or, posibilitatea folosirii rezultatelor măsurilor speciale de investigații în cadrul probatoriului depinde, în primul rând, de reglementările procesual-penale cu ajutorul cărora se verifică admisibilitatea, relevanța și concludența informațiilor prezentate. Astfel, rezultatele oricăror măsuri speciale de investigații pot fi folosite în cadrul probatoriului, deși, în practică, pot apărea de frecvente ori dificultăți greu de înfruntat în acest sens.

Mai constructivă și eficientă pare a fi clasificarea măsurilor speciale de investigații prezentată de cercetătorul V. Bobrov. El aplică trei criterii de clasificare a măsurilor speciale de investigații:

- 1) durata efectuării;
- 2) forma efectuării;
- 3) necesitatea autorizării.

În dependență de durata efectuării măsurilor speciale de investigații, el le divizează în *măsuri de scurtă durată* (chestionarea; culegerea informației despre fapte și persoane; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată etc.) și *măsuri continue* (interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor; cercetarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice etc.).

Această clasificare ne permite să percepem mai profund și mai temeinic aspectele tactico-organizaționale ale măsurilor speciale de investigații [10, p. 23].

O importanță substanțială pentru perceperea esenței măsurilor speciale de investigații o are clasificarea lor după criteriul publicității în măsuri efectuate atât public cât și secret și măsuri efectuate doar secret. Această clasificare a fost aplicată pentru prima dată de către cercetătorul A. Șumilov [28, p. 52], fiind ulterior acceptată și de alți cercetători [10, p. 23; 22, p. 135].

În acest fel, clasificarea vizată este unanim recunoscută de către specialiștii din domeniu. Totodată, nu se înregistrează o unitate de păreri în ceea ce privește atribuirea unor măsuri speciale de investigații concrete la o categorie sau alta.

Astfel, autorii V. Nicoliciu, V. Calnițchi și A. Cecețin atribuie la categoria celor care pot fi efectuate în mod secret și în mod public următoarele măsuri speciale de investigații: chestionarea; culegerea informației despre persoane și fapte; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată; examinarea obiectelor și documentelor; urmărirea vizuală; identificarea persoanei; cercetarea încăperilor, construcțiilor, clădirilor, porțiunilor de teren și a mijloacelor de transport. La cel de-al doilea grup sunt catalogate toate celelalte măsuri speciale de investigații. În același timp, autorul V. Bobrov mai include în primul grup și achiziția de control fără a invoca careva argumente în acest sens.

Or, interpretările și pozițiile diversificate în ceea ce privește catalogarea măsurilor speciale de investigații la un grup sau altul vorbesc despre lipsa unor criterii clare de delimitare a formei secrete și publice de efectuare a lor. Prin „formă publică” urmează să înțelegem acțiunile colaboratorilor subdiviziunilor operativ-investigative a căror desfășurare nu este tănuțită, ascunsă de persoanele verificate și cei din jur. De exemplu, ofițerul de investigații poate propune persoanei verificate să prezinte de bună voie mostre pentru cercetarea comparată. Totodată, în procesul efectuării publice a măsurilor speciale de investigații poate fi ascuns scopul urmărit. Astfel, pentru obținerea mostrei de scris a persoanei verificate, ofițerul de investigații îi poate solicita să scrie o explicație referitoare la un oarecare anumit fapt abstract.

Forma secretă pe care o îmbracă măsurile speciale de investigații presupune, în primul rând, tănuțirea de la persoanele cointeresate (persoane verificate, aflate în prelucrare operativă etc.) a faptului stabilirii controlului operativ asupra lor. De asemenea, la formele secrete de efectuare a măsurilor speciale de investigații pot fi catalogate și acțiunile în procesul efectuării cărora persoanelor verificate și celor din jur li se ascunde apartenența la organele de drept a subiectului care realizează

măsura. Prin asemenea modalitate se asigură caracterul secret al măsurii speciale de investigații, deoarece persoana verificată, în acest caz, nu conștientizează faptul colectării informației despre ea de către serviciile operativ-investigative. De exemplu, pătrunderea în locuință a ofițerului de investigații care se prezintă ca pompier sub pretextul examinării respectării regulilor de protecție anti-incendiară [26, p. 62].

Nu putem ignora și opinia autorului V. Bobrov, conform căreia caracterul secret are aspect condiționat și poate fi atât *absolut*, cât și *relativ*. În cazul secretului absolut, despre efectuarea măsurilor speciale de investigații cunosc doar ofițerii de investigații care le desfășorează sau și colaboratorii confidențiali. Despre secret relativ poate fi vorba atunci când faptul efectuării măsurilor speciale de investigații este cunoscut și altor persoane [10, p. 23].

Principial importantă este clasificarea măsurilor speciale de investigații în baza celui de-al treilea criteriu despre care ne vorbește autorul V. Bobrov. Conform acestui criteriu, ele se împart în: 1) măsuri pentru care nu este necesară o anumită autorizare; 2) măsuri care pot fi efectuate cu autorizarea conducătorului subdiviziunii specializate; 3) măsuri autorizate de către judecător.

Despre importanța și necesitatea acestei clasificări vorbesc și alți autori. La baza ei sunt plasate condițiile juridice ale efectuării măsurilor speciale de investigații [24, p. 71]. La categoria acestor condiții se referă, în primul rând, necesitatea obținerii autorizației judecătorești pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații care îngăduiesc drepturile constituționale ale persoanei privind secretul corespondenței, al convorbirilor telefonice, al trimiterilor poștale și telegrafice, inviolabilitatea domiciliului etc. În acest grup se regăsesc următoarele măsuri speciale de investigații: a) cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat; b) supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea; c) interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor; d) reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale; e) monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; f) monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară; g) documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistem de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice; h) colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice. Acest grup este cel al măsurilor speciale de investigații care necesită eliberarea autorizației judecătorești.

De asemenea, în literatura de specialitate se vorbește și despre divizarea în două categorii, în

baza aceluiași criteriu, a măsurilor speciale de investigații: 1) măsurile speciale de investigații care pot fi realizate fără examinarea judiciară a materialelor referitoare la îngrădirea drepturilor constituționale ale persoanei; 2) măsurile speciale de investigații pentru efectuarea cărora este obligatorie examinarea în judecată a materialelor privind îngrădirea drepturilor constituționale ale persoanei [19, p. 5-6]. Or, această clasificare este incompletă, deoarece nu ia în calcul întregul spectru de condiții necesare pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații. Astfel, pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații nu este obligatorie doar obținerea unei autorizări din partea judecătorului, ci și obligativitatea autorizării efectuării anumitor măsuri de către procuror și conducătorul subdiviziunii specializate (cum ar fi, de exemplu, livrarea controlată, achiziția de control, investigația sub acoperire etc.).

Dacă obținerea autorizației judecătorești în privința efectuării măsurilor speciale de investigații poate fi denumită *autorizare judecătorească*, apoi emiterea ordonanței de către procuror sau conducătorul subdiviziunii specializate care efectuează activitatea specială de investigații în acest sens pune în evidență așa-zisa *autorizare instituțională (departamentală)*. Or, reglementarea normativă a unor condiții suplimentare pentru efectuarea anumitor măsuri speciale de investigații ne permite să le separăm într-un grup aparte care poate fi denumit *măsuri cu autorizare instituțională* [26, p. 64].

În continuare reținem că în cadrul celui de-al treilea grup se regăsesc măsurile speciale de investigații efectuarea cărora nu necesită o autorizare, ele fiind realizate la propria apreciere a ofițerilor de investigații [25, p. 42-58].

Această clasificare, ca și multe altele, are un caracter convențional, formal, deoarece unele măsuri speciale de investigații pot fi, în baza aceluiași temeiuri, atribuite la diferite categorii, grupe, în dependență de tactica efectuării lor și după obiectul în privința căruia sunt înfăptuite. Astfel, de exemplu, cercetarea publică a locului comiterii infracțiunii se referă la măsurile speciale de investigații care nu necesită autorizare, deoarece ea poate fi efectuată de către ofițerul de investigații din propria inițiativă. Dacă, însă, se efectuează cercetarea secretă a biroului de serviciu, cu pătrunderea în el, apoi este necesară autorizarea ei de către conducătorul subdiviziunii specializate care efectuează măsuri speciale de investigații și, respectiv, această măsură se regăsește în categoria celor cu autorizare instituțională. De asemenea, trebuie să reținem că pentru cercetarea secretă a domiciliului este necesară obținerea autorizației din partea judecătorului.

În pofida caracterului său formal, condițional, această clasificare a măsurilor speciale de investigații, despre care se vorbește în lucrările mai multor

cercetători [8, p. 13; 12, p. 217; 20, p. 11-12], ne permite să clarificăm mai detaliat, mai profund condițiile efectuării lor, care depind de un șir de factori importanți.

În lucrările dedicate activității speciale de investigații întâlnim și alte clasificări ale măsurilor speciale de investigații. Astfel, în dependență de scopul urmărit, se propune clasificarea acestora în trei grupe:

- 1) măsurile care au ca scop obținerea datelor de fapt (documentarea) în calitate de surse de probe în cadrul cauzelor penale;
- 2) măsurile legate de realizarea materialelor din cadrul dosarelor de prelucrare și evidență operativă;
- 3) măsurile referitoare la asigurarea operativ-investigativă și de căutare a urmăririi penale [9, p. 171-172; 13, p. 69].

Destul de răspândită este și divizarea măsurilor speciale de investigații în *inițiale* și *ulterioare*, în special atunci când se vorbește despre anumite chestiuni legate de organizarea și tactica descoperirii anumitor categorii de infracțiuni [11, p. 17-22].

Cu referire la ultimele două clasificări, menționăm că măsurile specificate în conținutul lor nu pot fi identificate cu măsurile speciale de investigații propriu-zise, deoarece ele reprezintă, de cele mai multe ori, un conglomerat din anumite acțiuni efectuate de ofițerii de investigații, din măsuri speciale de investigații și unele măsuri cu caracter tactico-organizatoric. Or, în virtutea acestui fapt, cele două clasificări vizate nu au nimic în comun cu clasificarea măsurilor speciale de investigații.

Și, în fine, dacă ne conducem de prevederile Legii Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012 [4], este materializată următoarea clasificare a măsurilor speciale de investigații:

- 1) măsuri speciale de investigații efectuate cu autorizarea judecătorului de instrucție, la demersul procurorului;
- 2) măsuri speciale de investigații efectuate cu autorizarea procurorului;
- 3) măsuri speciale de investigații efectuate cu autorizarea conducătorului subdiviziunii specializate.

Concluzii

Măsurile speciale de investigații reprezintă un instrument eficient în lupta cu infracționalitatea. Totodată, reglementarea normativă a măsurilor speciale de investigații înregistrează anumite lacune, contradicții, incertitudini, generează discuții și necesită o perfecționare continuă. În acest sens, pozițiile și opiniile expuse în prezentul studiu ne permit să concluzionăm în privința faptului că toate clasificările măsurilor speciale de investigații expuse constituie un anumit sistem, care presupune divi-

zarea lor în baza următoarelor criterii:

- 1) după subiect;
- 2) în baza metodelor de cunoaștere aplicate;
- 3) după conținutul activității tactice;
- 4) în baza nivelului de organizare;
- 5) după durata efectuării;
- 6) după forma de efectuare;
- 7) în dependență de necesitatea autorizării.

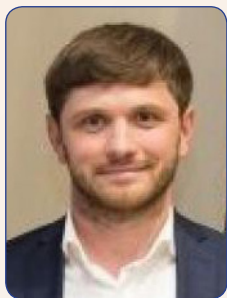
Materializarea clasificărilor vizate reprezintă un mecanism important al procesului de cunoaștere în cadrul teoriei activității speciale de investigații. El asigură ordonarea, sistematizarea cunoștințelor despre măsurile speciale de investigații, perceperea deplină și corespunzătoare a esenței lor. Or, din aceste considerente, subiectul clasificării măsurilor speciale de investigații necesită și pe viitor investigații detaliate și substanțiale.

Referințe bibliografice

1. Botnari I. *Temeiurile și condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații*. Rezumatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2022. 38 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 4 noiembrie 1950. Semnată de către RM la 13 iulie 1995, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XI-II din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
4. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații. Nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 113-118/373.
5. Mihăilă A. *Logica juridică*. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș-Bolyai”, 2003. 80 p.
6. Oprea I. ș.a. *Noul Dicționar Universal al limbii române. Ediția a 2-a*. București: Litera Internațional, 2006. 1676 p.
7. Udroui M., Slăvoiu R., Predescu O. *Tehnici speciale de investigare în justiția penală*. București: C. H. BECK, 2009. 225 p.
8. Абрамов А.М., Блинов Ю. С., Тузов Л. Л. Оперативно-розыскные мероприятия, осуществляемые подразделениями криминальной милиции. Москва, 1999. 119 с.
9. Абрамов А.М. Теоретические и прикладные проблемы раскрытия и расследования мошенничества. Монография. Москва, 2002. 195 с.
10. Бобров В.Г. Понятие оперативно-розыскного мероприятия. Основания и условия проведения оперативно-розыскных мероприятий. Москва: ЛЕКЦИЯ, 2003. 162 с.
11. Бондарь Т.И. Деятельность оперативных аппаратов органов внутренних дел на первоначальном и последующем этапах раскрытия преступлений. Москва, 2002. 153 с.
12. Водько Н.П. Правовые и организационные основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел по борьбе с организованной преступностью. Монография. Москва, 2002. 264 с.
13. Горенская Е.В. Проблемы борьбы с нелегальным автобизнесом. Учебное пособие. Москва, 2001. 126 с.
14. Горяинов К.К., Кваша Ю.Ф., Сурков К.В. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности». Комментарий. Москва, 1997. 217 с.
15. Захарцев С.И. Оперативно-розыскные мероприятия: теория и практика. Монография. / Под редакцией В.П. Сальникова. Санкт Петербург, 2004. 197 с.
16. Иванов Е.А. Логика. Учебник. 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва, 2001. 143 с.
17. Методологические проблемы социологического исследования / Под редакцией Д.Ф. Козлова. Москва, 1979. 129 с.
18. Мостепаненко М.В. Философия и методы научного познания. Ленинград, 1972. 124 с.
19. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Примерная программа для образовательных учреждений высшего профессионального образования МВД России. Москва, 1998. 68 с.
20. Осипкин В.Н. Прокурорский надзор за оперативно-розыскной деятельностью. Учебное пособие. Санкт Петербург, 2001. 142 с.
21. Ривман В.Д., Храбров И.Е. *К вопросу о сущности, видах и методах оперативно-розыскного наблюдения*. В: *Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Сборник статей*. Красноярск, 1997, с. 128-139.
22. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности». Научно-практический комментарий. / Под редакцией В.В. Николюка, В.В. Кальницкого, А.Е. Чечетина. 6-е издание, переработанное и дополненное. Омск, 1999. 211 с.
23. Филимонов Б.А. *О Понятии оперативно-розыскной деятельности*. В: *Вестник Московского Университета*. Серия 11. Право, 1996, №4, с. 29-37.
24. Чечетин А.Е., Яковлев А.А., Крейцберг В.В. *О классификации условий проведения оперативно-розыскных мероприятий*. В: *Вопросы применения Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности»*. Межвузовский сборник научных трудов. Омск, 1998, с. 68-79.
25. Чечетин А.Е. *О классификации оперативно-розыскных мероприятий, осуществляемых аппаратами уголовного розыска*. В: *Вопросы совершенствования деятельности аппаратов уголовного розыска. Межвузовский сборник научных трудов*. Омск, 2000, с. 42-58.
26. Чечетин А.Е. Актуальные проблемы теории оперативно-розыскных мероприятий. Монография. Москва: Издательский Дом Шумиловой И.И., 2006. 180 с.
27. Шумилов А.Ю. Оперативно-розыскная деятельность в схемах. Наглядное пособие. Москва, 1998. 112 с.
28. Шумилов А.Ю. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». Москва, 1999. 298 с.

ACȚIUNILE SPECIFICE ALE PROCURORULUI LA ETAPA ȘEDINȚEI PRELIMINARE

Ion CHIRTOACA,
doctorand, Școala doctorală
„Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a
MAI, asistent universitar
<https://orcid.org/0000-0002-8546-698X>

SUMAR

Temeiul juridic al examinării cauzelor penale în fața instanței de judecată îl reprezintă transmiterea acestora de către procurorul care a întocmit rechizitoriul. Ca consecință a acțiunii procurorului, este aducerea persoanei/persoanelor în fața instanțelor judecătorești, care, din perspectiva procurorului, urmează a fi atrași la răspundere penală. Prin urmare, acțiunea în justiție determinată de înaintarea rechizitoriului este susținută de către un subiect activ, în persoana procurorului. Anume privit din această perspectivă, rolul procurorului la faza ședinței preliminare este unul complex. Or, este cunoscut că un prim scop al acuzării în fața primei instanțe îl reprezintă atragerea la răspundere a persoanei. Cele expuse mai sus nicidecum nu anulează postulatul că atragerea la răspundere trebuie să fie legală și temeinică.

Prezentul studiu abordează mai multe acțiuni specifice pentru ședința de judecată preliminară, pe care urmează să le exercite acuzatorul de stat la judecarea cauzei în fața primei instanțe.

Cuvinte-cheie: ședință preliminară, procuror, partea apărării, lista probelor, cereri, demersuri.

Introducere

Judecarea cauzei penale în fond este precedată de ședința de judecată preliminară. Prima măsură întreprinsă după înregistrarea dosarului penal în instanță este numirea ședinței preliminare. Astfel, potrivit art. 345 alin. (1) Cod de procedură penală, în termen de cel mult trei zile de la data la care cauza a fost repartizată pentru judecare, judecătorul sau, după caz, completul de judecată, studiind materialele dosarului, fixează termenul pentru ședința preliminară. Reieșind din prevederile art. 345 alin. (1) Cod de procedură penală, ședința preliminară va trebui să înceapă în cel mult 20 de zile de la data repartizării cauzei penale.

SPECIFIC ACTIONS OF THE PROSECUTOR AT THE STAGE OF THE PRELIMINARY HEARING SUMMARY

The legal basis for the examination of criminal cases before the court its submission by the prosecutor who drew up the indictment act. As a consequence of the prosecutor's action, it is bringing the person/persons before the courts, who, from the prosecutor's perspective, are to be held criminally liable. Therefore, the legal action determined by the submission of the indictment act is supported by an active subject, in the person of the prosecutor, from this point of view, the role of the prosecutor at the preliminary hearing phase is a complex one. Or, it is known that a first purpose of the accusation before the first instance is to hold the person liable. The above, in no way cancels the postulate that the prosecution must be legal and thorough.

This study provides a through analysis of specific actions for the preliminary hearing, which the prosecutor have to exercise when the case is tried before the first court.

Key-words: preliminary hearing, prosecutor, the defense side, list of evidence, requests.

Scopul acestei ședințe, ce se desprinde din conținutul prevederilor articolului 345 Cod procedură penală, este de a pregăti cauza penală de examinare în fond. La moment, în legislația Republicii Moldova este reglementată procesual ședința preliminară, ea nu reprezintă o fază distinctă a procesului penal, ci este o etapă a fazei judecării cauzei. Unii autori apreciază ședința de preliminară ca pe o etapă facultativă la examinarea cauzei în fond [9, p. 777]. În alte țări, de exemplu, în viziunea legiuitorului român, camera preliminară reprezintă o a doua fază a procesului penal, așadar, o fază procesuală distinctă, încadrată (*in abstracto*) de faza urmăririi penale și faza judecării [17, p. 716].

Prin urmare, deși nu reprezintă o fază distinctă a procesului penal, totuși, ședința preliminară în practica judiciară națională din ultima perioadă de timp are implicații tot mai mari față de derularea ulterioară a fazei judecării cauzei în fond. Cele expuse sunt dovedite de o serie de excepții de neconstituți-

onalitate a anumitor prevederi procesuale ce țin de desfășurarea ședinței preliminare. Din raționamentele expuse, deducem că un rol tot mai important în soluționarea diverselor incidente de procedură îl are acuzatorul de stat.

Ședința preliminară este, în esență, ședința de judecată în care se pun în discuție o serie de cereri și demersuri, și pentru prima dată unele principii ale procesului penal se manifestă deplin. Unul dintre aceste principii este cel al contradictorialității – reglementat atât de art. 24 al Codului de procedură penală, cât și de jurisprudența CtEDO (a se vedea, inclusiv, hotărârea CtEDO din 29.08.1991 în cauza *Brandstetter c. Austriei*, § 67), inclusiv expunerile doctrinare la acest subiect [14, p. 125]. Astfel, contradictorialitatea este un principiu fundamental al dreptului procesual penal care îngăduie părților să participe în mod activ la prezentarea, argumentarea și dovedirea drepturilor și apărărilor în tot cursul desfășurării procesului, având dreptul de a discuta și combate susținerile făcute de fiecare dintre ele. La fel, ședința de judecată preliminară evidențiază și unele omisiuni ale fazei de urmărire penală, care, eventual, pot fi remediate sau sancționate, după caz.

Rezultate

Reglementările specifice fazei ședinței de judecată preliminară se regăseau și în Codul de procedură penală în redacția anului 1961, în titlul patru, capitolul douăzeci și unu. Menționăm că aspectele specifice ședinței preliminare, așa cum le cunoaștem azi, erau reglementate de prevederile art. 196-199 Cod de procedură penală [3]. Reținem cele mai importante reglementări similare ședinței preliminare cu cele din prezent erau: stabilirea competenței, suspendarea cauzei, examinarea demersurilor etc.

Actualmente, reglementările ședinței de judecată preliminară sunt reflectate în art. 345 alin. (4) din Codul de procedură penală [4]. Accentuăm faptul că cererile și demersurile la această etapă procesuală pot fi diverse și privesc un spectru larg de aspecte, precum sunt: recuzarea, stabilirea listei probelor, trimiterea cauzei după competență sau, după caz, încetarea totală sau parțială a procesului penal, suspendarea procesului penal, fixarea termenului de judecată, măsurile preventive și de ocrotire.

Totuși, urmează să menționăm că în practica judiciară cercul cererilor și demersurilor de la etapa ședinței preliminare îl depășește pe cel indicat la art. 345 Cod de procedură penală. Astfel, în practica judiciară se atestă un spectru mult mai divers de cereri, printre care menționăm cereri privind excluderea probelor din dosar, asigurarea acțiunii civile, ridicarea sechestrului, cereri privind inadmisibilitatea probelor etc.

În contextul soluționării cererilor la etapa ședinței preliminare, „instanța de judecată este chemată să acționeze ca garant al realizării de către părți a

drepturilor și intereselor legitime ale acestora în înfăptuirea justiției într-o cauză penală” [2, p. 130], fiind figura centrală care urmează să diriguiească comportamentul tuturor participanților la proces.

Participarea acuzatorului de stat la faza judecării cauzei este una indispensabilă și urmează a ține cont de atribuțiile acestuia, specifice respectivei etape procesuale. Atribuțiile procurorului pentru faza judecării cauzei se regăsesc în art. 320 Cod de procedură penală, care reglementează atribuțiile acuzatorului de stat în fața instanței de judecată. Totuși, atribuțiile acuzatorului de stat la faza judecării cauzei urmează a fi exercitate de către acesta în dependență de etapa procesuală la care se află judecarea cauzei în prima instanță.

Rolul special al procurorului la faza judecării cauzei la etapa ședinței preliminare îl deducem și din dreptul procurorului, prevăzut de art. 326 alin. (1) Cod de procedură penală, de a modifica învinuirea, „dacă probele cercetate în ședință de judecată dovedesc incontestabil că inculpatul a săvârșit o infracțiune mai gravă decât cea incriminată anterior” și este realizat prin emiterea în acest sens a ordonanței, iar instanța are obligația de a o accepta, în cazul prezenței probelor incontestabile. Reținem că acest drept este proporțional cu situația care l-a determinat: săvârșirea de către inculpat a unei infracțiuni mai grave decât cea incriminată. Or, procurorul nu poate fi lipsit de dreptul de a-și exercita atribuțiile sale potrivit art. 124 din Constituție. În contextul celor expuse, ținem să precizăm că, potrivit articolului 325 alin. (2) Cod de procedură penală, modificarea învinuirii în sensul agravării situației inculpatului se admite numai în cazurile și în condițiile prevăzute de prezentul cod și este de competența exclusivă a procurorului care participă la judecarea cauzei penale în instanța de judecată.

În contextul celor expuse, menționăm că acuzatorul de stat - similar fazei de urmărire penală, la faza judecării cauzei, etapa ședinței preliminare - urmează să își argumenteze fiecare poziție. În acest sens, cercetătorul Dumitru Calendari menționează: „Planificarea susținerii acuzării de stat, ca o parte importantă în pregătirea acuzatorului de stat către cercetarea judecătorească, presupune planificarea, în primul rând, a unui proces de gândire, care ajută acuzatorul de stat să formeze un program al acțiunilor pe care îl urmează în cadrul cercetării judecătorești pe cauze penale, precum și planificarea susținerii acuzării de stat, care este un proces dinamic, complex și cu mai multe etape, ca rezultat fiind diferite planuri întocmite de către procuror în dependență de numărul și caracterul sarcinilor puse în fața sa” [1, p. 2].

După cum am reiterat mai sus, atribuțiile procurorului la etapa ședinței preliminare sunt specifice și, de regulă, pozițiile sale sunt determinate atât de cererile apărării cât și de eventualele declinări de competență ce au loc prin prisma prevederilor art. 297 alin. (4) Cod de procedură penală, care stipulează

că „toate cererile, plângerile și demersurile înaintate după trimiterea cauzei în judecată se soluționează de către instanța care judecă cauza”. În practica judiciară această prevedere procesuală a determinat o serie de incidente de procedură, ridicate cu precădere de către partea apărării, care solicita soluționarea acestora în cadrul ședinței preliminare.

Cu riscul de a fi criticați, considerăm că unele declinări de competență, în mod special ale judecătorilor de instrucție, prin prisma normei procesuale stipulate de art. 297 alin. (4) CPP, aduc atingere dreptului la un proces echitabil al persoanei puse sub acuzație. Astfel, declinările de competență, ca urmare a aplicării normei procesuale menționate mai sus, pot afecta termenele rezonabile de examinare a cererilor părților. Or, art. 6 CEDO impune finalizarea procedurii judiciare în termen rezonabil, inclusiv cele ce implică soluționarea cererilor înaintate judecătorului de instrucție în ordinea art. 313 Cod de procedură penală. Prin urmare, la aplicarea concluziilor Deciziei Curții Constituționale nr. 91 din 19 septembrie 2019, autoritățile judecătorești trebuie să mențină un echilibru, altfel ne-am putea trezi în situația în care instituția judecătorului de instrucție este substituită prin declinări abuzive, ceea ce îngreunează foarte mult examinarea cu celeritate a cauzelor penale în fața primei instanțe.

Raționamentul expus supra are ca fundament ideea că „controlul judiciar al procedurii de urmărire penală constă în verificarea de către o instanță independentă și imparțială, sesizată în modul prevăzut de lege, a acțiunilor organului de urmărire penală și a organului care efectuează activitate operativă de investigație în scopul depistării și înlăturării încălcărilor drepturilor omului încă la faza de urmărire penală și asigurării respectării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale participanților la proces și ale altor persoane” [10, pct.1].

Un asemenea exemplu este reprezentat de situația în care partea apărării, încă de la faza de urmărire penală, solicită încetarea procesului penal, ca urmare a intervenirii termenului de prescripție, temei reglementat în art. 275 alin. (4) Cod de procedură penală, circumstanțe care exclud urmărirea penală, iar judecătorul de instrucție, fără a soluționa cererea dată, așteaptă expedierea cauzei penale în instanța de judecată, pentru a fi examinată în fond, ceea ce îi oferă și posibilitatea declinării de competență, fără a se expune pe fondul acesteia. Este important în acest context să amintim cele statuate de CtEDO în cauza *Felix Guțu c. Republica Moldova*, §. 59. CtEDO „atrage atenția la faptul că, în conformitate cu prevederile legale interne relevante (...), amnistia putea fi aplicată la orice etapă a procesului penal. În special, prin aplicarea art. 275 Cod de procedură penală, intervenția amnistiei împiedica o continuare a urmăririi penale, în același mod ca și prescripția” [15].

Reglementarea de la art. 297 alin. (4) Cod de procedură penală a constituit obiect de examina-

re la Curtea Constituțională, care, prin Decizia nr. 91 din 19 septembrie 2019, a statuat în pct. 19 al Deciziei că problema articolului 297 alin. (4) Cod de procedură penală „se referă la aspecte ce țin de interpretarea și aplicarea legii” [8]. În continuare, Curtea, în pct. 20 al Deciziei menționate, oferă drept remediu posibilitatea ca „părțile să conteste abuzurile comise și să utilizeze căile de atac”. Deci, reiterăm că „judecătorului de instrucție îi revine sarcina de a cenzura orice pretins abuz al organului de urmărire penală” [13, p. 2].

Un alt incident de procedură atestat în cadrul ședinței preliminare, care impune ca acuzatorul de stat să aibă un rol activ, este situația în care părților, la finalizarea urmăririi penale, nu li s-a pus la dispoziție rechizitoriul și materialele cauzei penale. Este de reținut că în cazul acestui incident, în lipsa dovezii că acuzatorul de stat a înmănat rechizitoriul, instanța de judecată este obligată să pună în sarcina acuzatorului de stat înmânarea rechizitoriului și materialelor de urmărire penală inculpatului sau apărătorului, după caz.

Referitor la incidentul expus mai sus, ne expunem opinia că, în cazul în care, fie la faza de urmărire penală sau la faza judecării cauzei, dacă din partea apărării parvine o cerere de încetare a procesului penal în legătură cu expirarea termenului de prescripție a tragerii la răspundere penală, semnată de către inculpat, procesul urmează a fi încetat. Este important de reținut că, în situația când prescripția tragerii la răspundere penală este expirată până la momentul începerii urmăririi penale, nu pot fi făcute raportări cu temei de nereabilitare/reabilitare.

În sensul celor expuse, este important de reținut că, potrivit jurisprudenței CtEDO, și anume în cauza *Kamasinski c. Austria*, § 79, „rechizitoriul joacă un rol crucial în procesul penal și din momentul elaborării acestuia inculpații sunt în mod oficial înștiințați cu privire la aspectele de fapt și de drept ale acuzațiilor ce li se aduc” [16]. Prin urmare, respectarea de către procuror a condițiilor art. 296 Cod de procedură penală are o pondere covârșitoare în asigurarea unui proces echitabil și care, după caz, determină bunul mers al ședinței preliminare. În contextul celor expuse, aducem drept exemplu concluziile din Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1ra-61/20, care reflectă importanța corespunderii rechizitoriului cu dispozițiile art. 296 Cod de procedură penală: „Instanța de apel a ignorat dispozițiile art. 51, 52, 113 Cod penal, coroborat dispozițiilor art. 281 alin. (2), 296 alin. (2) Cod de procedură penală. În ședința preliminară în fața primei instanțe a pus în evidență că actele de acuzare nu corespund exigențelor fondate pe dispozițiile art. 6, § 3 CEDO, în special, prin neindicarea în actele de acuzare a „caracterului 11 vinei”, or, din expunerea elementelor faptice nu rezultă că inculpatul a fost acuzat pentru comiterea faptei cu „intenție directă”, tot așa după cum nu rezultă nici din dispozitivul actului de sesizare a instanței de judecată” [6].

Tot în cadrul ședinței preliminare o frecvență mare o reprezintă cererile apărării privind excluderea probelor din dosar. Soluționarea acestor cereri implică un rol activ al procurorului care reprezintă învinuirea în fața instanței de judecată. Concluzia reținută supra își are argumentarea în aceea că procurorul participant la judecarea cauzei penale este obligat să mențină pe tot parcursul procesului penal un rol activ, cu precădere, în cadrul ședinței preliminare. La acest aspect, prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale [11, pct. 6], s-a statuat că „instanța de judecată poate dispune excluderea mijloacelor de probă, administrate de către procuror la urmărirea penală, numai în cazul în care constată o încălcare substanțială și semnificativă a unei dispoziții legale privind administrarea probatoriului care, în împrejurări concrete ale cauzei, face ca mijlocul de probă administrat să aducă atingere caracterului echitabil al procesului penal în ansamblu (de exemplu, în cazul maltratărilor admise de către ofițerii organului de urmărire penală, tratamentului inuman și degradant, aplicării violenței, nulității absolute a actului procesual prevăzut de art. 251 alin. (3) Cod de procedură penală etc., cauza *Boicenco v. Moldova* din 11.07.2006, cauza *Popovici v. Moldova*)”.

La soluționare cererilor privind excluderea probelor din dosar la etapa ședinței preliminare urmează ca acuzatorul de stat să exercite o poziție activă. Totodată, la acest aspect urmează a reține concluziile Curții Constituționale expuse în Decizia nr. 47 din 22 mai 2018, de inadmisibilitate a sesizării nr. 56g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 94 alin. (1) din Codul de procedură penală, și anume excluderea probelor din dosarul penal. Astfel, în pct. 51-53 al Deciziei menționate Curtea statuează „că, în funcție de etapa la care se constată inadmisibilitatea probei, aplicarea acestei dispoziții în privința unei cauze concrete determină două variante posibile de excludere a probei. În acest sens, urmează a fi excluse din dosarul cauzei penale, cu înlăturarea fizică din conținutul său, probele inadmisibile, care au fost catalogate astfel la faza urmăririi penale. Pe de altă parte, inadmisibilitatea probei stabilită la etapa judecării cauzei penale impune doar o obligație a instanței de a nu ține cont de ea la adoptarea deciziei sale” [7, pct. 51-53]. La acest aspect ținem să evidențiem faptul că, potrivit prevederilor art. 290 Cod de procedură penală, excluderea probelor din materialele cauzei este de competența procurorului, care, atunci când va constata că probele sunt obținute contrar prevederilor legale și cu încălcarea drepturilor bănuțului/invinuțului, va emite o ordonanță motivată de excludere. La fel este de reținut că excluderea probelor din dosar este posibilă la faza de urmărire penală, atunci când acestea sunt obținute contrar prevederilor legale, de către judecătorul de instruc-

ție, prin prisma prevederilor art. 313 alin. (5) Cod de procedură penală, când, de exemplu, se constată nulitatea actului prin care a fost administrată proba. Apreciem ca fiind corectă soluția primei instanțe expusă în dosarul nr. 1-4813/2019, care, în ședința preliminară, fiind investită cu cererea de declarare a nulității probei, a dispus că obiecțiile formulate de partea apărării în ședința preliminară, în special, privind nulitatea probelor, nu vor fi examinate la etapa ședinței, comunicând că se va expune la etapa aprecierii probelor pe fondul cauzei [16].

În urma analizei cadrului juridic procesual și a jurisprudenței Curții Constituționale, rezultă cert că excluderea probelor din dosar poate avea loc doar la faza de urmărire penală și nicidecum la faza ședinței preliminare, când probele pot fi analizate doar din perspectiva pertinentei. Totuși, notificărilor din ședința de judecată preliminară privitor la excluderea probelor din dosar de către instanța de judecată ar urma să li se acorde un răspuns la etapa expunerii pe fond. Este important ca instanța de judecată să acorde o atenție sporită cererilor de acest fel, or, la soluționarea acestor cereri intervin două principii fundamentale ce caracterizează probele într-un proces penal, și anume: principiul credibilității probei și principiul sancționator, care are ca scop descoperirea practicilor de încălcare a dispozițiilor procesuale ce se referă la administrarea probelor de către organul de urmărire penală.

Specific pentru etapa ședinței de judecată preliminară sunt și cererile înaintate de partea apărării cu privire la anexarea sau administrarea unor probe noi la dosar. La acest aspect menționăm că acuzatorul de stat urmează, în principal, să aibă o expunere activă ori cunoaștem că administrarea probelor are loc, de regulă, la etapa urmăririi penale. În orice situații, la soluționarea unor asemenea cereri din partea părții apărării, instanța de judecată trebuie să fie consecventă și să asigure garantarea drepturilor concrete și efective, nu teoretice și iluzorii, ale inculpatului, precum și necesitatea de a respecta rangul preminent al dreptului la un proces echitabil într-o societate democratică.

În contextul celor expuse, este imperios de a reține că paragraful 3 al art. 6 din Convenția Europeană [5] recunoaște dreptul acuzatului de a fi informat oficial nu numai cu privire la învinuirile ce i se aduc, ci și cu privire la încadrarea juridică a faptelor sale. Astfel, în cadrul ședinței preliminare se atestă cereri privind explicarea învinuirii de către procuror. La soluționarea acestor cereri urmează de reținut că învinuirea formulată trebuie să fie precisă și completă, ea reprezintă o condiție esențială pentru a se asigura echitatea procedurilor. Concluzia expusă rezultă din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțului, inculpatului, învinuțului și condamnatului în procedura penală. La acest aspect, reamintim faptul că dreptul la apă-

rare implică dreptul acuzatului de a fi informat nu doar cu privire la faptele materiale de care este acuzat și pe care se bazează acuzația, dar și cu privire la încadrarea juridică a faptelor. Concluzia expusă rezidă din pct. 25 al hotărârii CtEDO în cauza *Adrian Constantin v. România*.

Pe parcursul întregului proces penal, urmează ca agenții statului să-i asigure persoanei învinuite garanțiile ce derivă din principiul prezumției nevinovăției, care protejează persoana învinuită de săvârșirea unei fapte penale împotriva unui verdict de culpabilitate ce nu a fost stabilit în mod legal și privește ansamblul procedurii penale litigioase, fiind inclus, astfel, și modul de administrare a probelor [12].

Este important de reținut că actualele prevederi procesuale ce reglementează instituția ședinței preliminare și jurisprudența Curții Constituționale nu permit verificarea corespunderii rechizitoriului ca act de sesizare a instanței, cu reglementările procesuale de la art. 296 Cod de procedură penală. Prin urmare, examinarea legalității sesizării instanței de judecată, a corespunderii rechizitoriului cu dispozițiile legale care reglementează finalizarea urmăririi penale și a expedierii cauzei în instanța de judecată, la etapa ședinței preliminare instanța de fond, prin prisma jurisprudenței Curții Constituționale, nu se poate expune, cu excepția de a pune în obligația acuzatorului de stat de a prezenta părții apărării rechizitoriul, materialele cauzei penale și explicarea învinuirii formulate.

În concluzie, în faza judecării cauzei în prima instanță, anume etapa ședinței preliminare este o etapă inițială și obligatorie a judecării, fără de care nu se poate judeca fondul cauzei. Acuzatorul de stat are un rol cheie în soluționarea cererilor și demersurilor. Reieșind din atribuțiile acestuia, el urmează să prezinte o poziție clară și argumentată la soluționarea fiecărei cereri. Finalizarea ședinței preliminare are loc odată cu emiterea încheierii judecătorului privind numirea cauzei spre judecare, emisă în condițiile art. 351 Cod de procedură penală.

Este important de reținut că, așa cum sunt astăzi prezente reglementările procesuale privind ședința preliminară, judecătorul nu are dreptul de a da apreciere probelor. Cele menționate sunt confirmate și de jurisprudența Curții Constituționale. Totuși, judecătorul ar urma să ofere în mod obligatoriu o apreciere asupra notificărilor părții apărării din ședința preliminară la expunerea pe fondul cauzei și să sancționeze „violările deliberate și conștiente” admise la etapa administrării probatoriului de către organul de urmărire penală, prin declararea acestora inadmisibile.

Referințe bibliografice

1. Calendari D. Participarea procurorului la etapa cercetării judecătorești în instanța de Apel pe cauze penale. În: *Revista Procuraturii Republicii Moldova*, 2022, nr. 9, p. 5-11.

2. Chirtoaca I. *Particularitățile punerii pe rol a cauzelor penale – aspecte teoretico-practice*. În: *Revista „Legea și viața”*, 2022 – ediția septembrie-octombrie, p.129-135.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 24 martie 1961. În *Veștile RSSM*, 1961 (abrogat).
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 4 noiembrie 1950. Semnată de către R. Moldova la 13 iulie 1995, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1298-XIII din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
6. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19.05.2020. Dosar nr. 1ra-61/20. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16170 (vizitat 22.11.2022).
7. Decizia Curții Constituționale nr. 47 din 22.05.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 56g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 94 alin. (1) din Codul de procedură penală. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=472> (vizitat 20.11.2022).
8. Decizia Curții Constituționale nr. 91 din 19 septembrie 2019, de inadmisibilitate a sesizării nr. 132g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 297 din Codul de procedură penală.
9. Dolea Ig. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ)*. Chișinău: Cartea Juridică, 2016. 1172 p.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale, nr. 7 din 4 iulie 2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=232 (vizitat 12.11.2022).
11. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale, nr. 12 din 24 decembrie 2012.. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=43 (vizitat 22.11.2022).
12. Încheierea instanței emisă la etapa ședinței preliminare pe dosarul nr. 1-4813/2019.
13. Osoianu T. *Interpretarea sintagmei – alte acțiuni care afectează drepturile și libertățile constituționale ale persoanei, expusă în art. 313 alin. (2) pct. 3) CPP*. <https://juridicemoldova.md/11298/interpretarea-sintagmei-alte-actiuni-care-afecteaza-drepturile-si-libertatile-constitutionale-ale-persoanei-expusa-in-art-313-alin-2-pct-3-cpp.html> (vizitat 22.11.2022).
14. Pătulea V. *Proces echitabil: jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*, Institutul român pentru drepturile omului, București, 2007. 189 p.
15. Speța *Felix Guțu c. Republicii Moldova*, hotărârea din 20.10.2020. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205638> (vizitat 22.11.2022).
16. Speța *Kamasinski c. Austria*, hotărârea din 19.12.1989. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (vizitat 25.11.2022).
17. Theodoru Gr., Chiș I.-P. *Tratat de Drept procesual penal*. Ediția a 4-a. București: Hamangiu, 2020. 1171 p.

CZU: 343.35

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).04)

LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ

Petru VÎRLAN,
doctorand, lector universitar USM
<https://orcid.org/0000-0001-9416-1427>

SUMAR

Infrațiunea de îmbogățire ilicită a fost, este și nu-și va pierde actualitatea în contextul dezvoltării relațiilor sociale, economice și politice. Dat fiind faptului că în componența acestei infrațiuni regăsim un element specific, ce se referă la modalitatea de săvârșire a infrațiunii de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, considerăm că este imperios de necesar să relatăm despre acest fapt și să venim cu precizări, precum și să stabilim factorii care au stat la baza formării acestui element fără de care nu este posibilă incriminarea infrațiunii. Susținem ideea precum că acest aspect trebuie discutat în contextul numeroaselor cauze penale care au stat la baza acestui articol și care, adesea, provoacă dificultăți organului de urmărire penală.

Cuvinte-cheie: *latura obiectivă, îmbogățire ilicită, componența infrațiunii, deținere, posesie.*

Ab initio, este vorba de incriminarea de către legiuitor a infrațiunii prevăzută la art. 330² CP al RM, sub denumirea marginală de „îmbogățirea ilicită” [3, art. 330²]. Această infrațiune a fost introdusă de către legiuitorul moldav prin Legea nr. 326/2013 [7], care și-a început puterea juridică din 25 februarie 2014. Necesitatea introducerii acestei norme a fost ratificarea de către R. Moldova a Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York la 31 octombrie 2003 și semnată de R. Moldova la 28 septembrie 2004 [8], prin care Republica Moldova și-a asumat sarcina de a îmbunătăți cadrul normativ destinat combaterii corupției. Cu toate acestea, considerăm că, în mod necumpătat, s-a incriminat îmbogățirea ilicită (art. 330² CP), fără o formulare bine adaptabilă altor mijloace legale de urmărire/confiscare a

THE OBJECTIVE SIDE OF THE CRIME OF ILLEGAL ENRICHMENT SUMMARY

The crime of illicit enrichment was, is and will not lose its relevance in the context of the development of social, economic and political relations. Given the fact that in the composition of this crime we find a specific element, which refers to the manner of committing the crime by a person with a position of responsibility or by a public person, we consider it imperative to report on this fact and to we come with clarifications, as well as to establish the factors that formed the basis of the formation of this element without which it is not possible to incriminate the crime. We support the idea that this aspect should be discussed in the context of the numerous criminal cases initiated on the basis of this article, and which often cause difficulties for the criminal investigation body.

Key-words: *the objective side, illicit enrichment, composition of the crime, holding, possession.*

bunurilor dobândite în mod ilicit, fapt care ne îndeamnă să prezentăm această lucrare. Pentru nimeni nu este secret că o condiție esențială pentru aplicarea răspunderii penale este prezența tuturor elementelor componenței de infrațiune, adică totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală care califică o faptă prejudiciabilă drept infrațiune concretă. Odată formulată, vom trece la analiza nemijlocită a laturii obiective a infrațiunii, care are un rol deosebit grație semnificației ce îi revine în evidențierea particularităților infrațiunii, precum și a componențelor infrațiunilor contra bunei desfășurări a activității în sfera publică, atât sub aspectul delimitării de alte componente de infrațiune, cât și al identificării trăsăturilor individuale ce caracterizează o anumită componență de infrațiune.

Primo. Infrațiunile contra bunei desfășurări a activității în sfera publică reprezintă grupul de infrațiuni prevăzute în Capitolul XV al Părții speciale a Codului penal, fiind fapte socialmente peri-

culoare, săvârșite cu intenție sau din imprudență, care aduc atingere – în mod exclusiv sau în principal – relațiilor sociale cu privire la buna desfășurare a activității în sfera publică [4, p. 33].

Din punct de vedere al specificului structurii, infracțiunea de îmbogățire ilicită are o componență formală. Ea se va considera consumată din momentul deținerii bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și se va constata în baza probelor că acestea nu aveau cum să fie obținute licit, fără a fi necesar survenirea unor urmări prejudiciabile. Latura obiectivă a îmbogățirii ilicite (art. 330² CP RM) rezidă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de deținere a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că ele nu aveau cum să fie obținute licit [9, p. 21].

Totuși, trebuie să menționăm că în proiectul de lege inițial [7], care a stat la baza adoptării Legii nr. 326 din 2013, art. 330² alin. (1) CP RM avea următorul conținut: „*Fapta intenționată a unei persoane publice care a dus la îmbogățirea ilicită a acesteia, prin mărirea substanțială a patrimoniului care depășește veniturile lui legale*”. Centrul Național Anticorupție, în urma consultării acestui proiect de lege, s-a expus în Tabelul obiecțiilor și propunerilor la adoptarea Legii nr. 326 din 2013 și a sugerat: „*Pentru a evita inaplicabilitatea componenței de infracțiune propusă, recomandăm autorului să reformuleze prevederea de la alin. (1), astfel încât să se pună accentul nu pe fapta intenționată care a generat unele bunuri, ci pe **deținerea** unui patrimoniu care este disproporționat în raport cu veniturile legale ale persoanei*” [10]. Sintetizând cele enumerate, suntem de acord cu faptul precum că prin „*deținere*” se înțelege stăpânirea acestor bunuri – în mod ascuns sau deschis – în sfera de posesie a făptuitorului (pe contul bancar, în caseta de valori închiriată la o bancă asupra făptuitorului, în locuință sau în altă încăpere aparținând acestuia, la locul de muncă al făptuitorului, pe terenul din preajma casei acestuia, în ascunzătoare etc.) [11, p. 8].

Într-adevăr, pentru a fi în prezența deținerii unor bunuri este imperios de necesar ca organul de urmărire penală să constate cu certitudine că persoana, nemijlocit, le deține personal sau prin intermediul unor persoane. Și aici va fi firească întrebarea: oare cât timp este necesar ca aceste bunuri să fie deținute de către deținător, în așa mod încât să fim în prezența săvârșirii laturii obiective a infracțiunii de îmbogățire ilicită?! O opinie în acest sens este că făptuitorul trebuie să dorească să păstreze bunurile (sublinierea n.) în sfera sa de stăpânire. O asemenea dorință lipsește atunci când,

imediat după primirea de la o altă persoană a bunurilor care au fost obținute ilicit de către acea altă persoană, făptuitorul le distruge, le abandonează, le aruncă sau realizează alte asemenea acțiuni asupra bunurilor în cauză. De asemenea, o astfel de intenție lipsește atunci când, imediat după primirea de la o altă persoană a bunurilor care au fost obținute ilicit de către acea altă persoană, făptuitorul le examinează, le testează, le măsoară sau realizează alte asemenea acțiuni asupra bunurilor în cauză, după care renunță la ele, deoarece nu-i convin ca formă, gabarit, model, mărime, culoare sau dacă nu le poate utiliza conform destinației din alte cauze [11, p. 8].

Într-o altă părere, prin „*deținere*” se înțelege păstrarea acestor bunuri – în mod ascuns sau deschis – în sfera de stăpânire a făptuitorului (pe contul bancar, în caseta de valori închiriată la o bancă asupra făptuitorului, în *locuință sau în altă încăpere aparținând acestuia, la locul de muncă al făptuitorului, pe terenul din preajma casei acestuia, în ascunzătoare etc.*) [2, p. 12].

Într-o manieră similară, de exemplu, în Hong Kong, în Ordonanța cu privire la prevenirea corupției, la art.10 lit. b) alin. (1), se menționează despre fapta celui „*care deține controlul asupra unor resurse pecuniare sau a unor bunuri disproporționate față de veniturile sale*” [12, art. 10]. Tot în Hong Kong, cu referire la deținerea bunului sau ansamblul bunurilor de către un terț, în Ordonanța cu privire la prevenirea corupției, art. 10 alin. (2) se referă la deținerea bunurilor prin intermediul unui terț: „*În cazul în care o instanță constată, în urma unei proceduri desfășurate pentru săvârșirea unei astfel de infracțiuni prevăzută la litera b) alineatul (1), ținând cont de relația apropiată a acestuia cu învinuitul și de alte circumstanțe, că există motive să se creadă că o altă persoană deține resurse pecuniare ori proprietăți în custodie sau în alt mod în numele învinuitului sau că a dobândit astfel de resurse sau proprietăți ca dar de la învinuit, astfel de resurse sau proprietăți vor fi, în absența unor probe care să dovedească contrariul, prezumate a fi sub controlul învinuitului*”. Prin urmare, dacă să despicăm această prevedere din legislația statului străin, avem un punct forte care spune că va fi necesar de a stabili relația apropiată a acestuia cu învinuitul (sublinierea n.). Deci, doar în așa mod se va stabili dacă terțul și-a dat acordul, precum și dacă acesta era conștient că, prin deținerea de către el, este parte la săvârșirea infracțiunii cu denumirea marginală de îmbogățire ilicită.

Distingem cele enumerate și venim cu o precizare. În sensul infracțiunii de îmbogățire ilicită *in concreto* a laturii obiective prin **deținere** se va avea în vedere stăpânirea *de facto* a unui bun care

provine din săvârșirea unei infracțiuni prin care se obțin avantaje de pe urma uzului de bun de origine infracțională.

Secundo. Doctrina penală este unanimă în a considera latura obiectivă atunci când bunurile care formează obiect material sau imaterial al infracțiunii de îmbogățire ilicită trebuie să fie stăpânite personal sau prin intermediul unui terț. Situația în care bunurile sunt deținute de un terț este logică că terțul dat va avea calitatea de complice la una dintre infracțiunile specificate la art. 330² CP RM.

Desigur, aceasta – cu condiția că respectivul terț a contribuit – cu intenție și în urma înțelegerii prealabile cu autorul infracțiunii – la săvârșirea ei. Pe acest segment considerăm relevantă atunci când survine confiscarea prevederea pct. 73: „*O astfel de confiscare ar trebui să fie posibilă cel puțin în cazurile în care terții știau sau ar fi trebuit să știe că scopul transferului sau al achiziționării era evitarea confiscării, pe baza unor elemente de fapt și circumstanțe concrete, inclusiv a faptului că transferul a avut loc în mod gratuit sau în schimbul unei sume de bani semnificativ mai reduse decât valoarea de piață a bunurilor. Normele privind confiscarea aplicată terților ar trebui să privească atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice. În orice caz, nu ar trebui să se aducă atingere drepturilor terților de bună credință*” [6, pct. 73]. Totodată, Curtea a subliniat că incriminarea faptelor în legile penale, stabilirea pedepsei pentru ele, precum și alte reglementări se întemeiază pe rațiuni de politică penală. Legea penală constituie un ansamblu de reguli juridice, care urmează a fi formulate într-o manieră clară, concisă și precisă. Examinând prevederile articolului 330² din Codul penal al Republicii Moldova, Curtea constată că redacția acestui articol poate determina unele deficiențe de aplicabilitate.

Subsecvent, Consiliul European a adoptat Decizia-cadru nr. 2005/212/JHA privind confiscarea bunurilor, instrumentelor și proprietății provenite din comiterea unor infracțiuni, menită să asigure „garantarea existenței în cadrul fiecărui stat membru a unei reglementări efective în domeniul confiscării bunurilor provenite din comiterea unor infracțiuni, printre altele, în legătură cu sarcina probei privind proveniența bunurilor deținute de o persoană condamnată pentru o infracțiune” [5, pct. 10].

Raportând la termenul *deținere*, survine și întrebarea: **cum stabilim acordul terțului de a deține bunurile unei persoane publice sau cu funcție de demnitate publică?** Admitem două tipuri de ipoteze: situația firească atunci când terțul va

spune că nu cunoaște nimic despre deținerea de către el a unui bun în gospodăria sa casnică și că nu cunoaște absolut nimic despre proveniența lui sau că îi aparține lui și el l-a și „procurat”, deși, de fapt, bunul este stăpânit de persoana cu funcție publică în complicitate cu persoana dată, însă el sau ea sunt conștienți că acest bun, *de facto*, este provenit dintr-o infracțiune.

Ipoteza secundară ar fi în cazul în care un bun (ex.: un bun mobil sau imobil) este înregistrat cu drept de proprietate asupra unui membru de familie a persoanei cu funcție publică sau cu funcție de demnitate publică, astfel încât acesta este de o vârstă fragedă sau, din punct de vedere material, făcând o comparație a veniturilor respectivului membru de familie și a prețului aceluși bun, apare o discrepantă evidentă. Unii membri de familie nici nu realizează intenția persoanei care a procedat la astfel de acțiune. Este lesne de înțeles ce sarcină deloc ușoară îi aparține organului de urmărire penală atunci când survine obligația de acumulare a probelor, precum și de a convinge instanța de judecată în vinovăție sau, eventual, de a renunța la învinuire, în cazul când s-au găsit motivele temeinice fundamentate pe baza legală.

A pari, sintagma „valoare care depășește substanțial mijloacele dobândite” se regăsește și în prezent în varianta în vigoare a art. 330² CP RM. Această prevedere bravează interdicția de interpretare extensivă defavorabilă, statuată la art. 3 alin. (2) CP al RM. În atare condiții, până la o eventuală perfecționare, fiecare caz de aplicare a răspunderii în baza acestui articol va constitui drept un imbold de a crea îndoieli privind respectarea principiului legalității, principiu fundamental stipulat inclusiv în legea supremă a statului. Spre regret, acest text de lege nu a suferit modificări de la data adoptării, dimpotrivă - continuă să fie în vigoare până în prezent, chiar dacă majoritatea opiniilor susțin că această sintagmă trebuie supusă unor intervenții legislative și de a prelua, în acest sens, exemplul altor țări. În drept, nu este clar cât de substanțială trebuie să fie depășirea mijloacelor dobândite de către subiectul deținător ca această sintagmă să fie aplicabilă de către legiuitor. În hotărârea sa, Curtea Constituțională exemplifică clar în pct. 99 precum că, *în prezent, legislația penală a Lituaniei indică nemijlocit în componența de infracțiune „mărimea sumei” valorii bunurilor a cărei depășire, dacă nu poate fi justificată, constituie infracțiune*. A fortiori, Curtea a mai constatat că legiuitorul a reglementat în legea penală noțiunile de *proporții deosebit de mari, proporții mari, daune considerabile și daune esențiale* stabilite de limitele art. 126 CP al RM. Constructiv, înțelegem din argumentele Curții

Constituționale că textul „valoare care depășește substanțial mijloacele dobândite” este formulat imprevizibil.

Datorită specificului său, infracțiunea incriminată la art. 330² CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul deținerii bunurilor, în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit [1, p. 925].

Concluzionând, în dreptul penal toate semnele laturii obiective a infracțiunii se clasifică în două grupe: principale (fapta prejudiciabilă) și facultative (urmarea periculoasă și legătura de causalitate). Conchidem că infracțiunile prevăzute la art. 330² CP RM nu pot avea o structură distinctă în raport cu fapta generatoare de venituri ilicite, deoarece reprezintă nimic altceva decât realizarea scopului faptei generatoare de venituri ilicite.

Practica judiciară arată că infracțiunea nu sancționează acțiunea de a deveni mai bogat; ceea ce se sancționează este lipsa de justificare a provenienței îmbogățirii. În așa mod, legea nu răstoarnă prezumția de nevinovăție, ci impune obligația de justificare, sancționând neconformarea față de lege. De altfel, ar fi contraproductiv de a institui o infracțiune menită să consolideze statul de drept, care subminează principiile ce au stat la baza acestuia. Astfel, pentru aplicabilitate și previzibilitate, propunem ca dispoziția acestuia să fie reformulată după cum urmează:

„(1) Deținerea de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor, în cazul în care valoarea acestora depășește 500.000 lei sau mai mult și s-a constatat, în baza probelor, că acestea au fost obținute ilicit de către o altă persoană...

(2) Deținerea de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor, în cazul în care valoarea acestora depășește 500 mii de lei sau mai mult și s-a constatat, în baza probelor, că acestea au fost obținute ilicit de către o altă persoană...

(3) Subiectului infracțiunilor prevăzute de prezentul articol nu i se aplică răspunderea în baza unui alt articol pentru primirea bunurilor de la persoana care le-a obținut ilicit”.

Totodată, trebuie să fie introdusă și o normă în partea generală a Codului penal al RM, prin care să fie definit termenul „deținere”, deoarece această modalitate de comitere a unei infracțiuni este operabilă în cadrul mai multor componente de infracțiuni, conform art. 243, 361.

Referințe bibliografice

1. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
2. Brînza S., Mareș M. Îmbogățirea ilicită – o analiză comparativă a legislațiilor din Republica Moldova și România. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe sociale*, 2020, nr.8(138), p.2-16.
3. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129.
4. Copețchi S. Rolul clasificării semnelor componente de infracțiune la calificarea infracțiunilor. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.8(178), p.33-39.
5. Decizia-cadru nr. 2005/212/JHA din 24 februarie 2005 a Consiliului Europei. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005F0212:RO:HTML> (vizitat 15.10.2022).
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 6 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită) <https://www.constcourt.md/ccdoc-view.php?l=ro&tip=hotariri&docid=533> (vizitat 15.10.2022).
7. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 326 din 23.12.2013 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 47-48, art. 92.
8. Legea pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției. Nr. 158 din 06.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 103-106, art. 451.
9. Reniță G. Latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute de art.330² CP RM: dificultăți de interpretare. În: *Rezumatul comunicărilor Conferinței Științifice cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Științe juridice și economice*, din 10 noiembrie 2015, p. 21-24.
10. Sinteza obiectivelor și propunerilor la proiectul Legii cu privire la actele normative https://www.justice.gov.md/public/files/proiecte_spre_cordonare/2013.08.23_sinteza_obiectivelor_si_propunerilor_Lege_acte_normative.pdf (vizitat 07.10.2022).
11. Stati V. Reglementarea răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art. 330² „îmbogățirea ilicită” din Codul penal: controverse, soluții, perspective. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr. 9, p.2-12.
12. Prevention of Bribery Ordinance. <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap201> (vizitat 15.10.2022).

DREPT PRIVAT

CZU: 347.427

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).05)

INDISPONIBILIZAREA PAULIANĂ

Nicolae FALĂ,
formator INJ,
lector universitar ULIM, avocat
<https://orcid.org/0000-0003-0228-9269>

Mihail POALELUNGI,
formator INJ, doctor habilitat,
profesor universitar ULIM, avocat
<https://orcid.org/0000-0002-8270-5543>

SUMAR

Indisponibilizarea bunului care constituie obiectul prestației executate de debitor către terțul contractant în temeiul actului juridic declarat inopozabil constituie o interdicție legală de a dispune de bun. Indisponibilizarea are menirea de a asigura posibilitatea realizării efective a dreptului de urmărire a bunului respectiv de către creditorul reclamant. Indisponibilizarea bunului se grefează pe ideea de protecție efectivă a drepturilor pe cale judiciară. Indisponibilizarea reprezintă un efect legal al admiterii acțiunii pauliene, care operează fără a fi necesară indicarea expresă în dispozitivul hotărârii judecătorești.

Cuvinte-cheie: acțiune pauliană, inopozabilitate, indisponibilizare, creditor, debitor.

I. Introducere

Acțiunea pauliană a fost concepută de către legiuitorul Codului civil modernizat ca un mecanism complex de protecție a drepturilor creditorilor împotriva actelor juridice frauduloase încheiate în dauna lor de către debitori cu terțe persoane. Simpla admitere a acțiunii pauliene nu este suficientă pentru satisfacerea creditorilor. Aceasta reprezintă

PAULIAN DISABILITY

SUMMARY

The unavailability of an asset that is the object of a service performed by the debtor to the contracting third party on the basis of the legal act which is declared unenforceable, represents a legal prohibition to disposing of the asset. The unavailability is intended to ensure the effective realization of the right to pursue the asset by the claimant creditor. The unavailability of the asset is grafted on the idea of effective protection of the rights by judicial means. The unavailability represents a legal effect of accepting the Pauline action, which operates without the need for express mention in the operative section of the court ruling.

Key-words: pauline action, unenforceability, unavailability, creditor, debtor.

doar „permisiunea” de a urmări bunul ieșit fraudulos din patrimoniul debitorului, care, la momentul formulării acțiunii pauliene, deja este transmis în proprietatea terțului contractant sau, după caz, a beneficiarului. În mod efectiv, creditorul își realizează drepturile sale față de debitor doar atunci când este plătit din sumele obținute din urmărirea bunului în mâinile terțului contractant/beneficiarului. Tocmai pentru a asigura posibilitatea urmăririi bunului legiuitorul a instituit efectul indisponibilizării.

Art. 898 alin. (3) Cod civil [1] dispune că „terțul contractant sau beneficiarul care a dobândit ceva în baza actului juridic declarat inopozabil poate exclude urmărirea prestației, plătind creditorului căruia profită admiterea acțiunii o sumă de bani egală cu dauna suferită de acesta din urmă prin încheierea și executarea actului juridic. În caz contrar, hotărârea judecătorească de admitere a acțiunii revocatorii indisponibilizează bunul până la încetarea executării silite a creanței pe care s-a întemeiat acțiunea revocatorie”. Sintagma „a dobândit ceva” din cuprinsul art. 898 alin. (3) Cod civil indică în mod direct asupra câmpului de aplicare a indisponibilizării. Din acest punct de vedere, este cert că indisponibilizarea operează doar în raport cu bunurile (în sensul art. 455 Cod civil) care au fost transmise de către debitor terțului contractant. Altfel spus, indisponibilizarea

se instituie doar în tandem cu dreptul de urmărire. Celelalte categorii de acte, cum ar fi actele prin care se instituie garanții, nu au ca obiect transmiterea bunurilor/drepturilor de la debitor la terț, iar indisponibilizarea nu poate opera din lipsă de obiect (transmiterea și constituirea drepturilor nu trebuie confundate). După cum vom vedea în *infra*, art. 898 alin. (3) Cod civil permite, în cadrul unei analize sistemice, determinarea naturii juridice și a modului de operare a indisponibilizării.

Indisponibilizarea bunului reprezintă un efect al admiterii *actio pauliana*, și nu al intentării acesteia. De aceea, notarea acțiunii pauliene în registrul de publicitate (evident, în cazul în care prestația debitorului este susceptibilă de o asemenea notare), conform art. 435 alin. (2), pct. 13) lit. f) Cod civil, nu are ca efect indisponibilizarea bunului (obiectului prestației debitorului). Textul de lege nominalizat dispune că, în afara altor cazuri prevăzute de lege, sunt supuse notării: orice acțiuni privitoare la drepturi, acte, fapte, raporturi juridice în legătură cu dreptul înregistrat, indiferent dacă vizează o înregistrare ori o înregistrare provizorie existentă sau radiată, inclusiv: acțiunea revocatorie privind actul juridic pe care s-a întemeiat o înregistrare sau înregistrare provizorie.

În afara notării, care se aplică doar în cazul bunurilor supuse publicității într-un anumit registru, creditorul/reclamant are la dispoziție tradiționala instituție a asigurării acțiunii. Principalele forme de asigurare a acțiunii pauliene, prevăzute la art. 175 din Codul de procedură civilă [2], vor fi sechestrul și notarea acțiunii. Este clar că în cazul în care obiectul prestației debitorului către terțul contractant este un bun care nu se supune formalităților de publicitate, creditorului/reclamant îi rămân la dispoziție doar măsurile asigurătorii prevăzute de Codul de procedură civilă. Scopul principal, în acest context, din perspectiva creditorului/reclamant este evitarea „aparității” dobânditorului de bunăcredință pe parcursul procesului sau asigurarea unui fond de garanție suficient în persoana terțului contractant/beneficiarului pentru eventuala compensare bănească a valorii bunului conform regulilor îmbogățirii nejustificate (art. 898 alin. (2) Cod civil). Suplimentar, în cazul în care se urmărește accesul nemijlocit la obiectul prestației debitorului, creditorul/reclamant va avea interes pentru conservarea bunului (sub aspect valoric).

II. Natura juridică a indisponibilizării

După ce am văzut că indisponibilizarea este un efect anume al admiterii *actio pauliana*, și nu al intentării procesului paulian, urmează să vedem în ce constă această indisponibilizare și cum înțelege legiuitorul aplicarea sa practică.

Un prim reper în acest sens este reglementarea acțiunii revocatorii din Codul civil român [3],

care a reprezentat un model pentru autorii Legii de modernizare a Codului civil [4], fapt recunoscut expres în cuprinsul Notei informative la proiect [5, p. 35]. Astfel, art. 1565 alin. (2) din noul Cod civil român dispune că „terțul dobânditor poate păstra bunul, plătind creditorului căruia profită admiterea acțiunii o sumă de bani egală cu prejudiciul suferit de acesta din urmă prin încheierea actului. În caz contrar, hotărârea judecătorească de admitere a acțiunii revocatorii indisponibilizează bunul până la încetarea executării silite a creanței pe care s-a întemeiat acțiunea, dispozițiile privitoare la publicitatea și efectele clauzei de inalienabilitate aplicându-se în mod corespunzător (s. n.)”. În concepția legiuitorului român, indisponibilizarea reprezintă o cauză legală de inalienabilitate, iar în consecință, creditorul paulian beneficiază de remediile legale ale instituției clauzei de inalienabilitate în caz de înstrăinare a bunului în mod fraudulos [6, p. 155]. Remarcăm că în doctrina română pot fi întâlnite și alte puncte de vedere [7, p. 1773-1774]. Aceste remedii se regăsesc la art. 629 din Codul civil român și variază în funcție de persoana beneficiarului clauzei de inalienabilitate. În cazul instituirii clauzei de inalienabilitate în favoarea unui terț (art. 629 alin.(2) din Codul civil român), legea îi permite acestuia, de rând cu înstrăinătorul, „să ceară anularea actului (s.n.) de înstrăinare subsecvent încheiat cu nerespectarea clauzei”. Totodată, și poate cel mai important aspect care ne interesează în acest context, art. 629 alin. (3) din Codul civil român instituie o cauză legală de insesizabilitate temporară [8, p. 275] – „Nu pot fi supuse urmăririi bunurile (s. n.) pentru care s-a stipulat inalienabilitatea, cât timp clauza produce efecte, dacă prin lege nu se prevede altfel”. Cu alte cuvinte, aplicarea regimului juridic al clauzei de inalienabilitate față de indisponibilizarea pauliană are drept consecință imposibilitatea urmăririi silite a obiectului prestației debitorului de către creditorul terțului contractant/beneficiarului până la încetarea executării silite a creanței pe care s-a întemeiat acțiunea, iar pe de altă parte, dreptul creditorului paulian de a cere anularea actului de înstrăinare subsecvent (nulitate relativă) cu încălcarea inalienabilității. Interesant este de menționat că art. 629 din Codul civil român a fost transpus mot-a-mot de către legiuitorul autohton la art. 508 Cod civil modernizat. Prin urmare, renunțarea legiuitorului autohton la aplicabilitatea clauzei de inalienabilitate în privința indisponibilizării pauliene nu este întâmplătoare. Unica explicație rezonabilă ce poate fi desprinsă este că legiuitorul autohton a decis să renunțe la insesizabilitatea bunului de care vorbește art. 508 alin.(3) – corespondentul art. 629 alin. (3) din Codul civil român. Această soluție poate fi explicată prin diferența reglementărilor juridice ale *actio pauliana* în Codul civil român și Codul civil modernizat sub aspectul remediilor creditorului în cazul impo-

sibilității restituirii prestației de către terțul contractant – Codul civil român nu cunoaște o reglementare similară celei stipulate la art. 898 alin. (2) Cod civil, care acordă creditorului o acțiune contra terțului pe temeiul îmbogățirii nejustificate (deși nu excludem dreptul creditorului de a recurge la un asemenea remediu în temeiul reglementărilor generale privind îmbogățirea nejustificată din Codul civil român). Cu alte cuvinte, legiuitorul autohton a decis să renunțe la dublarea remediilor. Deja oportunitatea acestei opțiuni o va arăta practica judiciară.

Alt reper pentru determinarea naturii juridice a indisponibilizării pauliene este instituția poprii reglementată în cadrul procedurii insolvenței. Art. 126 alin. (3) din Legea insolvenței [9] dispune că „prin somație se va pune în vedere terțului, care devine, potrivit alin. (1), terț poprit, interdicția de a plăti fără acordul administratorului insolvenței/lichidatorului sumele de bani sau de a transmite bunurile mobile pe care le datorează debitorului ori pe care i le va datora, declarându-le indisponibilizate. De la data comunicării somației de înființare a poprii și până la achitarea integrală a obligațiilor, inclusiv pe perioada suspendării urmăririi silite prin poprire, terțul poprit nu va face nicio altă plată sau operațiune care ar putea diminua bunurile indisponibilizate. Orice operațiune efectuată cu aceste sume sau bunuri după data comunicării somației de înființare a poprii este nulă. Când se popresc sume cu scadențe succesive, indisponibilizarea se întinde nu numai asupra sumelor ajunse la scadență, ci și asupra celor exigibile în viitor. Indisponibilizarea se întinde și asupra fructelor civile ale creanței poprite, și asupra oricăror alte accesorii născute chiar după înființarea poprii” [10, p. 79-83]. Textul numit denotă cu maximă claritate natura indisponibilizării și anume că aceasta reprezintă o interdicție de a dispune de un anumit bun (în cazul procedurii insolvenței aceste bunuri sunt enumerate la art. 126 alin. (1) din Legea insolvenței). Interdicția de a dispune de bun este instituită și în cadrul procedurii de executare silită, unde legiuitorul a recurs la un mecanism similar poprii pentru urmărirea creanțelor debitorului. În acest sens, art. 99 alin. (2) din Codul de executare [11] dispune că „pentru a urmări creanțele pecuniare, executorul judecătoresc remite persoanei care este obligată să plătească debitorului creanța o somație despre obligația de a nu plăti debitorului următor suma datorată. Concomitent, debitorului i se expediază o somație de a nu da dispoziții cu privire la creanța în cauză. Creanța pecuniară se consideră sechestrată de la data înmânării somației”. Observăm că, în cuprinsul art. 898 alin. (3) Cod civil, legiuitorul s-a limitat doar la numirea indisponibilizării fără a institui un anumit regim juridic specific. Această abordare ne permite a concluziona că viziunea legiuitorului este una sistemică, care ține cont de toate construcțiile juridice similare.

Deci, indisponibilizarea bunului ce constituie obiectul prestației executate de debitor către terțul contractant în temeiul actului juridic declarat inopozabil reprezintă o interdicție legală de a dispune de bun. Indisponibilizarea are menirea de a asigura posibilitatea realizării efective a dreptului de urmărire a bunului respectiv de către creditorul paulian în conformitate cu art. 898 alin. (1) Cod civil. În context, reținem că sintagma „urmărirea prestației” din cuprinsul art. 898 alin. (1) Cod civil nu este exactă. În acord cu art. 88 alin. (2) din Codul de executare „poate fi urmărit orice bun (s. n.) corporal ori universalitate de bunuri ale debitorului, care se află în circuit civil, indiferent de faptul la cine se află în posesiune, precum și orice drept (s. n.) patrimonial sau creanță bănească, cu excepția celor care nu sunt pasibile de urmărire silită”. Totodată, art. 774 alin. (1) Cod civil face distincție netă între „prestație”, ca obiect al obligației (conduita determinată pretinsă de la debitor) și obiectul prestației, care „poate consta în a da, a face sau a nu face” [12, p. 64-65]. Deci, este susceptibil de urmărire silită anume obiectul prestației (bunul sustras gajului general prin actul fraudulos), și nu însăși prestația. De aceea, în viziunea noastră, sintagma „urmărirea prestației” urmează a fi reformulată: „urmărirea obiectului prestației”.

Fiind o interdicție legală de a dispune de un bun, indisponibilizarea atrage, în caz de încălcare, aplicabilitatea art. 344 Cod civil care dispune că „actul juridic prin care s-a dispus de un bun referitor la care, prin lege sau de instanța de judecată, sau de un alt organ abilitat, este instituită, în favoarea unor persoane, o interdicție cu privire la dispoziție poate fi declarat nul de instanța de judecată la cererea persoanelor în favoarea cărora este instituită interdicția”. Remarcăm că sancțiunea nulității are importanță sistemică, fiind instituită expres atât la art. 126 alin. (3) din Legea insolvenței (fiind vorba de nulitate absolută), cât și, implicit, la art. 99 alin. (2) din Codul de executare, sechestrul fiind, de asemenea, o interdicție de a dispune de bun instituită de executorul judecătoresc (ipoteza altui organ abilitat).

În lumina celor expuse, putem afirma cu certitudine că art. 344 Cod civil este o normă de importanță sistemică, iar mecanismul specific al acesteia „construit” de legiuitor implică consecințe juridice foarte importante pentru întreg sistemul dreptului privat. De remarcat că textele corespondente din Codul civil german (BGB) și anume § 135 și 136 [13, p. 39] instituie soluția ineficienței relative [14, p. 195], și nu a nulității relative, însă analiza implicațiilor sistemice ale soluțiilor privind sancționarea interdicției de a dispune de bun depășește cadrul prezentului articol.

Sub aspectul indisponibilizării bunului înstrăinat fraudulos ca efect al admiterii acțiunii pauliene, importanța art. 344 Cod civil rezidă în oferirea unui remediu legal împotriva înstrăinărilor subsecvente de

către terțul contractant. Astfel, în ipoteza descrisă *supra*, creditorul paulian va putea cere declararea nulității relative a actului juridic încheiat între terțul contractant și dobânditorul subsecvent. Creditorul paulian este unica persoană căreia art. 344 alin. (1) Cod civil îi recunoaște calitatea procesuală activă, el fiind cel în favoarea căruia este instituită interdicția (indisponibilizarea bunului). Efectele nulității prevăzute la art. 331 alin. (3) Cod civil lipsesc creditorul paulian de avantaje în raport cu creditorii terțului contractant, acționând tradiționalul principiu al priorității, iar în cazul insolabilității terțului contractant – principiul egalității.

În contextul efectelor nulității actului juridic încheiat, cu încălcarea indisponibilizării, între terțul contractant și dobânditorul subsecvent, este importantă delimitarea dintre remediile acordate creditorului paulian de legiuitor la art. 898 alin. (2), art. 898 alin. (3) și 899 Cod civil. Poate fi justificată chiar opțiunea creditorului paulian între remediile menționate în cazul înstrăinării bunului obținut de la debitor de către terțul contractant. Astfel, creditorul paulian poate renunța la acțiunea în declararea nulității relative (el fiind unicul îndreptățit a promova asemenea acțiune) a actului dintre terțul contractant și dobânditorul subsecvent. În schimb, datorită faptului că bunul primit de la debitor este deja înstrăinat dobânditorului subsecvent, creditorul paulian poate recurge la acțiunea de încasare a valorii bunului conform dispozițiilor legale privind îmbogățirea nejustificată. La acest capitol art. 898 alin. (2) Cod civil dispune că „în cazul în care terțul contractant sau beneficiarul nu poate restitui prestația datorată (s. n.), creditorul poate pretinde valoarea ei bănească conform dispozițiilor legale privind îmbogățirea nejustificată”. Legiuitorul nu distinge între cauzele imposibilității restituirii prestației (de fapt, a obiectului prestației), fapt ce determină aplicabilitatea acestui remediu și în cazul în care imposibilitatea restituirii este consecința înstrăinării bunului de către terțul contractant. Evident, terțul contractant în acest caz nu se va putea apăra, invocând neputința remedierii acțiunii în declararea nulității relative a actului juridic încheiat cu dobânditorul subsecvent, or, legiuitorul nu instituie vreo ordine prioritară în acest sens. În asemenea situații, criteriul de apreciere a șanselor de a obține o hotărâre favorabilă, la care va recurge creditorul, este anume posibilitatea demonstrării relei-credințe a dobânditorului subsecvent. În cazul în care nu există premise pentru a constata reaua-credință a dobânditorului subsecvent, acțiunea în declararea nulității relative va fi lipsită de interes, or, art. 344 alin. (2) Cod civil dispune că „actul juridic nu poate fi anulat pe temeiul dispozițiilor alin. (1) dacă dobânditorul bunului nu a cunoscut și nici nu trebuia să cunoască despre interdicție sau dacă actul juridic stipulează expres că este încheiat sub condiția suspensivă a ridicării interdicției”. Me-

rită remarcată originalitatea normei de protecție a terților de bună-credință (în sens subiectiv) instituită la art. 344 alin. (2) Cod civil. Aceasta constă în „paralizarea” însăși a acțiunii în declararea nulității relative, ceea ce face inutilă recurgerea pârâtului dobânditor la uzucapiunea instantanee sau la alte forme de uzucapiune. Contrastul dintre art. 344 alin. (2) Cod civil și, spre exemplu, art. 582 Cod civil este evident. În redacția „vechiului” art. 232 Cod civil norma în discuție nu se regăsea, iar Nota informativă la proiectul Legii de modernizare a Codului civil trece sub tăcere acest subiect, ceea ce determină o abordare sistemică, dar deja în cadrul unui alt studiu.

Mai subtilă este delimitarea dintre remediul acțiunii în declararea nulității relative a actului juridic dintre terțul contractant și dobânditorul subsecvent, încheiat cu încălcarea interdicției stabilite la art. 898 alin. (3) Cod civil și remediu acțiunii revocatorii în privința actelor juridice subsecvente, instituit la art. 899 Cod civil. Din start, reținem că indisponibilizarea bunului este un efect al admiterii acțiunii pauliene, moment până la care terțul contractant, în calitate de proprietar al bunului primit de la debitor în temeiul actului juridic fraudulos, nu este lipsit de posibilitatea de a dispune de acest bun. În lumina art. 254 alin. (1) Cod de procedură civilă, prin „admiterea acțiunii pauliene” se are în vedere pronunțarea hotărârii judecătorești definitive în procesul paulian. În sistemul procesual civil actual aceasta înseamnă pronunțarea deciziei respective de către Curtea de Apel competentă, or, în privința acțiunii pauliene nu este instituită vreo ordine specială de examinare, ceea ce implică susceptibilitatea parcurgerii tuturor gradelor de jurisdicție. În context, nu este lipsită de importanță ideea instituirii unei forme procesuale simplificate de examinare a acțiunii pauliene, or, celeritatea procesului este hotărâtoare pentru protecția efectivă a drepturilor creditorului. Remediu prevăzut la art. 899 Cod civil, dimpotrivă, va putea fi utilizat și înaintea admiterii acțiunii pauliene. De fapt, sub aspect practic, remediu acțiunii revocatorii împotriva actelor juridice subsecvente prezintă interes pentru creditorul paulian anume până la instituirea indisponibilizării bunului, adică până la pronunțarea hotărârii definitive de admitere a acțiunii pauliene. După admiterea acțiunii pauliene, este puțin probabilă recurgerea la o nouă acțiune pauliană față de dobânditorul subsecvent, creditorul paulian având la dispoziție acțiunea în declararea nulității relative pe temeiul art. 898 alin. (3) coroborat cu art. 344 alin. (1) Cod civil. Diferența de regim juridic între acțiunea pauliană și acțiunea în declararea nulității relative este evidentă, îndeosebi sub aspect probator. Recurgerea la acțiunea pauliană în privința actelor juridice subsecvente va avea sens în cazul dobânditorului subsecvent de bună-credință, care a dobândit în temeiul unui act cu titlu gratuit.

Determinarea naturii juridice și individualizarea generală a indisponibilizării pauliene condiționează abordarea unei alte chestiuni foarte importante din punct de vedere practic și anume publicitatea și opozabilitatea acesteia. În privința bunurilor, drepturile asupra cărora sunt supuse publicității, din start, reținem că nici reglementările speciale privind acțiunea revocatorie, și nici reglementările generale privind notarea drepturilor, actelor, faptelor și raporturilor juridice (în special, art. 435 alin. (2) Cod civil) nu permit notarea indisponibilizării, în schimb, același art. 435 alin. (2) pct. 13) lit. f) Cod civil permite notarea acțiunii revocatorii. În ipoteza admiterii acțiunii pauliene, reieșind din prevederile art. 436 alin. (5) Cod civil, notarea acțiunii, contrar voinței creditorului paulian, va putea fi radiată doar în cazul pronunțării unei încheieri de radiere de către instanța care examinează fondul acțiunii sau pe baza hotărârii irevocabile a instanței prin care se soluționează fondul acțiunii revocatorii. Aceasta înseamnă că opozabilitatea indisponibilizării bunului va opera datorită notării acțiunii pauliene, or, faptul juridic de care legea leagă instituirea indisponibilizării este anume hotărârea judecătorească definitivă de admitere a acțiunii pauliene. Prin urmare, creditorul paulian are posibilitatea de a obține titlul executoriu în privința urmăririi bunului înstrăinat fraudulos de debitor și, respectiv, posibilitatea depunerii spre executare a acestuia, caz în care deja executorul judecătorească dispune de un instrumentariu suficient pentru asigurarea valorificării bunului litigios. Reieșind din cele menționate, este greu de imaginat ipoteza practică în care dobânditorul subsecvent va fi de bună-credință. Evident, lipsa de diligență a creditorului paulian poate facilita „apariția” dobânditorului subsecvent de bună-credință, caz în care, reiterăm, creditorul paulian nu va fi lipsit de remediul prevăzut la art. 898 alin. (2) Cod civil.

Mai complicată este situația creditorului paulian în ipoteza în care prin actul juridic fraudulos a fost înstrăinat un bun, drepturile asupra căruia nu se supun formalităților de publicitate. În asemenea cazuri, instituția asigurării acțiunii rămâne a fi unicul mecanism legal de apărare împotriva actelor de dispoziție ale terțului contractant. În lipsa măsurilor asiguratorii, contestarea eventualelor acte de dispoziție încheiate de către terțul contractant cu dobânditorul subsecvent în privința bunului litigios, va implica probațiunea dificilă a relei-credințe (în sens subiectiv) a ultimului. Altfel spus, operația indisponibilizării pauliene va fi condiționată de cunoașterea (mai bine zis, de posibilitatea demonstrării cunoașterii) de către dobânditorul subsecvent cel puțin a derulării procesului paulian.

O altă problemă ce ține de indisponibilizarea pauliană este „concursul” creditorilor personali ai terțului contractant. Se înțelege că, din momentul dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului

primit de la debitor în temeiul actului juridic contestat de către creditorul paulian, terțul contractant sau, după caz, beneficiarul „răspunde” deja față de proprii creditori cu acest bun. Prin urmare, apare problema concurenței dintre creditorul paulian, beneficiar al indisponibilizării, și a creditorilor terțului contractant care, urmăresc, individual sau colectiv, bunurile din patrimoniul terțului contractant pentru realizarea propriilor creanțe față de acesta. Cu alte cuvinte, apare întrebarea dacă indisponibilizarea bunului îi acordă oare creditorului paulian vreun „avantaj” în raport cu creditorii terțului contractant. Răspunsul la această întrebare nu este dat de legiuitor în mod expres. Însă o abordare sistemică a normelor Codului civil modernizat și a celor ale Codului de executare denotă inexistența cauzelor de preferință a creditorului paulian față de alți creditori ai terțului contractant. În această situație rămâne aplicabilă regula generală stabilită la art. 889 alin. (1) Cod civil: „Sumele obținute din urmărirea bunurilor din patrimoniul debitorului se împart între creditori proporțional cu valoarea creanței fiecăruia, cu excepția cazului în care există între ei cauze de preferință ori contracte cu privire la ordinea îndestulării lor”. În continuare, art. 889 alin. (3) Cod civil instituie o altă regulă imperativă potrivit căreia „cauzele de preferință sunt privilegiile și garanțiile reale”. Evident, creditorul paulian nu dispune de vreun drept real asupra bunului urmărit, iar în consecință nu ne rămâne decât să analizăm dacă nu cumva indisponibilizarea pauliană ar constitui un privilegiu. Regula generală la acest capitol, instituită la art. 890 alin. (1) Cod civil, dispune în mod imperativ că „privilegiul este preferința acordată de lege (s. n.) unui creditor în considerarea creanței sale”. Deci, privilegiile sunt instituite exclusiv prin lege, ceea ce implică o formulare expresă înserată într-o normă imperativă. Pe cale pretoriană nu pot fi instituite privilegiile. Caracterul incert al formulării art. 898 alin. (3) din perspectiva calificării indisponibilizării pauliene ca fiind un privilegiu nu permite o asemenea calificare. Desigur că sunt un șir de argumente cu mult mai profunde ce țin de natura juridică a acțiunii pauliene, care explică de ce creditorul paulian trebuie să suporte concursul creditorilor terțului contractant, fapt ce exclude, în principiu, calificarea indisponibilizării pauliene ca fiind un privilegiu, dar acestea depășesc cadrul prezentului articol. Pe de altă parte, atunci când consideră oportun, legiuitorul dispune expres prohibiția urmăririi unui anumit bun, cum este cazul art. 508 alin. (3) Cod civil referitor la bunul vizat de clauza de inalienabilitate. În context, este evocatoare și opțiunea legiuitorului român, la care a renunțat legiuitorul Codului civil modernizat, de a aplica în raport cu indisponibilizarea pauliană regimul juridic al inesesizabilității bunurilor inalienabile în ordinea art. 629 alin. (3) din Codul civil român. Astfel, în cazul în care regulile generale

ar fi fost suficiente pentru a-l proteja pe beneficiarul clauzei de inalienabilitate împotriva urmărilor individuale sau colective, nu ar fi fost necesară instituirea insesizabilității la art. 629 alin. (3) NCC, transpus cu fidelitate la art. 508 alin. (3) din Codul civil. Norma derogatorie confirmă regula generală. Deci, putem afirma că reglementările pozitive naționale nu acordă vreun avantaj creditorului paulian în raport cu alți creditori urmăritori ai terțului contractant (accentuăm că anume creditori urmăritori și nu creditori ale căror creanțe nu sunt încă exigibile). Concluzia este valabilă și pentru situația în care terțul contractant se află în proces de insolvență.

III. Mecanismul indisponibilizării bunului

După determinarea naturii juridice, considerăm posibil a aborda mecanismul de operare a indisponibilizării pauliene. Deși, din formularea art. 898 alin. (3) Cod civil ar părea că legiuitorul condiționează instituirea indisponibilizării de omisiunea terțului contractant de a plăti creditorului suma de bani egală cu dauna suferită, o asemenea interpretare este inadmisibilă. În lipsa unor termene/momente determinate acordate terțului contractant pentru efectuarea plății, condiționarea în discuție ar duce la o incertitudine juridică incompatibilă cu scopul acțiunii pauliene. De fapt, condiționarea este inversă în sens că indisponibilizarea bunului reprezintă efectul firesc al admiterii acțiunii pauliene, iar plata făcută de terțul contractant în beneficiul creditorului paulian are ca efect încetarea indisponibilizării și a dreptului de urmărire. Sintagma „poate exclude urmărirea prestației” și indică asupra unui drept potestativ al terțului contractant sau, după caz, al beneficiarului, din moment ce legiuitorul lasă exclusiv la latitudinea sa opțiunea de a plăti (total sau parțial) sau nu. Evident, plata poate fi efectuată oricând, până la vânzarea bunului în cadrul procedurii de executare silită. Prin urmare, nu poate fi acceptată o altă soluție decât instituirea imediată, prin efectul legii, a indisponibilizării cu condiționarea încetării acesteia ca urmare a efectuării plății de către terțul contractant sau, după caz, de către beneficiar.

Dat fiind faptul că indisponibilizarea reprezintă un efect legal al admiterii acțiunii pauliene, considerăm că aceasta operează fără a fi necesară indicarea expresă în dispozitivul hotărârii judecătorești. Dar din rațiuni de certitudine juridică se impune, totuși, mențiunea expresă în dispozitivul hotărârii de admitere a acțiunii pauliene. Aceasta chiar în condițiile în care creditorul paulian nu a formulat expres în cererea sa de chemare în judecată pretenția privind indisponibilizarea bunului. În cazul în care terțul contractant plătește creditorului conform art. 898 alin. (3) Cod civil, indisponibilizarea va înceta, de asemenea, *ope legis*, fără a mai fi necesară pronunțarea unei încheieri de către instanța de judecată.

IV. Concluzii

În încheiere, putem menționa că indisponibilizarea pauliană, ca oricare altă interdicție legală de a dispune de un bun, urmează a fi aplicată prin interpretarea strictă a normelor juridice ce o instituie. Din acest punct de vedere, eficiența practică a acesteia, sub aspectul protecției efective a drepturilor creditorului paulian, depinde în mare măsură de diligența creditorului/reclamant de a se asigura împotriva „apariției” dobânditorului subsecvent de bună-credință, precum și împotriva acțiunilor terțului contractant în urma cărora s-ar diminua valoarea bunului. Totuși, în aceste cazuri, dreptul creditorului de a recurge la remediul acordat de art. 898 alin. (2) Cod civil rămâne neafectat.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 din 22.06.2002.
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 130 – 134 din 21.06.2013.
3. Noul Cod civil al României. Republicat în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 505 din 15 iulie 2011. Disponibil: <http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul-civil-republicat-2011-noul-cod-civil.php> (vizitat la 02.11.2022).
4. Legea privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative: nr. 133 din 15 noiembrie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 467-479.
5. Nota informativă la proiectul Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil. http://justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Nota_informativ_proiect_amendare_Cod_civil_xxxxxxx.pdf (vizitat la 02.11.2022).
6. Ionescu B. Acțiunea pauliană. București: Universul Juridic, 2012.
7. Zamșa C. în Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.). Noul Cod civil. Comentariu pe articole, ed. a 2-a. București: C.H. Beck, 2014.
8. Oprina E., Gârbuleț I. Tratat teoretic și practic de executarea silită. Volumul I. Teoria generală și procedurile execuționale. București: Universul Juridic, 2013.
9. Legea Republicii Moldova privind insolvențabilitatea, nr. 149 din 29.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 193-197.
10. Rebeca I. Poprirea în noul Cod de procedură civilă. București: Hamangiu, 2013.
11. Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 214-220, art. 704.
12. Popescu T.R., Anca P. Teoria generală a obligațiilor. București: Ed. Științifică, 1968.
13. Гражданское Уложение Германии: Вводный закон к Гражданскому Уложению; пер. с нем. / [В. Бергманн, введ., сост.]; науч. ред. Т.Ф. Яковлева. – 4-е изд., перераб. Москва: Инфотропик Медия, 2015.
14. Генкин Д.М. Относительная недействительность сделок. Вестник Гражданского права, № 4, 2014.

CONTROLUL JUDICIAR AL LEGALITĂȚII HOTĂRÂRILOR ADUNĂRII GENERALE A ASOCIAȚILOR SOCIETĂȚII CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ

Ana BAGRINOVSKI,
absolventă INJ,
candidat la funcția de judecător,
asistent judiciar la Curtea Supremă
de Justiție
<https://orcid.org/0000-0001-8173-1689>

SUMAR

Un principiu esențial al statului de drept este principiul legalității, care presupune respectarea Constituției și a actelor normative de către toți subiecții de drept, inclusiv în calitatea lor de participanți la circuitul civil (persoane fizice, persoane juridice). Societatea cu răspundere limitată deține calitatea de subiect de drept de la data înmatriculării sale în Registrul de stat al persoanelor juridice și până la data radierii ei din acest registru, iar în intervalul dintre aceste două date aceasta trebuie să-și trăiască „viața”, să activeze și să funcționeze în deplină concordanță cu prevederile actelor normative relevante. Această cerință este valabilă atât pentru societatea cu răspundere limitată, ca persoană juridică, cât și pentru elementele ei structurale (adunare generală a asociaților, administrator, consiliu, comisie de cenzori, asociați etc.). Acțiunile organelor persoanei juridice se consideră acțiuni ale însăși persoanei juridice, dacă au fost îndeplinite cu respectarea dispozițiilor legale. În cazul în care există dubii, cei care au un interes legal sunt îndreptățiți să se adreseze instanțelor competente pentru a verifica legalitatea actelor juridice (hotărâri, decizii, contracte etc.) și, după caz, să solicite remedierea lor - inclusiv declararea nulă a acestora.

Cuvinte-cheie: societate cu răspundere limitată, hotărârea adunării generale, control judiciar, nulitatea hotărârii.

I. Introducere

Potrivit Legii nr. 135/2007 cu privire la societățile cu răspundere limitată, adunarea generală a asociaților este organul suprem al societății cu răspundere limitată, care adoptă hotărâri obligatorii pentru toți asociații și organele acestei societăți [11]. Pornind de la poziția de „organ suprem” în ierarhia organizatorică a acestui tip de societate comercială, legislatorul a prevăzut norme legale prin care a înzestrat adunarea

JUDICIAL REVIEW OF THE LEGALITY OF DECISIONS OF THE GENERAL MEETING OF MEMBERS OF THE LIMITED LIABILITY COMPANY

SUMMARY

An essential principle of the rule of law is the principle of legality, which implies compliance with the Constitution and the normative acts by all subjects of law, including and in their capacity as participants in the civil circuit (natural persons, legal persons). A limited liability company is a legal subject from the date of its registration in the State Register of Legal Entities until the date of its removal from the Register, and in the period between these two dates it must live its 'life', operate and function in full compliance with the provisions of the relevant legal acts. This requirement applies both to the company as a legal person and to its structural elements (general meeting of shareholders, administrator, board, board of auditors, members, etc.). The actions of the organs of the legal person are considered actions of the legal person itself if they have been carried out in compliance with the legal provisions. If there is any doubt, those with a legal interest are entitled to apply to the competent courts to verify the legality of legal acts (decisions, resolutions, contracts, etc.) and, if necessary, to ask for them to be remedied - including having them declared null and void.

Key-words: limited liability company, general meeting resolution, judicial review, nullity of resolution.

generală a asociaților (AGA) cu atribuții de natură să decidă cele mai importante probleme ale societății cu răspundere limitată (SRL). De asemenea, a reglementat procedura de convocare și de desfășurare a ședințelor AGA, precum și a prevăzut condițiile de cvorum și majoritate pentru adoptarea hotărârilor. Expriarea voinței asociaților societății se asigură prin respectarea actelor normative, determinând prin aceasta funcționarea legală a societății.

Adunarea generală a asociaților deține, *inter alia*, și competența exclusivă de a adopta hotărâri referitoare la: modificarea actului de constituire; formarea și activitatea organelor subordonate;

aprobarea dărilor de seamă ale organelor societății; aprobarea rapoartelor financiare și bilanțului contabil; repartizarea profitului net între asociați; atragerea la răspundere a administratorilor societății; încheierea anumitor contracte ale societății; constituirea sucursalelor și a persoanelor juridice afiliate, precum și reorganizarea și lichidarea societății.

II. Discuții și rezultate

Hotărârile AGA au forță obligatorie și sunt executorii pentru toți asociații și organele subordonate. Valabilitatea acestor hotărâri ar putea fi contestată, dacă se consideră că, în procesul de adoptare a acestora, nu au fost respectate normele juridice obligatorii, implicit dispozițiile actelor normative, cât și cele ale actului de constituire. O astfel de concluzie rezultă din art. 61 al Legii nr. 135/2007, potrivit căruia „hotărârile adunării generale a asociaților ori deciziile asociatului unic sunt nule sau anulabile în condițiile Codului civil” [11]. Dreptul de a contesta hotărârea AGA aparține persoanei fizice sau juridice care la momentul adoptării ei avea calitatea de asociat al SRL. Prerogativa de a ataca hotărârea adunării generale pe care asociatul o consideră ilegală face parte din drepturile subiective pe care doctrina juridică le denumește *proprii*, inerente calității de asociat și care, având valoare imperativă, nu pot fi eradicate prin clauzele statutare și nu pot face obiectul unei renunțări anticipate din partea titularului [1, p. 63]. Așadar, ar putea să nu aibă forță obligatorie și o eventuală acțiune civilă a persoanelor interesate, ar putea fi admisibilă în instanță, dacă hotărârea adunării generale a asociaților: a) contravine unei norme legale imperative; b) contravine unei norme legale dispozitive; c) contravine unei clauze a actului de constituire.

Prin urmare, o hotărâre a AGA ar putea fi lipsită de valabilitate, de regulă, prin hotărârea instanței competente care sancționează societatea pentru încălcările menționate *supra*, declarându-le nule de la data adoptării. Totuși, trebuie reținut: legislatorul a prevăzut în art. 60 alin. (3) din Lege că hotărârile adunării generale a asociaților pot fi modificate și abrogate la ședința unei noi adunări generale, dar care nu operează cu titlu de sancțiune. Prin termenul „modificate” și „abrogate” se presupune o eventuală încetare a valabilității unora sau a tuturor clauzelor hotărârii adunării generale pentru viitor. Într-o ipoteză, hotărârea adunării generale care deocamdată nu a produs unele efecte ar putea fi abrogată sau modificată, lipsind-o de efecte chiar de la adoptare. Aceasta, însă, este o hotărâre emisă de organul competent al persoanei juridice și, fiind un act voluntar al acestuia, nu operează cu titlu de sancțiune.

Persoanele care au dreptul de a contesta hotărârile adunării generale. Potrivit dispozițiilor Codului civil, *nulitatea absolută* a actului juridic poate fi invocată de orice persoană care are un interes născut și actual [2, art. 328]. Din interpretarea acestei

dispoziții, rezultă că dreptul de a înainta o acțiune în constatarea nulității absolute a hotărârii adunării generale a asociaților SRL, ca persoane care au un interes născut și actual, o are, în primul rând, oricare dintre asociații acestei societăți, indiferent de faptul dacă a participat sau nu la ședința adunării generale. Dacă, ulterior desfășurării adunării generale, asociatul descoperă că există un temei de nulitate absolută a hotărârii, el este îndreptățit să depună o acțiune în justiție, chiar dacă a votat pentru aceasta.

De asemenea, de acest drept ar beneficia și administratorul societății, membrul consiliului societății sau cenzorul societății, ca organe care au obligația să execute hotărârea adunării generale a cărei legalitate se contestă. Consider că aceste persoane sunt îndreptățite să conteste hotărârea atunci când nu au calitatea de asociat.

În cazul în care acțiunea în constatarea nulității hotărârii adunării generale va fi înaintată de o altă persoană decât cele menționate, instanța va trebui, mai întâi de toate, să stabilească dacă eventualul reclamant are un interes născut și actual.

Nulitatea absolută nu poate fi înlăturată printr-o altă hotărâre a adunării generale de confirmare a hotărârii contestate [2, art. 328]. Totodată, nu există vreun impediment ca AGA să adopte o nouă hotărâre ce vizează problema contestată, hotărâre care va avea valoare juridică pentru viitor.

Din dispozițiile generale privind nulitatea actului juridic rezultă că eventuala acțiune în constatarea nulității absolute a actului juridic, implicit a hotărârii adunării generale a societății cu răspundere limitată, este imprescriptibilă, sub rezerva prescriptibilității în 10 ani, a efectelor nulității absolute. Problema imprescriptibilității nulității absolute a hotărârilor AGA și a prescriptibilității efectelor nulității absolute este una discutabilă, deoarece constatarea nulității după trecerea unei perioade îndelungate de timp ar putea nu doar să nu mai fie actuală, dar nici să nu mai poată fi executată. În acest context, urmează a fi reținută dispoziția art. 202 alin. (7) Cod civil, potrivit căreia nulitatea absolută a hotărârii AGA nu afectează actele juridice încheiate de către SRL pe baza acestei hotărâri cu terțul, care, la data încheierii actului juridic, nu cunoștea și nici nu trebuia să cunoască în mod rezonabil despre temeiul de nulitate.

În cazul înaintării acțiunii în anularea hotărârii AGA (nulitatea relativă), calitatea procesuală activă o au doar: a) asociatul care nu a participat la adunarea generală; b) asociatul care a participat la adunarea generală și a votat contra hotărârii contestate; c) asociatul care a participat la adunarea generală, a votat pentru adoptarea hotărârii contestate ori s-a abținut de la vot, dar s-a comis o greșeală la calificarea votului sau la numărarea votului exprimat de el.

Suplimentar, reținem că Plenul Curții Supreme de Justiție a recomandat că, dacă asociatul SRL a participat la AGA, a luat parte la vot în privința tuturor chestiunilor din ordinea de zi, a avut posibilitatea să

facă propuneri și nu le-a făcut, iar ulterior contestă hotărârea adoptată, invocând încălcarea procedurii de înștiințare a sa, instanța, în baza art. 54 alin. (3) din Legea nr. 135/2007, va respinge cererea de anulare a hotărârii adunării generale. Prin urmare, participarea asociatului sau a reprezentantului său la AGA acoperă orice viciu al neînștiințării și/sau încălcării modalității și a termenelor de înștiințare a asociatului [10].

De asemenea, dreptul de a înainta o acțiune în declararea *nulității relative* a hotărârii adunării generale a asociațiilor SRL îl are și administratorul societății, în temeiul art. 202 alin. (4), pct. 3) Cod civil.

Calitatea de pârât în procesele de nulitate a hotărârilor adunării generale a asociațiilor. Având în vedere că adunarea generală a asociațiilor este organul suprem al SRL, calitatea de pârât în anularea actelor emise de AGA o are însăși societatea, ca persoană juridică, fiind reprezentată de către administratorul său.

Observăm că în cazul în care hotărârea AGA este contestată de însuși administratorul societății, fie că acesta, având calitatea de asociat, a votat contra hotărârii contestate ori că el ar fi impus să execute o hotărâre ilegală, apare problema reprezentării societății pârâte în instanța de judecată. Respectiv, nu poate aceeași persoană să aibă concomitent, în același proces, și calitatea de reclamant (fiind asociat) și de pârât, în calitate de administrator-reprezentant al societății pârâte. Constatăm că legislația națională nu are o soluție pentru a depăși această situație și, din acest motiv, sugerăm o propunere de *lege-ferenda* preluată din legislația României, potrivit căreia, „dacă hotărârea adunării generale este atacată de toți membrii consiliului de administrație, societatea va fi reprezentată în justiție de persoana desemnată de președintele instanței dintre acționarii ei, care va îndeplini mandatul cu care a fost împuternicită, până ce adunarea generală, convocată în acest scop, va numi un reprezentant” [12].

Instanța competentă de a examina cauzele în nulitatea hotărârilor adunării generale a SRL. Reclamantul poate înainta cererea de chemare în judecată care are ca obiect nulitatea hotărârii AGA în instanța stabilită de legislator la art. 38 alin. (2) Cod de procedură civilă, potrivit căruia „acțiunea împotriva unei persoane juridice se întentează în unul dintre sediile instanței în a cărei rază teritorială se află sediul persoanei juridice respective” [3, art. 38].

Sediul societății comerciale se determină potrivit actului de constituire, loc situat pe teritoriul Republicii Moldova, înscris în Registrul de stat al persoanelor juridice. Practica judiciară a formulat și a reținut unele considerente în baza cărora a fost instituită o competență teritorială, în sensul că „instanța de la sediul societății este aptă să examineze”, iar un exemplu în acest sens este decizia Colegiului civil, comercial de contencios și administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. 2rac-440/16 din 19.10.2016, potrivit căreia se atestă că acțiu-

nea se va introduce la instanța judecătorească în a cărei rază teritorială își are sediul societatea, însă consider că referitor la anumite tipuri de litigii este posibilă stipularea unei clauze în actul de constituire prin care să se prevadă posibilitatea soluționării acelor litigii pe calea arbitrajului [5].

Deși unii autori susțin că competența este una absolută, iar litigiul nu poate fi soluționat pe calea arbitrajului, chiar dacă există convenție arbitrală în acest sens, totuși, consider că un litigiu poate fi arbitrabil atunci când acțiunea este una în anulare, care se referă la nulitate relativă, unde nu se invocă chestiuni de ordine publică, precum la nulitatea absolută, or, legislația nu reglementează exclusivitatea competenței generale a instanțelor de judecată, dar o competență teritorială – exclusivă în cadrul competenței generale a instanțelor de judecată. Astfel că, printre altele, actul de constituire poate să prevadă și o clauză cu privire la calea arbitrajului [14, p. 53].

Regimul nulității hotărârilor adunării generale ale SRL. Potrivit art. 61 din Legea nr. 135/2007, „hotărârile adunării generale a asociațiilor ori deciziile asociatului unic sunt nule sau anulabile în condițiile Codului civil” [11]. Codul civil prevede că dispozițiile legale privind nulitatea actului juridic se aplică în mod corespunzător hotărârilor adunării generale a asociațiilor SRL, sub rezerva normelor legii speciale sau a celor prevăzute de art. 202 alin. (2)-(9) Cod civil. Analiza sistemică a legislației duce la concluzia că dispozițiile art. 202 alin. (2)-(9) Cod civil sunt aplicabile în procesul de examinare a legalității hotărârilor adunării generale a asociațiilor SRL, iar în cazurile în care acestea nu prevăd în mod expres, se vor aplica dispozițiile generale ale art. 327-346 Cod civil referitoare la nulitatea actului juridic.

În funcție de temeiul nulității, hotărârile adunării generale a asociațiilor SRL pot fi nule sau anulabile. Dacă în procesul de adoptare a hotărârii AGA a fost încălcată o dispoziție legală care ocrotește un interes general, aceasta va fi lovită de nulitatea absolută [2, art. 327, alin. (1)], iar dacă s-a încălcat o dispoziție legală care ocrotește un interes particular, hotărârea este supusă nulității relative [2, art. 327, alin. (2)].

Temeiurile nulității absolute. Pornind de la dispozițiile art. 202 alin. (6) Cod civil, hotărârea adunării generale a asociațiilor SRL va fi lovită de nulitate absolută în următoarele cazuri:

- a) *dacă se referă la o chestiune care nu se află în competența AGA.* Dispozițiile art. 49 din Legea nr. 135/2007 stabilesc competențele exclusive ale AGA și competențele neexclusive, adică cele care, prin clauzele actului de constituire, ar putea fi delegate consiliului societății, dacă acesta a fost format [11]. În cazul în care chestiunea examinată nu ține de competența exclusivă a AGA și pentru a determina organul competent, instanța va urma să verifice conținutul actului de constituire. Având în vedere pericolul nulității

absolute asupra unei eventuale hotărâri, persoanele competente de a convoca ședința AGA trebuie să dea dovadă de diligență pentru a înțelege dacă chestiunea care urmează a fi inclusă în ordinea de zi și, ulterior, dezbătută la adunare ține de competența ei. Dacă, totuși, adunarea generală a asociațiilor a adoptat o hotărâre pe o chestiune care este dată, prin lege sau prin actul de constituire, altui organ al societății, aceasta va fi declarată nulă de instanța de judecată;

- b) *dacă a fost adoptată pe o chestiune care nu era inclusă în ordinea de zi.* Persoanele care convoacă AGA (administratorul, asociații, consiliul sau cenzorii) sunt obligate să întocmească ordinea de zi și să o aducă la cunoștința tuturor asociațiilor cu cel puțin 10 zile înainte de a fi desfășurată adunarea. Dacă AGA se convoacă de către administrator, consiliu, cenzori, asociați care dețin mai mult de 10% din voturi, aceștia urmează să indice și chestiunile care trebuie să fie dezbătute în ședință și pe care urmează să se adopte hotărâri. Asociații, alții decât cei care convoacă adunarea generală, au dreptul să completeze ordinea de zi cu unele chestiuni pe care le consideră necesare și să le trimită administratorului pentru ca acesta să le includă în ordinea de zi. În acest caz, administratorul nu va fi în drept să modifice textul propunerilor făcute de asociați, dar va trebui să informeze ceilalți asociați despre suplimentarea ordinii de zi cu cel puțin 5 zile înainte de desfășurarea adunării. În cazul în care adunarea generală convocată prima dată nu este deliberativă, atunci aceasta poate fi convocată repetat, dar cu aceeași ordine de zi sau doar pentru chestiunile pe care nu au fost adoptate hotărâri.

Prin decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 11.09.2013, în cauza nr. 2ra-2255/13, s-a constatat că instanța de judecată a declarat nulă hotărârea adoptată de AGA privind o chestiune care nu a fost inclusă în ordinea de zi în modul stabilit de lege [4].

Totuși, legiuitorul prevede o excepție: ordinea de zi poate fi completată în mod legal chiar în ședința AGA, dacă la ea sunt prezenți sau reprezentați toți asociații, iar pentru completarea ordinii de zi se pronunță în unanimitate [11, art. 55, alin. (5)].

În concluzie, se reține că hotărârea adunării generale este un act juridic complex care generează obligații, specific dreptului comercial a cărui natură juridică nu poate fi asimilată contractelor. Astfel, părțile au interese concordante, întrucât scopul urmărit de acestea este unic – participarea asociațiilor într-o societate cu răspundere limitată, atât la momentul asocierii cât și ulterior, când adoptă o hotărâre în cadrul adunării generale care are la bază intenția acestora de a se asocia pentru a desfășura în comun o activitate comer-

cială în scopul de a obține beneficii și de a le împărți. Acest scop nu exclude ca anumiți asociați să nu urmărească alte scopuri, străine sau nu societății, or, ceea ce contează este voința realizată în urma votului;

- c) *dacă a fost adoptată la un moment când ședința nu era deliberativă.* Examinând legalitatea unei hotărâri a adunării generale a asociațiilor, instanța de judecată va trebui să stabilească dacă la data desfășurării adunării aceasta a fost deliberativă. Potrivit Legii nr. 135/2007, AGA este deliberativă, dacă numărul de voturi reprezentat este suficient pentru adoptarea a cel puțin unei chestiuni incluse în ordinea de zi. Respectiv, doar în ședință deliberativă, AGA poate adopta hotărâri valabile. Pentru a stabili dacă AGA este deliberativă, administratorul sau alte persoane competente organizează înregistrarea asociațiilor participanți sau reprezentanți la ședință, indicându-se datele de identitate ale asociatului și, după caz, ale reprezentantului său și numărul de voturi cu care va vota. În procesul de verificare a legalității hotărârii AGA, instanța va lua în considerație dacă hotărârea contestată a fost adoptată la adunarea generală convocată prima dată sau la cea repetată. Dacă hotărârea a fost adoptată la AGA convocată prima dată, adunarea va fi deliberativă atunci când, în funcție de chestiunile examinate, prevăzute la art. 58 alin. (1) din Legea nr. 135/2007, sunt prezenți sau reprezentați asociații care dețin 100% din voturi (pct. 1), $\frac{3}{4}$ din voturi (pct. 2) sau mai mult de jumătate din numărul total de voturi 50%+1 vot (pct. 3) [11].

Adunarea generală repetată este deliberativă, dacă sunt prezenți sau reprezentați asociații care dețin mai mult de jumătate din voturile societății. De la această prevedere există o excepție, potrivit căreia se consideră deliberativă adunarea asociațiilor, indiferent de numărul de voturi reprezentate, dacă se examinează chestiuni privind aprobarea dărilor de seamă, a rapoartelor administratorului și ale cenzorului, precum și probleme de procedură [17, p. 32]. Totodată, în procesul examinării cauzei, instanța va ține cont nu doar de înregistrarea prezenței asociațiilor la ședința adunării, dar și de procesul-verbal al adunării, verificând dacă la votarea pentru hotărârea contestată, prin însumarea de voturi expuse *pro* și *contra*, se demonstrează deliberativitatea adunării;

- d) *dacă contravine ordinii publice sau bunelor moravuri.* Legiuitorul stabilește că AGA poate adopta hotărâri pe toate chestiunile ce țin de competența sa, acestea însă trebuie să nu afecteze ordinea publică și nici bunele moravuri. În lipsa unei jurisprudențe clare, consider că vor fi afectate de nulitate absolută hotărârile adunării generale prin care s-a decis acordarea de împrumuturi asocia-

ților sau terților pentru procurarea părților sociale ale societății [11, art. 41], precum și distribuirea sau plata profitului net între asociați până la vărsarea integrală a aporturilor, sau dacă, în urma distribuirii profitului net, valoarea activelor nete ale societății va deveni mai mică decât suma capitalului social și capitalului de rezervă [11, art. 40].

Temeiurile nulității relative. Nulitatea relativă poate opera în cazul în care hotărârea a fost adoptată la o AGA convocată sau desfășurată cu încălcarea normelor dispozitive ale legii sau cu încălcarea clauzelor actului de constituire [9, p. 87]. O asemenea hotărâre poate fi confirmată printr-o hotărâre ulterioară a AGA, doar dacă a fost adoptată până la emiterea unei hotărâri judecătorești.

Instanța de judecată poate declara nulă o hotărâre a adunării generale a asociaților, la cererea persoanelor interesate, dacă:

- a) *au fost încălcate esențial regulile de convocare a AGA.* Adunarea generală a asociaților poate fi convocată cel puțin o dată pe an în ședințe ordinare sau de câte ori este necesar, în ședințe extraordinare [16, p. 237]. Pentru a stabili dacă la adoptarea hotărârii de către AGA, indiferent dacă este ședință ordinară sau extraordinară, au fost sau nu încălcate regulile de convocare a adunării, instanța va analiza respectarea art. 50-55 din Legea nr. 135/2007. Regulile respective se referă la organul competent de a convoca adunarea generală, la conținutul hotărârii de convocare, înștiințarea asociaților și transmiterea documentelor necesare cu privire la AGA, precum și procedura de întocmire a ordinii de zi a AGA. Consider ca încălcări esențiale ale regulilor de convocare situații cum ar fi: informarea tardivă sau neinformarea asociaților despre ordinea de zi, data, locul și ora ședinței adunării generale, precum și lipsirea asociaților de posibilitatea de a face cunoștință cu documentele necesare pentru ședința adunării. Astfel de încălcări fac imposibilă participarea asociaților la ședința adunării generale sau nu permit asociaților să se pregătească de ședințe pentru a participa la vot cu cunoștință de cauză, iar eventualele hotărâri pot afecta interesele acestor asociați și instanța de judecată le-ar putea declara nule;
- b) *au fost încălcate esențial regulile de desfășurare a AGA.* Regulile de desfășurare a AGA sunt prevăzute de Legea nr. 135/2007 și includ normele ce se referă la înregistrarea asociaților (art. 56 alin. (1)), deschiderea ședinței AGA (art. 56 alin. (2)), exercitarea dreptului de vot (art. 57) și adoptarea hotărârilor AGA (art. 58), întocmirea procesului-verbal al AGA (art. 56 alin. (3)). Deși practica judecătorească urmează să stabilească care încălcări ale re-

gulilor de desfășurare a AGA ar fi esențiale, totuși, consider că pot fi astfel de încălcări: refuzul neîntemeiat de a fi înregistrat un asociat sau reprezentantul său ca participant la AGA sau înregistrarea; votarea de către asociat cu încălcarea art. 56 alin. (1) și alin. (3) din Legea nr. 135/2007; adoptarea hotărârilor cu încălcarea cotelor de voturi prevăzute de art. 58 alin. (1) din Legea nr. 135/2007.

Spre exemplu, Colegiul civil al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, prin decizia din 28.04.1999, în cauza nr. 2r/o-60/99 a stabilit că hotărârea adunării generale a asociaților SRL a fost adoptată cu încălcarea cotelor de voturi impuse de actele normative în vigoare la acea dată, dar și de actele de constituire [6].

Din sinteza deciziei menționate *supra*, se atestă că hotărârea adunării generale a societății cu răspundere limitată a fost considerată nulă din motiv că, în procesul desfășurării AGA privind majorarea capitalului social, au fost încălcate grav dispozițiile legale;

- c) *reprezentantul asociatului participant la AGA nu era împuternicit în modul corespunzător.* Potrivit art. 57 alin. (2) din Legea nr. 135/2007, asociatul își poate exprima votul prin reprezentant. Administratorul societății nu poate fi reprezentant al asociatului la adunarea generală [11]. Având în vedere dispozițiile Codului civil cu privire la reprezentare, asociații persoane fizice și persoane juridice își pot delega exercitarea dreptului de vot unui reprezentant prin întocmirea unei procuri. Din textul procurii trebuie să rezulte cert competența reprezentantului de a participa la o adunare generală și de a vota *pro* sau *contra* anumitor hotărâri. Dacă împuternicirile reprezentantului au expirat, formula expresiei din procură nu este clară sau există alte îndoieli în capacitatea reprezentantului de a reprezenta interesele asociatului la ședință, instanța de judecată ar putea anula hotărârea AGA adoptată prin votul acestui reprezentant, cu excepția cazului în care împuternicirile au fost confirmate ulterior de către reprezentat conform art. 370 Cod civil;
- d) *la adoptarea hotărârii AGA au fost încălcate drepturile unui asociat.* Prin această dispoziție legiuitorul admite că la adoptarea hotărârii AGA ar putea exista situații de natură să încalce anumite drepturi patrimoniale ale asociatului. Un exemplu ar fi: adunarea generală decide: I) repartizarea profitului între asociați, dar repartizarea se face în mod neproporțional; II) majorarea capitalului social din contul unor bunuri supraevaluate ale asociaților majoritari sau ale persoanelor lor afiliate etc.;
- e) *a fost comisă o încălcare esențială a regulilor privind întocmirea procesului-verbal al AGA, inclusiv neîntocmirea acestuia în formă scrisă.*

Așadar, legiuitorul a stabilit că, dacă procesul-verbal nu a fost întocmit în formă scrisă sau au fost comise alte încălcări ale regulilor de întocmire a acestuia, instanța poate, la cererea persoanelor îndreptățite, să declare nulă hotărârea AGA [18, p. 73]. Cu toate acestea, nulitatea este înlăturată prin întocmirea procesului-verbal al ședinței, înainte de desfășurarea următoarei ședințe a aceluiași organ. Consider că modalitatea înlăturării temeiului de nulitate nu este suficient de clară, deoarece AGA se desfășoară, de regulă, o dată pe an, iar contestarea legalității hotărârii se face în termen de 6 luni de la data desfășurării adunării. Potrivit art. 56 alin. (4) din Legea nr. 135/2007, întocmirea procesului-verbal este obligatorie, iar lipsa unui termen cert de întocmire și posibilitatea de a-l întocmi până la următoarea ședință lasă loc de speculații și abuzuri;

- f) *hotărârea AGA nu întrunește alte condiții prevăzute de dispozițiile imperative ale legii sau ale actului de constituire a SRL, a căror nerespectare nu se sancționează cu nulitate absolută.* Legiuitorul oferă o listă deschisă, considerând că complexitatea activității SRL este de așa natură încât asociații ar putea să se considere lezați în drepturi și în alte situații decât cele analizate *supra*.

Spre exemplu, în instanța de judecată a fost contestată o hotărâre a AGA care a fost adoptată cu participarea moștenitorului asociatului, încă până la perfectarea deplină a moștenirii. În acest sens, s-a reținut că **părțile sociale pot fi transmise și prin succesiune (moștenire), dacă prin actul constitutiv nu s-a interzis acest lucru.** Respectiv, moștenitorul asociatului va deveni proprietarul părților sociale care au aparținut defunctului și, prin urmare, moștenitorul va deveni asociat în societate. Dreptul de proprietate asupra părților sociale se transmite în acest caz, de plin drept, de la data decesului asociatului, fără a fi necesară aprobarea celorlalți asociați sau o altă formalitate. Referitor la acest aspect, prin decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-706/16 din 17.08.2016, s-a stabilit că **hotărârile adoptate de adunarea generală cu participarea succesorului asociatului decedat care a devenit proprietarul părților sociale sunt perfect valabile** [7].

În concluzie, atragem atenția că, potrivit prevederilor Legii nr. 135/2007 privind societățile cu răspundere limitată și ale Codului civil, obiect al acțiunii poate fi legalitatea hotărârii adoptate de AGA, dar nu a procesului-verbal întocmit la această adunare. Informațiile care se conțin în procesul-verbal au natura de a contribui la cunoașterea realităților care s-au produs la ședința adunării generale, de a stabili faptele, inclusiv cele reprobabile, pentru a decide dacă la desfășurarea adunării generale au fost sau nu respectate prevederile legale și ale actului de constituire.

Referințe bibliografice

1. Catană R. *Dreptul societăților comerciale. Probleme actuale privind societățile pe acțiuni. Democrație acționarială.* Cluj: S.C. Editura Sfera SRL, 2007, 357 p.
2. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86/661. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75/132.
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294/436. În vigoare din 26.08.2022.
4. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 11 septembrie 2013. Dosarul nr. 2ra-2255/13. http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php (vizitat 10.01.2022).
5. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2016. Dosarul nr. 2rac-440/16. http://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php (vizitat 10.01.2022).
6. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 28 aprilie 1999. Dosarul nr. 2r/o-60/99. http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php (vizitat 10.01.2022).
7. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17 august 2016. Dosarul nr. 3ra-706/16. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30354 (vizitat 10.01.2022).
8. Florescu D., Mrejeru T., Bălașa G. *Drept societar.* București: Lumina Lex, 2003. 76 p.
9. Florescu G. *Drept comercial român.* București: Fundația România de Măine, 2003. 264 p.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind unele chestiuni ce apar la soluționarea litigiilor dintre acționar și societatea pe acțiuni, dintre asociat și societatea cu răspundere limitată, nr. 1 din 04.10.2010. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=344 (vizitat 22.01.2022)
11. Legea Republicii Moldova cu privire la societățile cu răspundere limitată. Nr. 135 din 14.06.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 127-130/548. În vigoare din 17.07.2022.
12. Legea României cu privire la societățile comerciale. Nr. 31 din 16.11.1990. În: *Monitorul Oficial al României*, nr. 126-127 din 17.11.1990. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/798> (vizitat la 21.01.2022).
13. Pipera G. *Obligațiile și răspunderea administratorilor societăților comerciale. Noțiuni elementare.* București: All Beck, 1998, 27-40 p.
14. Pipera G. *Societăți comerciale, piață de capital Acquis comunitar.* București: All Beck, 2001. 725 p.
15. Roșca N., Baieș S., Cojocaru O. *Comentariu teoretico-practic la Legea nr. 135/2007 privind societățile cu răspundere limitată.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p.101-127.
16. Stanciu D. Cărpenaru, Predoiu C. ș.a. *Societățile comerciale. Reglementare, doctrină, jurisprudență.* București: All Beck, 2002. 611 p.
17. Săuleanu L. *Eseu asupra voinței acționarilor. Adunarea generală a acționarilor.* Craiova: Sitech, 2006, 103 p.
18. Tița-Nicolescu G. *Drept societar. Curs universitar.* București: Universul Juridic, 2018. 401 p.

CZU: 347

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).07)

CODUL CIVIL, CA OBSTACOL PENTRU CULTURA JUSTIFICĂRII

Teodor PAPUC,
secretar șef-adjunct
la Curtea Constituțională
a R. Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1447-7841>

Marcel LUPU,
asistent judiciar
la Curtea Constituțională
a R. Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-3415-3895>

SUMAR

Acest text scoate în evidență câteva erori de abordare ale legislatorului Codului civil al Republicii Moldova. Prin unele reguli pe care le instituie, Codul civil împiedică protecția efectivă a drepturilor fundamentale garantate deopotrivă de acesta și, în consecință, instituie un obstacol în drumul spre cultura justificării.

Cuvinte-cheie: Codul civil, formalism, protecția efectivă a drepturilor fundamentale, cultura justificării.

Dacă există un excepționalism juridic est-european, atunci acesta se manifestă, în principal, prin tendința judecătorilor de a rămâne anonimi. Toată lumea bună a auzit de Oliver Wendell Holmes sau de lordul Denning, de Dieter Grimm sau de Aharon Barak, dar nimeni nu citează, în articolele de analiză a jurisprudenței, judecători est-europeni. Moștenitori ai tradiției socialiste, majoritatea dintre ei au dezvoltat, în timp, metode care să-i scape de responsabilitatea luării unor decizii [10, p. 383]. De multe ori, atunci când au pronunțat soluții în cazurile cu care s-au confruntat, ei au etalat virtuțile formalismului judiciar, evitând să intre în fondul problemei. Pretinsele lor argumentări sună astfel: „Așa prevede legea” sau „Legea nu prevede ex-

THE CIVIL CODE AS AN OBSTACLE FOR THE CULTURE OF JUSTIFICATION

SUMMARY

This text highlights some errors of approach in the Civil Code of the Republic of Moldova. Through some of the rules it establishes, the Civil Code prevents the effective protection of the fundamental rights provided equally by it and, consequently, establishes an obstacle for an evolution into a culture of justification.

Key-words: Civil Code, formalism, effective protection of fundamental rights, culture of justification.

pres”, sau „Prima instanță a hotărât corect” (fără să spună de ce).

Totuși, ar fi nedrept să le atribuim doar lor eșecul. Uneori, calitățile negative nu apar de la sine în conștiința judecătorilor, ci sunt cultivate fie în facultățile de drept, fie în legile pe care trebuie să le aplice. Una dintre erorile de percepție a autorilor de *curriculum*-uri universitare și a legislatorilor este locul lipsit de importanță acordat materiei dreptului constituțional. Unde în altă parte veți găsi o „combinație din ceva care face diferența, ceva de valoare, ceva cu adevărat fundamental, ceva ce stă la baza oricărui lucru, dar și ceva care are o istorie îndelungată și în care s-a gândit și s-a scris extraordinar” [9]? Juriștii de la noi sunt condamnați să-și îndrepte atenția doar spre pasărea bicefală civil-penală, cu consecințe neplăcute pentru evoluția noastră socială.

Nu o observăm doar noi. O observă mai ales judecătorii de la Strasbourg în hotărâri cu autoritate de lucru interpretate pentru autoritățile statelor membre ale Consiliului Europei.

Într-o hotărâre recentă, *Mesić v. Croatia*, 5 mai 2022, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat cazul unui fost președinte al Croației. Un avocat i-a imputat acestuia, în contextul unei plângeri penale formulate împotriva sa în Franța, complicitatea la tentativa de omor și șantajul comis asupra unei persoane. Informațiile au fost publicate în două ziare. Cerându-i-se o reacție, fostul președinte a spus că avocatul ar trebui să meargă la un spital psihiatric, unde va putea avea parte de

un tratament efectiv. Reacția a fost redată în presa croată, iar avocatul a inițiat o acțiune civilă pentru defăimare împotriva fostului președinte. Avocatul a câștigat procesul. I-au fost acoperite prejudiciul moral suferit și cheltuielile de judecată. Contestațiile ulterioare ale fostului președinte au fost respinse. Într-un final, cel din urmă a ajuns la Curtea Europeană cu o cerere în care a afirmat, între altele, încălcarea dreptului la libertatea sa de exprimare [5].

Atunci când verifică dacă ingerințele în libertatea de exprimare sunt necesare într-o societate democratică, Curtea Europeană controlează deciziile autorităților naționale competente și se convinge dacă motivele care au stat la baza lor au fost pertinente și suficiente. În jurisprudența sa consolidată în mod incremental, Curtea a stabilit, pentru cazurile în care dreptul la reputație vine în conflict cu libertatea de exprimare, câteva standarde pentru exercițiul de punere în balanță pe care trebuie să-l efectueze autoritățile naționale: dacă exprimarea a avut loc în contextul unei dezbateri de interes public; notorietatea persoanei vizate; conduita sa anterioară; conținutul, forma și consecințele exprimării în discuție; gravitatea sancțiunii impuse. În cazuri ca cel analizat de Curte, tribunalele naționale mai trebuie să țină cont de câteva criterii adiționale, cum ar fi statutul reclamantului de politician și de înalt demnitar de stat sau statutul de avocat al persoanei defăimate. Dacă tribunalele naționale pun în balanță interesele concurente în funcție de standardele menționate, va fi nevoie de motive solide pentru ca judecătorii Curții să substituie viziunea judecătorilor naționali.

Totuși, în acest caz, chiar dacă tribunalele naționale civile au recunoscut existența unui conflict între două drepturi, în analiza lor ele nu au făcut trimitere la standardele dezvoltate în jurisprudența Curții. În schimb, spune Curtea Europeană, „ele au examinat cazul *doar în termeni de drept civil*, fără să țină cont de aspectele sale constituționale sau care decurg din Convenția Europeană a Drepturilor Omului” (subl. ns.). Ele au eșuat să efectueze exercițiul de punere în balanță pretins între dreptul la reputație și libertatea de exprimare. Tribunalele naționale nu au examinat dacă exprimarea fostului președinte a vizat o chestiune de interes public, și nici nu au ținut cont de contextul în care a fost făcută. Ele au clasificat-o ca afirmație de fapt, nu ca judecată de valoare, reținând că este inacceptabil să trimiți pe cineva să se trateze, de vreme ce starea sănătății mintale reprezintă o chestiune exclusiv personală a fiecărui cetățean [5, § 88, 91].

Nu urmărim să prezentăm întreaga hotărâre a Curții. Scopul nostru este să semnalăm caracterul nerentabil al analizelor exclusiv „în termeni de drept civil” sau „în termeni de drept penal” în cauze care implică drepturi fundamentale. Situațiile juridi-

ce care fac incidente drepturile fundamentale sunt desîntâlnite datorită câmpului lor larg de aplicare.

Spunem la început că o parte din responsabilitate o are legislatorul. Vom aborda cazul unor dispoziții din Cartea I a Codului civil, despre care credem că împiedică evoluția dreptului privat din Republica Moldova într-un sistem matur, prin abordările pe care le impune judecătorilor.

I. De la bunînceput, Codul civil prevede, în articolul 1 alin. (2), că „drepturile civile pot fi limitate prin lege organică doar în temeiurile prevăzute de Constituția Republicii Moldova”. Formularea este criticabilă din două puncte de vedere.

În primul rând, categoria drepturilor civile se poate intersecta cu cea a drepturilor fundamentale. Atât Constituția cât și Codul civil protejează, de exemplu, dreptul de proprietate. Cel puțin drepturile fundamentale nu pot fi limitate printr-o lege organică. Ceea ce poate fi limitat printr-o lege organică este exercițiul lor. Altfel spus, drepturile fundamentale au limite abstracte, iar exercițiul lor poate fi supus limitărilor. Pentru a înțelege mai bine ideea, să ne imaginăm că limitele abstracte ale dreptului de proprietate sunt punctele A și B. Pe segmentul dintre punctele A și B stau bunurile și, în unele circumstanțe, așteptările legitime; pretențiile sau despăgubirile stabilite de un tribunal; acțiunile la o companie și alte instrumente financiare; clientela profesională și autorizațiile de desfășurare a unei activități comerciale; în unele circumstanțe, venitul eventual; proprietatea intelectuală; beneficiile aferente securității sociale ș.a. Din textul articolului 1 alin. (2) al Codului civil rezultă că legislatorul poate adopta, fără probleme, o lege organică care să excludă, de exemplu, proprietatea intelectuală din categoria intereselor protejate de dreptul de proprietate. Totuși, un asemenea procedeu ar fi neconstituțional, pentru că întinderea drepturilor fundamentale poate fi modificată doar printr-o lege constituțională, în conformitate cu tratatele internaționale în materie de drepturi ale omului la care Republica Moldova este parte. În schimb, exercițiul dreptului de proprietate poate fi limitat. Dreptul abstract de a ne folosi de bunurile noastre este protejat de dreptul de proprietate. Dar limitarea printr-o lege organică a exercițiului dreptului de a da muzica la maxim în apartamentul nostru dintr-un bloc de locuit va putea fi justificată din punct de vedere constituțional.

Putem admite că legislatorul Codului civil s-a exprimat nereușit și că a avut în vedere, de fapt, ipoteza că exercițiul drepturilor civile poate fi limitat printr-o lege organică. Însă Constituția spune la articolul 54 că exercițiul drepturilor poate fi limitat pe baza unei legi. Legea, în sens constituțional, nu înseamnă doar legea organică, și nici măcar doar

legea ca act adoptat de legislativ. Lege poate fi și o hotărâre a Guvernului, o hotărâre a Consiliului municipal Chișinău, un decret al Președintelui Republicii Moldova sau o hotărâre judecătorească ș.a. Prin toate aceste acte poate fi limitat exercițiul unui drept. Dacă un tribunal judecă un caz de tulburare a liniștii și obligă o persoană care a ascultat muzică la maxim să plătească o amendă, el limitează exercițiul dreptului de proprietate al persoanei.

Să luăm un alt exemplu. Exercițiul dreptului la respectarea vieții private, drept care are un caracter fundamental și civil deopotrivă, va fi limitat, dacă persoanele vor fi obligate să se vaccineze împotriva unui virus. În cazul *Vavříčka și alții v. Republica Cehă* [4], reclamantii au susținut că obligația de vaccinare a copiilor împotriva unor boli binecunoscute științei medicale nu era prevăzută de lege, în sensul de act al Parlamentului. Schema vaccinării era bazată pe o combinație a legislației primare și a celei secundare. Însă Curtea Europeană a conchis că măsura contestată era conformă cu testul legalității, în ciuda faptului că obligația era reglementată de acte cu o forță juridică inferioară legii ca act al Parlamentului.

Pentru a mai da o lovitură abordării legislatorului, ne întrebăm care este forța unei asemenea prescripții prin intermediul unei legi organice – Codul civil? Articolul 1 alin. (2) din Codul civil va ceda în fața unei legi organice contrare ulterioare, adoptată de o altă majoritate parlamentară. Tocmai din acest motiv, clauzele de limitare a exercițiului drepturilor fundamentale sunt reglementate de acte cu forță de Constituție.

II. Legislatorul Codului civil acordă o prioritate absolută valorii certitudinii juridice. Articolul 7 alin. (1) din Codul civil prevede că „legea civilă nu are caracter retroactiv”. Totuși, nici Constituția, nici Convenția Europeană nu-i conferă certitudinii juridice un caracter absolut și nu cultivă regula neretroactivității legii civile. Dimpotrivă, există situații în care Constituția sau Convenția impune caracterul retroactiv al legii pentru corectarea unei erori sau pentru remedierea situației unor persoane prejudiciate.

Un exemplu din această categorie este cazul legilor care au avut ca obiect reabilitarea victimelor represiunilor politice și retrocedarea bunurilor care le-au fost confiscate sau naționalizate. Legile au retroactivat pentru că s-au aplicat unor situații juridice stinse. Legile nu erau în vigoare la data la care terții au dobândit dreptul de proprietate sau de locațiune a bunurilor în discuție. Punerea în aplicare a legilor reparatorii a anulat titluri de proprietate și a condus la înlăturarea locatarilor din imobilele retrocedate. Curtea Europeană a examinat cauze în care a constatat încălcări ale dreptului de proprietate din cauza neexecutării unor legi retro-

active (a se vedea, de exemplu, *Davidescu v. România* sau *Popov v. Republica Moldova*) [1; 2].

Un alt exemplu este cauza *Fabris v. Franța*, în care Curtea a constatat o încălcare a dreptului de a nu fi discriminat și a dreptului de proprietate din cauza caracterului neretroactiv al unei legi. Reclamantul fusese născut în 1943, ca urmare a unei relații extraconjugale între tatăl său și o femeie căsătorită, care era deja mamă a doi copii născuți în timpul căsătoriei cu soțul ei. În 1970, dl și dna M. (mama reclamantului și soțul ei) și-au împărțit bunurile *inter vivos* între cei doi copii legitimi ai lor, păstrându-și un drept de uz asupra bunurilor până la moartea lor. Dl M. a murit în 1981, iar doamna M. în 1994. În 1983, tribunalul *grande instance* a declarat că reclamantul este copilul „nelegitim” al doamnei M. În 1998, reclamantul a introdus o acțiune la tribunalul *grande instance* împotriva celor doi copii legitimi, solicitând o reducere a diviziunii *inter vivos* pentru a-și putea revendica partea din averea mamei sale. O lege din 1972 prevedea că copiii născuți din adulter puteau pretinde o cotă din averea tatălui sau a mamei lor egală cu jumătate din partea unui copil legitim. În 2000, după ce Curtea Europeană a pronunțat hotărârea *Mazurek v. Franța*, legislatorul francez a adoptat o lege care le acorda copiilor născuți din adulter drepturi succesoriale identice cu cele ale copiilor legitimi. Printr-o hotărâre din septembrie 2004, tribunalul *grande instance* a admis acțiunea formulată de reclamant. Copiii legitimi au formulat un apel, iar instanța de apel a anulat hotărârea atacată. Reclamantul a formulat, fără succes, un recurs. Statul francez a modificat regulile succesoriale ca urmare a hotărârii *Mazurek*, abrogând toate dispozițiile discriminatorii referitoare la copiii „născuți din adulter”. Totuși, noua lege nu retroactiva și nu putea submina drepturile dobândite de terți, adică drepturile celorlalți moștenitori. Din acest motiv, Legea din 2001 era aplicabilă doar în cazul succesiunilor deschise de la data publicării sale. În consecință, dispozițiile tranzitorii ale legii au fost adoptate pentru a proteja relațiile pașnice de familie prin asigurarea drepturilor dobândite de beneficiari în cazul în care patrimoniul a fost deja împărțit. Având în vedere circumstanțele de fapt ale cauzei, Curtea Europeană a constatat încălcarea articolelor 14 și 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, pentru că tribunalele naționale nu au aplicat legea nouă în cazul reclamantului [3].

III. Articolul 14, alineatele (1) și (2), din Codul civil prevede că „nicio persoană nu poate invoca, la întemeierea pretenției sale, fapta ilicită sau de rea-credință pe care tot ea a săvârșit-o sau la care a participat”. „Nicio persoană nu poate obține un avantaj din comportamentul său ilicit sau de rea-credință”.

Articolul 14 ar putea soluționa, eventual, cu rigiditatea sa, litigii simple. De exemplu, un client care nu i-a furnizat antreprenorului materia primă pentru producerea unei piese de mobilier, deși avea această obligație, nu poate susține că antreprenorul nu și-a realizat obligația, pentru că neexecutarea acesteia se datorează propriei culpe. Dar articolul 14 din Cod nu conține o soluție conformă cu Constituția în cauze mai dificile, care implică drepturi fundamentale. Este împiedicată o persoană care practică prostituția să ceară repararea prejudiciului de la clientul care a infectat-o în mod intenționat sau nu cu o boală cu transmitere sexuală? Răspunde un vânzător de droguri în fața clientului său căruia, în loc de marijuana, i-a dat un derivat chimic care i-a pus în pericol sănătatea? Trebuie să răspundă civil medicul care a efectuat un avort peste termenul prevăzut de lege și a vătămat o femeie care și-a dat acceptul? Poate solicita despăgubiri o persoană bolnavă de nanism, care a încheiat cu administratorul unui bar un contract prin care a consimțit să fie aruncată de bărbați puternici în cadrul unor concursuri, în eventualitatea în care nu primește plata pentru prestația sa [7]? Cazurile mai dificile nu pot fi soluționate prin aplicarea articolului 14, ci presupun punerea în balanță a drepturilor fundamentale incidente – dreptul la viață și la integritate, dreptul la respectarea vieții private sau dreptul de a-ți alege profesia – cu interesele concurente.

IV. Articolul 47 alin. (1) din Codul civil prevede că „nu constituie o încălcare a dreptului la viață privată atingerile care sunt permise de lege sau de tratatele internaționale privitoare la drepturile omului la care Republica Moldova este parte”.

Confruntat cu un caz în care o lege limitează exercițiul dreptului la viață privată, judecătorul de drept comun se va spăla pe mâini, la adăpostul Codului civil. Dar ingerințele în exercițiile drepturilor fundamentale trebuie să respecte și alte condiții. Pe lângă faptul că trebuie să fie prevăzute de lege, ingerințele mai trebuie să urmărească unul sau mai multe scopuri legitime, să fie adecvate și necesare, iar în final să fie proporționale cu scopul legitim urmărit.

În cauza *Chocholáč v. Slovacia*, Curtea Europeană a examinat cererea unui reclamant care executa pedeapsa închisorii pe viață. După o percheziție de rutină, în posesia lui au fost găsite imagini din reviste pentru adulți care înfățișează acte heterosexuale „clasice”. Materialul a fost catalogat ca pornografic și, prin urmare, ca o amenințare la adresa moralității în sensul Legii privind executarea pedepselor cu închisoarea. Materialele în discuție au fost confiscate și reclamantul a fost muștrat. Curtea Europeană a constatat că ingerința era prevăzută de lege. Totuși, restricția avea un caracter general care nu permitea efectuarea testului proporționalității într-un caz in-

dividual. Absența unor criterii de apreciere atât la nivel legislativ, cât și în procesul examinării faptelor în cazul particular al reclamantului cu privire la o chestiune importantă pentru acesta a făcut imposibilă asigurarea unui echilibru corect între interesele publice și private în discuție [6].

* * *

Pentru protecția efectivă a drepturilor fundamentale – drepturi care pot fi garantate și de Codul civil – este esențial ca teoria proporționalității să fie înțeleasă și aplicată în mod adecvat de către judecători. Teoria proporționalității este instrumentul care contribuie la răspândirea unei culturi a justificării. Ce este cultura justificării [8]? Este cultura în care legislativul și executivul au obligația de a oferi motive pertinente și suficiente atunci când reglementează o ingerință în exercițiul drepturilor fundamentale. Este cultura în care convingerea potrivit căreia cazurile trebuie rezolvate, mereu, pe baza dictatelor impersonale ale codurilor civile comprehensive nu-și are locul. Este cultura în care judecătorii își pot manifesta, dacă este cazul, deferența corespunzătoare față de soluțiile legislative, dar numai după ce constată că sunt justificate.

Referințe bibliografice

1. *Affaire Davidescu v. Roumanie*. CEDH, 16 novembre 2006, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-78048%22%5D%7D> (vizitat 12.10.2022).
2. *Case of Popov v. Republic of Moldova (No. 1)*. ECHR, 18 January 2005, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67990%22%5D%7D> (vizitat 12.10.2022).
3. *Case of Fabris v. France* [GC]. ECHR, 7 February 2013, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116716%22%5D%7D> (vizitat 12.10.2022).
4. *Case of Vavříčka and others v. The Czech Republic* [GC]. ECHR, 8 April 2021, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-209039%22%5D%7D> (vizitat la 12.10.2022).
5. *Case of Mesić v. Croatia*. ECHR, 5 May 2022, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-217119%22%5D%7D> (vizitat 12.10.2022).
6. *Case of Chocholáč v. Slovakia*. ECHR, 7 July 2022, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-218459%22%5D%7D> (vizitat 12.10.2022).
7. *Case of Manuel Wackenheim v. France*, UN Human Rights Committee, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999, 26 July 2002. <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/854-1999.html> (vizitat 12.10.2022).
8. Dyzenhaus D. *What is a Democratic Culture of Justification?* În: *Parliaments and Human Rights: Redressing the Democratic Deficit*, ed. Murray Hunt, Hayley J. Hooper, Paul Yowell, London: Hart Publishing, 2015, p. 425-446.
9. Tribe L. *I developed a sense of the enormous, great luck in managing to survive, giving me a strong feeling that I had an obligation to pay it forward*. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/06/laurence-tribe-speaks-on-his-career-in-constitutional-law/> (vizitat 12.10.2022).
10. Uzelac A. *Survival of the Third Legal Tradition?* În: *Supreme Court Law Review*, vol. 49, 2010, p. 377-396.

CZU: 347.472:004.9

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).08)

INOVAȚIILE ÎN CONTRACTELE CU TITLU GRATUIT ÎNCHEIATE ÎN MEDIUL ONLINE

Violeta COJOCARU,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
vice-rector al Universității de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-3816-3318>

Aliona CARA-RUSNAC,
doctor în drept,
conferențiar universitar USM
<https://orcid.org/0000-0002-2026-2206>

SUMAR

Contractele cu titlu gratuit încheiate în mediul online sunt privite mai mult ca o excepție de la regula generală. Mediul online este un mediu perfect pentru comercializarea produselor. Comerțul electronic a luat amploare mai ales în perioada pandemiei de COVID-19, iar contractele cu titlu gratuit sunt oferite de profesioniști ca o completare la contractele principale, oferite mai mult în calitate de accesorii-cadouri la achiziția principală. Prezenta cercetare analizează riscurile încheierii contractelor cu titlu gratuit electronic.

În acest studiu sunt analizate aspectele legislative ale contractelor cu titlu gratuit încheiate în mediul online. Totodată, în concluzie sunt prezentate avantajele și dezavantajele încheierii contractelor cu titlu gratuit în mediul online și se oferă recomandări în vederea reglementării protecției părților care încheie contracte cu titlu gratuit în mediul online.

Cuvinte-cheie: *contract cu titlu gratuit, contract de donație, contract electronic, contract digital, bun digital, spațiu digital.*

Introducere

Expresia „Digitalizarea actelor juridice civile cu titlu gratuit” nu este utilizată pe scară largă în domeniul dreptului atât național cât și cel euro-

NEW TRENDS OF THE GRATUITOUS CONTRACTS IN ONLINE AREA

SUMMARY

Gratuitous contracts subscribed in online area are seen more as the exception of the general rule. Online area is a perfect medium for commercializing products, as electronic products came in large numbers in particular in times of pandemics, contracting them with gratuitous title being offered by professionals as an accessory to the main contract, being offered as accessory gifts to the main acquisition. This research will analyze the risks of concluding contracts with gratuitous electronic title. In this study we will analyze the legislative aspects of gratuitous contracts concluded in the online environment. At the same time, in the conclusion we will present the advantages and disadvantages of concluding contracts for gratuitous in the online environment, with recommendations for the regulation of the protection of the parties that conclude contracts for free in the online environment.

Key-words: *contract with gratuitous title, donation contract, e-contract, digital contract, e-goods, digital environment.*

pean, ba mai mult: este o tendință nouă pe care și Republica Moldova începe să o implementeze în sistemul legislativ al țării, ca urmare a utilizării pe scară largă a platformelor electronice. Astfel, guvernele diferitor țări au început să implementeze norme pentru a taxa și impozita diferite tranzacții, acțiuni efectuate în format digital. Nu în ultimul rând, ca urmare a utilizării pe scară largă a comerțului electronic, consumatorii, care constituie veriga slabă a contractelor încheiate în format electronic, au început să fie nemulțumiți de serviciile prestate sau de diferite produse. Respectiv, au fost implementate diferite clauze de protecție a consumatorilor pentru a putea gestiona oarecum așa-numitele contracte la distanță. Odată cu creșterea digitalizării, datele private ale oamenilor au început să fie colectate atât de instituțiile de stat cât și de persoanele fizice și juridice. Astfel de situații au dus la intimidare și la acțiuni de securitate pe ordinea de zi. Prin urmare, a fost necesar să

se reglementeze acțiuni de stocare și securitate a datelor colectate. Gaius menționa că obligațiile care izvorăsc din contracte sunt de patru categorii: obligarea se naște fie prin transmiterea bunului, prin pronunțarea cuvintelor sau în sens scris (printr-un act scris), sau printr-un acord [15, p. 313]. Chiar dacă, din start, relațiile dintre oameni au fost destul de libertine, cu timpul a apărut necesitatea de a obliga ca cealaltă persoană să-și respecte obligațiunile, iar în caz de neexecutare vor surveni anumite penalități sau consecințe. Astfel, oamenii aveau un pilon de garanție că contractual încheiat va produce anumite efecte, fiecare asigurându-și drepturile și obligațiile unul față de celălalt. Dacă ar fi să comparăm noțiunile de convenție, care pe acel timp era destul de des întâlnită, și noțiunea de contract, convenția are o accepțiune mai largă, ea fiind mai generală și nu produce obligații sau anumite efecte față de subiecți, iar contractul este cel care s-a creat ca specie a convenției și are calitatea esențială pentru a produce efecte juridice, fiind sancționat prin *jus civile* cu acțiuni în justiție [2, p. 65].

În prezentul articol ne propunem să analizăm modul în care sunt tratate contractele cu titlu gratuit în mediul online în legislația Republicii Moldova și legislația altor state, la nivel european. Dezvoltările tehnologice, economice și sociale au influențat și digitalizarea contractelor cu titlu gratuit. Totuși, problematica contractelor cu titlu gratuit în mediul online, care vor fi reflectate în prezenta cercetare, este, în primul rând, lipsa reglementărilor legale exprese, după care urmează riscurile la care sunt expuse părțile și, în final, conținutul digital care este oferit „gratuit” în schimbul datelor personale.

Cadrul legislativ al contractelor cu titlu gratuit în formă electronică în diferite state

La nivel european, cadrul legislativ în domeniul digitalizării a fost în permanentă dezvoltare. Astfel, printre ultimele directive care vor reglementa contractele digitale sunt Directiva (UE) nr. 2019/770 privind anumite aspecte cu referire la contractele de furnizare de conținut digital și servicii digitale [6] și Directiva (UE) nr. 2019/771 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri intrate în aplicare [7]. De asemenea, au fost adoptate directivele de protecție a dreptului consumatorului care încheie contracte pe platformele online, precum Digital Services Act (DSA) [12] și Digital Markets Act (DMA) [11] în vederea actualizării normelor care reglementează serviciile digitale în UE. Comisia a făcut propunerile în decembrie 2020, iar la 25 martie 2022 s-a ajuns la un acord politic referitor

la Legea privind piețele digitale și, la 23 aprilie 2022, referitor la Legea privind serviciile digitale, care intră în vigoare la 01.01.2024. Cadrul normativ menționat este binevenit în vederea reglementării vidului legislativ privind informarea consumatorilor, protecția consumatorilor, reglementarea relațiilor dintre profesioniști și consumatori și, nemijlocit, transparența și siguranța părților în mediul electronic. Cu regret, constatăm că contractele cu titlu gratuit sunt reglementate doar de norme generale și, în particular, de codurile civile interne ale statelor.

Contractul cu titlu gratuit este reglementat în Codul civil al R. Moldova, care prevede că *actul juridic cu titlu gratuit este actul prin care se procură unei părți un folos patrimonial, fără a se urmări obținerea în schimb a unui alt folos patrimonial...* [4, art. 310].

Conform Noului Cod civil român, *contractul prin care una dintre părți urmărește să procure celeilalte părți un beneficiu, fără a obține în schimb vreun avantaj, este cu titlu gratuit* [5, art. 1772]. Astfel, specificul acestor contracte este gratuitatea, una din părți micșorându-și patrimoniul în favoarea celeilalte. Riscurile încheierii contractelor între persoane prezente sunt mai diminuate decât riscurile încheiate între persoane absente.

Autorul Bleoancă Alexandru a definit contractul în formă electronică ca *fiind un caz special de informație juridică ce ia înfățișarea electronică în scopul prelucrării eficiente cu ajutorul calculatorului (sau a altor mijloace similare)...* [1, p. 110]. Contractul electronic prezumă avantaje de încheiere între persoanele absente, ceea ce contractul încheiat în formă clasică nu oferă. Contractele cu titlu gratuit sunt întâlnite mai rar decât cele încheiate în formă electronică. În acest sens, autorul Revet T. a definit contractul în formă electronică cel ce desemnează operațiuni contractuale în care exprimarea voinței ce produce efecte juridice se face prin intermediul mijloacelor electronice de prelucrare a informației. Autorul invocă faptul că *electronica* nu este decât un mijloc tehnic de stabilire a relației contractuale. Se menționează că nu se conturează ca un contract nou, ci doar caracterizează un nou mod tehnic de încheiere a contractului, ceea ce caracterizează nu obiectul contractului, ci doar maniera de construcție (încheiere) a contractului [13, p. 10].

Tudorache Mihaela, în lucrarea *Contractul încheiat prin mijloace electronice în reglementarea din Noul Cod civil*, a clasificat contractele încheiate prin mijloace electronice. În dependență de obiectul contractului distingem:

- contracte încheiate având ca obiect *bunuri corporale*, bunuri comandate prin internet, dar livrarea are loc pe căi tradiționale;

- contracte având ca obiect *prestări de servicii*, cum ar fi serviciile bancare electronice, consultație financiară;
- contractele având ca obiect *bunuri incorporale*, cum ar fi produse electronice sau digitalizate (software, muzică etc.), care pot fi comandate, plătite, dar și livrate online [14, p. 69].

Tipurile de contracte gratuite încheiate în formă electronică sunt variate, dar au cu precădere anumite riscuri, care sunt implicate și în cazurile contractelor cu titlu gratuit. Din această categorie fac parte donația, depozitul, mandatul, comodatul, fidejusiunea, renta cu titlu gratuit, părțile fiind expuse unor riscuri precum furtul identității, incapacitatea persoanelor, securitatea datelor personale, exprimarea consimțământului și alte aspecte relevante.

Contractele enunțate se divid în liberalități (de exemplu, contractul de donație, legat cuprins în testament) și contracte de servicii gratuite sau contracte dezinteresate, în care se urmărește a se face un serviciu, fără contraprestație (de exemplu, comodatul, împrumutul fără dobândă etc.).

Donația este unul dintre contractele elocvente ale gratuităților și vom prezenta particularitățile acestuia încheiate în spațiul digital. Prevederile legislative restricționează forma contractului de donație la forma autentică, dar în același timp legislatorul a lăsat loc de interpretare, în vederea efectelor nerespectării formei autentice și nu afectează valabilitatea acesteia, dacă bunul donat a fost predat donatarului. Totodată, legislatorul a prevăzut că, în cazul în care obiect al donației este un bun pentru a cărui vânzare (înstrăinare) prin lege este prevăzută o anumită formă a contractului, se cere aceeași formă și pentru contractul de donație. În acest sens, legislatorul a lăsat și un loc de interpretare pentru a încheia contracte de donație în mediul online. Autorul Cănepă (Vasilache A.) a cercetat subiectul ofertei de donație și alte aspecte ale încheierii contractului de donație între absenți, în diferite jurisdicții, precum Republica Moldova, România, Franța ș.a. [3, p. 81]. Astfel, autoarea a caracterizat oferta de donație prin prisma art. 1191 din Codul civil al RM, prin care a menționat referitor la oferta de a dona, transmisă de către potențialul donator către donatar, care, la moment, nu se află fizic în același loc, fiind transmisă prin orice mijloc electronic. La rândul său, donatarul va avea un termen de acceptare sau refuz, dacă în termenul acordat nu își va expune acceptul, atunci se va considera ca refuzat [3, p. 82].

Autoarea pune în discuție aspectul voinței juridice care îmbracă haina juridică, dacă este ex-

primată serios și cu intenția de a produce efecte juridice, care capătă valențe juridice, dacă îmbracă forma juridică a actului juridic. Unul din instrumentele ce pot fi utilizate pentru validarea actelor juridice în formă electronică, conform art. 1245 Cod de procedură civilă român, sunt contractele care se încheie prin mijloace electronice supuse condițiilor prevăzute de legea specială [5, art. 1245].

Conform prevederilor legislației în vigoare, Codul civil al RM art. 318, pentru a încheia acte juridice în formă electronică părțile trebuie să semneze cu semnătură electronică avansată, calificată [4, art. 318]. Conform modificărilor legislației care a intrat în vigoare pe data de 10.12.2022, va fi nevoie doar de semnătură electronică avansată [8, art. 23]. Astfel, contractele încheiate în formă electronică trebuie să fie semnate cu semnătură electronică avansată. Cu toate acestea, constatăm că părțile încheie contractele în mediul online utilizând mijloacele electronice, fără a utiliza semnătura electronică avansată.

Cu referire la donație, pot apărea chestiuni litigioase ce țin de bunurile imobile. În legislația statelor europene, precum Italia, Germania, Franța și România, este reglementată autentificarea notarială a actelor pe suport electronic, fiind posibilă verificarea electronică a capacităților părților, voința lăuntrică de a încheia un contract de donație electronic, precum și, nemijlocit, încheierea contractului de donație electronic și înregistrarea ulterioară a bunului în registrul public al bunurilor imobile, cu arhivarea electronică notarială a acestuia. Spre regret, constatăm că aceste reglementări sunt prevăzute doar în statele europene dezvoltate, în Republica Moldova atestăm o lipsă a cadrului normativ, astfel încât este necesar de a reglementa acest aspect, fiind un domeniu atractiv, în special, persoanelor aflate peste hotarele țării și/sau cele care, deși nu domiciliază pe teritoriul Republicii Moldova și nu au cetățenia Republicii Moldova, dețin bunuri imobile pe teritoriul republicii noastre. Concomitent, atragem atenția că contractele de donație în mediul online sunt cele mai atractive pentru escrocii din mediul online, care au avansat atât în domeniul deghizării (furtului) identității persoanelor, cât și la a influența voința persoanelor prin intermediul viciilor și, nemijlocit, trucarea părților în vederea încheierii contractelor în mod ilegal.

Alte categorii de contracte care trezesc interes pentru prezentul studiu sunt contractele de depozit cu titlu gratuit, contractul de rentă și contractul de comodat încheiate în formă electronică. Printre acestea, contractul de depozit este cel prin care depozitarul primește de la deponent un bun

mobil, cu obligația de a-l păstra și restitui în natură. În Austria, România, Belgia, Italia, Portugalia și Spania se păstrează caracterul real al contractelor de depozit. În cazul Ungariei, Olandei și Germaniei este specific caracterul consensual al contractului de depozit [10, p. 2]. Conform legislației României, art. 2016 alin. (1) Cod civil, depozitul poartă un caracter gratuit, dacă părțile au convenit, dacă din uzanță ori alte împrejurări nu reiese altceva, nu rezultă că trebuie să fie plătită o remunerație [5, art. 2016]. Legislația din Republica Moldova prevede că contractul de depozit poartă un caracter gratuit, dacă în contractul de depozit nu este prevăzut altfel [4, art. 1599]. Caracterul gratuit influențează responsabilitatea depozitarului, care răspunde în cazul contractului de depozit cu titlu gratuit doar dacă nu a acționat cu grijă față de bunuri precum ar fi avut față de bunurile proprii.

În contextul celor invocate, vom analiza caracterul contractului de depozit în formă electronică, și anume momentul încheierii acestuia în cazul persoanelor absente, reieșind din faptul că caracterul real rezultă din transmiterea bunului și, totuși, părțile, fiind absente, ajung la consens privind condițiile esențiale ale contractului și doar apoi bunul este transmis. De exemplu, este cazul când o persoană a rugat pe cineva să preia bunul livrat, deoarece ea nu reușește să ajungă acolo și depozitarul îl păstrează gratuit până la preluarea de către proprietarul bunului. Constatăm că în Codul civil actual contractul de depozit poartă un caracter consensual, susținem opinia că, în cazul contractelor gratuite, urmează să fie indicat caracterul real al acestora.

Contractului de rentă i se aplică aceleași reguli ca și contractului de donație, conform art. 1222 alin. 4 Cod civil - *Rentei constituite cu titlu gratuit i se aplică în mod corespunzător dispozițiile legale privitoare la donație* [4, art. 1599]. În acest sens, vom prezenta doar câteva exemple care susțin ideea încheierii contractelor de rentă în formă electronică - transferurile *bănești efectuate de părinți și copii* către rudele acestora de peste hotare și ajutorul care are drept scop contractul de rentă gratuită. Un alt exemplu ar fi pachetele transmise cu titlu de cadouri sau cu titlu de rentă gratuită, care, de asemenea, sunt convenite prin intermediul mijloacelor electronice.

Agenția servicii publice oferă servicii online (<https://www.asp.gov.md/ro/servicii/vehicule/10>) pentru înmatricularea vehiculelor transmise în folosință uzufructarilor (comodat, locațiune, leasing). Contractul de comodat, de asemenea, face parte din categoria contractelor gratuite. Prin contract de comodat o parte (comodant) se obligă să dea cu titlu gratuit un bun în folosință celeilal-

te părți (comodatar), iar aceasta se obligă să restituie bunul la expirarea termenului pentru care i-a fost dat [4, art. 1234]. În calitate de contract de comodat în format online (electronic) sunt oferite și spații locative. În urma conflictului cu Ucraina a fost oferit spațiu locativ cu titlu gratuit persoanelor afectate de criza din țara vecină. Au fost folosite, în special, rețelele de socializare pentru a negocia și încheia astfel de contracte de comodat.

Aspecte europene privind contractele cu titlu gratuit în mediul online

Problema contractelor cu titlu gratuit în mediul online, prin prisma protejării consumatorilor, a fost cercetată și de autoarea Narciso Madalena [9]. Cadrul normativ al contractelor de conținut digital în Uniunea Europeană (UE) este în creștere rapidă. Statele membre ale UE au adoptat norme legale pentru protejarea consumatorilor digitali și a instituțiilor UE care au adoptat directiva privind anumite aspecte referitor la contractele pentru furnizarea de conținut digital [6]. Ultima Directivă (UE) nr. 2019/770 a fost rezultatul unui nivel ridicat de incertitudine privind drepturile și căile de atac ale consumatorilor digitali. Autoarea Narciso Madalena a concluzionat că Directiva privind drepturile consumatorilor (CRD) a reglementat, în principal, drepturile de informare ale consumatorilor digitali și că nu a abordat întrebări cruciale privind executarea contractului sau remedii specifice. În același sens, a susținut că majoritatea problemelor legate de conținutul digital nu au fost abordate satisfăcător de către instituțiile europene în timp ce elaborează noi propuneri legislative. Propunerea de directivă privind anumite aspecte referitor la conținutul digital recunoaște în mod explicit existența unui al treilea grup de contracte, în afară de vânzarea de bunuri și servicii – contractele de conținut digital – și reglementează diferitele lor aspecte, de la conformitatea până la modificarea conținutului digital. Deși Directiva reprezintă un pas înainte în protecția consumatorilor digitali, există încă aspecte în care această protecție este insuficientă. Unul dintre aspectele respective este protecția consumatorilor digitali neplătitori sau, dintr-o perspectivă diferită, tratamentul juridic al contractelor de conținut digital „gratuit”. Contractele de conținut digital „gratuit” presupun că nu se plătește niciun preț monetar în schimbul conținutului digital. Cercetătoarea a analizat în plan comparativ și a concluzionat că consumatorii digitali „gratuiți” și cei plătitori nu merită un tratament diferit atunci când vine vorba de protecția juridică a UE. Directiva (UE) nr. 2019/770 pare să introducă un nivel mai scăzut de protecție pentru

consumatorii digitali neplătitori. Acest nivel de protecție mai scăzut se manifestă, în principal, în două aspecte: un concept restrictiv de consumatori neplătitori și diferite criterii de conformitate, în funcție de tipul de contra-execuție a contractului. Autoarea a conchis că contractele de conținut digital „gratuit” și plătit nu sunt atât de diferite încât să justifice niveluri diferite de protecție juridică. S-a susținut că datele au valoare economică ca contra-performanță și, în plus, nu este plauzibil să presupunem că așteptările consumatorilor în ceea ce privește contractele digitale „gratuite” și cele cu plată diferă în mod special. Autoarea menționează asupra problemei invocate a quasi-contractelor gratuite digitale, încheiate de către consumatori în mediul online. În particular, aceste contracte se referă la acei consumatori care oferă datele lor personale în schimbul unor programe, softuri, muzică sau alte bunuri digitale. Cu toate că consumatorul nu oferă prețul în formă monetară, plata pentru bunurile produse sunt datele personale, care, de fapt, vor fi ulterior utilizate de către profesioniști pentru oferirea altor produse, inclusiv cu plată. Susținem opinia autoarei și suntem de acord că vidul legislativ de apărare a subiecților, care utilizează cu titlu gratuit bunurile și serviciile, este evident, iar subiecții sunt supuși riscului de a nu fi apărați.

Propuneri și recomandări

În lucrare au fost evidențiate aspecte practice ale încheierii contractelor gratuite în formă electronică, care, după cum am menționat, sunt încheiate cu titlu de excepție și sunt mai rare decât contractele cu titlu oneros, comerțul electronic.

În lumina actualelor modificări, atât la nivel european cât și al legislației Republicii Moldova, ca rezultat al pandemiei, care a fost un catalizator pentru operațiunile electronice, au fost impulsionate și contractele cu titlu gratuit și accesoriile în mediul online. După cum am menționat, contractele cu titlu gratuit sunt, de fapt, încheiate ca contracte cu titlu de accesorii acordate în calitate de „cadouri” pentru bunurile achiziționate de la diferiți distribuitori. Considerăm că reglementarea juridică, doar pe intern, a contractelor accesorii în cadrul companiilor lasă loc de interpretare, care nu este în favoarea subiecților participanți la circuitul civil electronic. Recomandăm ca ele să fie reglementate juridic atât la nivel european cât și în legislațiile interne ale statelor.

Un alt aspect problematic identificat este protecția consumatorilor în cazul contractelor cu titlu gratuit în mediul online, lipsa reglementărilor legale exprese, riscurile la care sunt expuse părțile și, în final, conținutul digital care este oferit „gra-

tuit” în schimbul datelor persoanele, adică lipsa cadrului normativ care să protejeze consumatorii care obțin bunuri și servicii cu titlu gratuit, spre deosebire de cei care achită pentru servicii și bunuri.

În același sens, în cazul încheierii contractelor gratuite în formă electronică, părțile sunt expuse riscurilor, precum protecția datelor cu caracter personal, securitatea lor, legalitatea actelor juridice cu titlu gratuit încheiate în mediul online. Răspunderea profesionistului este reglementată expres în cazul contractelor oneroase, iar în cazul contractelor gratuite sunt puși în situație de risc subiecții care încheie contracte cu titlu gratuit în mediul online.

Referințe bibliografice

1. Bleoancă A. Ce este contractul în formă electronică? (I). În: *Revista de Drept Comercial*, 2010, nr. 3, p. 110-122.
2. Ciucă V. *Lección de Drept roman*. (Volum 3). Iași: POLIROM 2000. 328 p.
3. Cînepă (Vasilache A.). Încheierea contractului de donație între absenți [online] http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/7047/81-85_41.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vizitat 01.11.2022).
4. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86/661. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 66-75/132.
5. Codul civil român: Legea nr. 287/2009. În: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 511 din 24.07.2009 cu modificările ulterioare.
6. Directiva (UE) nr. 2019/770 privind anumite aspecte cu referire la contractele de furnizare de conținut digital și servicii digitale.
7. Directiva (UE) 2019/771 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri.
8. Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere. Nr.124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176.
9. Narciso M. *Gratuitous Digital Content Contracts in EU Consumer Law*, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Journal+of+European+Consumer+and+Market+Law/6.5/EuCML2017044> (vizitat 01.11.2022).
10. Oprîtoiu A. Contractul de depozit în Codul civil român, DCFR și legislațiile europene. În: *Acta Universitatis George Bacovia*, Juridica – Volume 4, Issue 1/2015 - https://www.ugb.ro/Juridica/Issue7RO/13_Contractul_de_depozit_in_Codul_civil_roman_DCFR_si_legislatiile_europene.Anemari_Opritoiu.RO.pdf (vizitat 07.11.2022).
11. Regulamentul privind piețele digitale (Digital Markets Act – DMA), COM/2020/825, 15.12.2020.
12. Regulamentul privind serviciile digitale (Digital Services Act – DSA), COM/2020/825, 15.12.2020.
13. Revet T. *Raport introductiv în contractul electronic*. Paris: Ed. Pantheon-Assas, 2002.
14. Tudorache M. *Contractul încheiat prin mijloace electronice în reglementarea Noului Cod civil*. București: C.H. Beck, 2013. 392 p.
15. Volcinschi V. ș.a. *Drept privat roman*. Chișinău: CEP USM, 2014. 396 p.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.645(4):341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).09](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).09)

GARANȚII ÎN CAZ DE PRIVARE DE PROPRIETATE ÎN DREPTUL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Petru LOGHINESCU,
avocat, doctorand USEM
<https://orcid.org/0000-0002-9395-6794>

SUMAR

Din conținutul dreptului de proprietate rezultă garanțiile de protecție împotriva formelor arbitrare sau disproporționate de imixtiune în exercitarea acestui drept fundamental al persoanei. O astfel de ingerință poate lua forma privării sau limitării drepturilor.

Fiecare individ are dreptul să dețină proprietate și să folosească bunurile aflate în posesia sa. Privarea persoanei de proprietatea sa nu poate interveni decât în cazul existenței unei necesități publice. În asemenea cazuri statul este obligat să asigure o despăgubire echitabilă. Atât guvernelor cât și altor persoane le este interzis să-și atribuie proprietăți fără justificare.

În prezentul articol ne propunem să analizăm prevederile relevante ale Convenției Europene a Drepturilor Omului și principiile generale stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele în care este invocată privarea de proprietate.

Cuvinte-cheie: *privare de proprietate, protecția proprietății, Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

Dreptul la protecția împotriva privării arbitrare de proprietate este astăzi prevăzut în mod expres de alin. (1) art. 1 al Protocolului adițional la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (Protocolul nr. 1) – „Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit

GUARANTEES IN CASE OF DEPRIVATION OF PROPERTY UNDER THE LAW OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

SUMMARY

From the content of the property right, the guarantees of protection against arbitrary or disproportionate forms of interference in the exercise of this fundamental right of the person result. Such interference may take the form of deprivation or limitation of rights.

Every individual has the right to own property and to use the goods in his possession. Depriving the person of his property can only take place in the case of the existence of a public necessity. If these circumstances occur, the state is obliged to ensure fair compensation. Both governments and others are prohibited from assigning property without justification.

In this article, we propose to analyze the relevant provisions of the European Convention on Human Rights, as well as the general principles established by the European Court of Human Rights in cases where deprivation of property is invoked.

Key-words: *deprivation of property, protection of property, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights.*

de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional”.

Simpla lectură a dispozițiilor cuprinse în art. 1 al Protocolului nr. 1 pune în evidență faptul că protecția pe care el o instituie cu privire la dreptul de proprietate nu este absolută [1, p. 1003]. La fel cum este prevăzut pentru multe alte drepturi fundamentale, garantate de Convenție, statul poate limita dreptul la proprietate [22, p. 83]. În concepția Curții Europene, într-o jurisprudență

constantă, începând cu anul 1982, art. 1 nu conține numai principiul protecției dreptului de proprietate, ci și alte două principii care constituie limite ale exercițiului acestui drept: posibilitatea privării de proprietate pentru cauză de utilitate publică și reglementarea exercitării acestui drept în conformitate cu interesul general. Instanța de contencios european a drepturilor omului nu numai că a determinat conținutul acestor limite, formulate, de altfel, destul de imprecis de Protocolul adițional, dar, pornind de la scopul general al dispozițiilor Convenției, care constă în prevenirea producerii unor ingerințe arbitrare ale autorităților statale în exercițiul drepturilor pe care ea le protejează, a consacrat și o limită jurisprudențială dată de „atingerea substanței” dreptului: proprietarul nu este privat de dreptul său, limitarea privește exercițiul atributelor proprietății; chiar dacă este vorba despre asigurarea realizării unui interes general, nu trebuie să se ajungă la golirea de conținut a dreptului proprietarului bunului [1, p. 1003].

Din practica Curții rezultă că art. 1 al Protocolului nr. 1 cuprinde trei reguli distincte: principiul respectării bunurilor; privarea de proprietate, cu respectarea anumitor condiții; statele au dreptul să controleze utilizarea proprietății în conformitate cu interesul general, prin aplicarea unor astfel de legi pe care le consideră necesare în acest scop [14, p. 329].

Noțiunea de „privare” sau „lipsire” de proprietate este echivalentă cu cea de „deposedare”, adică lipsire a persoanei private titulare de obiectul și atributele dreptului de proprietate (stingere a dreptului) și transferul acestui drept în patrimoniul statului [10].

Esența privării de proprietate constă în deposedarea subiectului de proprietate sau stingerea drepturilor legale ale proprietarilor [17, p. 10].

În jurisprudența organelor Convenției, noțiunea de „privare de proprietate” semnifică preluarea completă și definitivă a unui bun; titularul dreptului asupra aceluși bun nu mai are posibilitatea exercitării vreunuia din atributele conferite de dreptul pe care îl avea în patrimoniul său. Situațiile de acest gen reținute de practica jurisdicțională europeană sunt: naționalizări, exproprieri, confiscări, obligația impusă de o lege a proprietarilor de a permite cumpărarea nudei proprietăți de către titularul dreptului de emfiteoză, obligația de a suporta stingerea dreptului de uzufruct asupra unor terenuri ale statului înainte de termen, rezultată din modificarea legislației naționale în materie etc. [1, p. 1008].

În jurisprudența sa pe terenul art. 1 Protocolului nr. 1, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a afirmat că privarea de dreptul de pro-

prietate este cea mai radicală formă de ingerință în exercitarea dreptului de proprietate.

În cauza *Sporrong și Lönnroth c. Suediei* [9, § 69] CtEDO a constatat că art. 1 din Protocolul nr. 1 conține trei norme distincte. *Prima*, de ordin general, enunță principiul respectării proprietății, ea se conține în prima frază din primul alineat. *A doua* vizează privarea de proprietate și o supune anumitor condiții, ea figurează în a doua frază a aceluiași alineat. Cât privește cea de-a *treia*, ea recunoaște statelor puterea, între altele, de a reglementa utilizarea bunurilor în conformitate cu interesul general prin legi considerate necesare în acest scop și ea rezultă din cel de-al doilea alineat.

În continuare, în hotărârea pe cauza *James ș.a. c. Regatului Unit* [4, § 46] din 21/02/1986, cele menționate *supra* au fost dezvoltate, CtEDO constatând că ea trebuie să se asigure de aplicabilitatea ultimelor două norme înainte de a decide asupra primei. Regulile menționate nu sunt absolut independente una de alta. **Cea de-a doua și a treia se referă nemijlocit la atingerile aduse dreptului de proprietate și, prin urmare, ele trebuie interpretate în lumina principiului consacrat de prima.**

Articolul 1 al Protocolului nr. 1 prevede că privarea de proprietate trebuie să fie „supusă condițiilor prevăzute de lege” și că controlul utilizării trebuie să se bazeze pe „legile pe care [statul] le consideră necesare”, fiind prima și cea mai importantă cerință prevăzută de art. 1. Această cerință de legalitate are scopul unei garanții împotriva acțiunilor și măsurilor arbitrare eventual întreprinse de către stat. Referirea se face asupra dreptului intern, care poate fi scris (legi, decrete, reglementări), bazat pe precedent sau cutumiar. În ceea ce privește condițiile prevăzute de lege, trebuie menționat faptul că dreptul la proprietate cade sub rezerva exigenței securității juridice sau legalității, care presupune îndeplinirea a două cerințe [13, p. 183], care implică existența și respectarea unor reglementări interne suficient de accesibile și precise.

Cauza de **utilitate publică** este o condiție importantă în aprecierea pretențiilor reclamanților pe terenul art. 1 din Protocolul nr. 1: astfel, aprecierea statală a atingerilor intereselor economice a particularilor este supusă unui control internațional. Însă acest control este nesatisfăcător în măsura în care judecătorii europeni nu par să-și exercite deplin puterile: în fond, aceștia ar trebui, în primul rând, **să se întrebe dacă cauza de utilitate publică este reală, iar ulterior, în caz de răspuns afirmativ la întrebare, să verifice dacă nu a fost încălcat echilibrul dintre interesul general protejat și cel particular sacrificat. Or, trebuie să**

recunoaștem că instanțele europene se înclină în majoritatea cazurilor spre aprecierea făcută de stat. Această „demisie” europeană poate fi explicată: pe de o parte, nu există un standard unic în materie, deoarece este imposibilă o verificare reală a lucrurilor; pe de altă parte, noțiunea însăși de utilitate publică este extrem de variabilă și, ca efect, autoritățile naționale apar ca fiind mai competente în aprecierea situației. Evident, Curtea analizează dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat, dar controlul pare să nu fie la înălțimea celui care ar trebui să fie, mai mult, exproprierea pentru cauză de utilitate publică este cea mai substanțială măsură ce poate fi întreprinsă împotriva dreptului de proprietate [21, p. 283-284].

Pentru a fi justificată, orice ingerință în exercitarea dreptului de proprietate trebuie să servească unui obiectiv legitim în interesul public sau general [4]. Totodată, nu este suficient ca ingerința să servească unui obiectiv legitim, aceasta trebuie să fie, simultan, proporțională. Astfel, CtEDO urmează să stabilească dacă a fost realizat un **echilibru just** între interesele generale ale comunității și exigențele de protecție a drepturilor fundamentale ale individului. Căutarea acestui echilibru rezultă din raționamentul textului Convenției Europene a Drepturilor Omului și se reflectă și în structura art. 1 al Protocolului nr. 1. Din jurisprudența CtEDO rezultă că un astfel de echilibru nu va fi realizat atunci când proprietarul este obligat să suporte „o povară disproporționată și excesivă” [9].

Proportionalitatea presupune preocuparea ca nici unul dintre interesele implicate în speță să nu beneficieze de o protecție absolută, prin negarea generală a protecției celuilalt. În orice moment trebuie să existe anumite limite de protecție pentru fiecare interes implicat în parte, chiar dacă limitele respective sunt diferite ca și întindere și conținut [11].

O măsură care interferează cu folosința, posesia și utilizarea pașnică a proprietății trebuie să fie necesară într-o societate democratică îndreptată spre atingerea unui scop legitim. Ea trebuie să atingă un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și cerințele drepturilor fundamentale ale individului [17, p. 14].

În unele cazuri, CtEDO a fost sceptică în aprecierea motivelor unui guvern ce a pretins că acționează „în interesul public”, dar s-a abținut să constate că scopul ingerinței nu era de interes public. De exemplu, în cauza *fostului rege al Greciei împotriva Greciei* [3], membrii fostei familii regale au susținut că privarea de proprietate asupra unor terenuri din Grecia le-a încălcat drepturile de proprietate. Guvernul a susținut că obiectivele unei

astfel de privări erau protejarea pădurilor și a siturilor arheologice din cadrul proprietății contestate și păstrarea statutului constituțional al țării ca republică. CtEDO a respins primul argument, deoarece nu a găsit nicio dovadă care să-l susțină. De asemenea, Curtea a avut o oarecare ezitare cu privire la aprecierea celui de-al doilea argument, deoarece legea contestată a fost adoptată la aproape 20 de ani după ce Grecia a devenit republică. Totuși, a statuat că această îndoială nu poate fi suficientă pentru a priva obiectivul general al exproprierii de legitimitatea sa ca fiind în interes public. Această decizie ilustrează faptul că puterea statelor de a determina interesul public este aproape nelimitată.

Deși Convenția nu își extinde aplicabilitatea asupra protecției generale a mediului, articolele acesteia fiind concepute în afara acestui scop, în societatea contemporană și în contextul realității obiective protecția mediului reprezintă un considerent din ce în ce mai important, care capătă valențe ce nu pot fi ignorate, iar „considerentele economice, și chiar anumite drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul de proprietate, nu ar trebui să prevaleze în fața considerentelor legate de protecția mediului, în special, atunci când statul a adoptat legislație în materie” [6, § 52]. În consecință, protecția mediului poate fi încadrată în categoria de interes public, în anumite condiții.

Cu referire la cerința respectării **principiilor generale ale dreptului internațional** în sensul art. 1 alin. (1) al Protocolului nr. 1, această poziție este una dintre cele mai discutate în rândul atât al specialiștilor de drept internațional public, cât și în rândul practicienilor în materia Dreptului Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În cauza *James și alții contra Regatului Unit* [4], cu titlu subsidiar, reclamantii susțineau că, făcând trimitere la „principiile generale de drept internațional”, cea de-a doua frază a art. 1 al Protocolului nr. 1 extinde asupra autorităților naționale exigența – ce rezultă, în opinia lor, din dreptului internațional – unei compensări prompte, adecvate și efective, a străinilor privați de proprietatea lor. Comisia Europeană a Drepturilor Omului a precizat în mod constant că principiile respective au fost concepute și se aplică exclusiv străinilor, ele nu sunt relevante pentru cazurile de expropriere de către un stat a resortisanților săi. Curtea a considerat că este mai firesc să fie dedus din text decât să fie făcută trimiterea la principiile generale de drept internațional, acestea fiind incorporate în art. 1 al Protocolului nr. 1, însă exclusiv pentru actele care cad sub incidența sa, și anume actele statului față de străini. Suplimentar, este necesar să fie atribuit termenilor unui tratat sensul

obișnuit (articolul 31 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor).

În opinia Curții, referirea la principiile generale de drept are o dublă utilitate. În primul rând, acestea permit necetățenilor să utilizeze direct mecanismul Convenției pentru a invoca drepturile lor în baza principiilor pertinente de drept internațional, fără de care ei ar trebui să apeleze la căile diplomatice ori la alte modalități disponibile în vederea soluționării cauzei. În cel de-al doilea rând, această prevedere le ocrotește drepturile prin neadmiterea pretenției că intrarea în vigoare a Protocolului nr. 1 a avut drept efect restrângerea drepturilor lor. Este necesar să notăm suplimentar că art. 1 al Protocolului 1 solicită expres o privare de proprietate „pentru cauză de utilitate publică”; asemenea exigență a figurat dintotdeauna printre principiile generale de drept internațional, includerea sa ar fi fost în sine superfluă, dacă art. 1 ar fi dispus să o facă aplicabilă resortisanților și străinilor.

Privarea de proprietate poate să rezulte din diversele măsuri ale autorităților statale ce au ca rezultat lipsirea titularului de posibilitatea exercitării atributelor dreptului său. Aceasta înseamnă că asigurarea respectării dreptului de proprietate asupra unui bun în sensul Convenției impune, în primul rând, obligația negativă a organelor statale de a se abține să adopte asemenea măsuri, oricare le-ar fi natura. Problema cu care a fost confruntată instanța europeană a fost aceea de a ști dacă dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1 impun statelor și măsuri pozitive, spre a nu se ajunge la privarea de proprietate. Multă vreme s-a considerat că măsurile pozitive, pe terenul acestui text al Convenției, privesc numai obligația ce revine statelor de a indemniza corespunzător pe titularul dreptului, dacă s-a produs o privare de proprietate [1, p. 1011].

Instanța europeană a constatat în jurisprudența sa că, pe terenul dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1, „frontiera între obligațiile pozitive și cele negative”, ce revin autorităților statale spre a nu se ajunge la o privare de proprietate a titularului dreptului, nu se pretează întotdeauna la o definiție precisă; fie că o cauză este examinată prin raportare la existența unor obligații pozitive ale statului, fie că ea privește denunțarea unor ingerințe ale puterilor publice, deci, de nerespectare a unor obligații negative pe care acestea le nesocotesc, nu se poate spune că ar fi vorba despre criterii aplicabile, diferite în substanța lor; în ambele situații trebuie a fi pus în prim-plan justul echilibru necesar de a fi respectat între interesele concurente ale individului și ale societății în ansamblul ei, cu recunoașterea unei anumite marje de apreciere în

favoarea autorităților statale. Astfel, în cauza *Broniowski vs. Polonia*, reclamantul a susținut că statul polonez, deși i-a conferit, prin adoptarea unor reglementări speciale, dreptul de a obține cu titlu compensatoriu, în schimbul bunurilor abandonate „dincolo de Bug”, alte bunuri proprietate de stat, mai târziu l-a privat, prin manevre dilatorii și prin inacțiunea sa atât pe plan legislativ, cât și pe plan administrativ sau prin practici de eludare a propriilor sale dispoziții legale adoptate în materie, de orice posibilitate de a-și valorifica acel drept, pe care apoi, printr-o ultimă reglementare legislativă, l-a declarat stins [1, p. 1013-1014].

În cele din urmă, estimăm oportun să reflectăm asupra inovațiilor jurisprudențiale în domeniul protecției proprietății. Menționăm, în acest sens, că domeniul asigurărilor sociale dintotdeauna a fost apreciat de CtEDO ca domeniu de competența statului. În opinia Curții, marja largă de apreciere a statului rezultă din faptul că autoritățile pot evalua obiectiv situația, fiindu-le cunoscute aspectele sociale.

Astfel, în cauza *Bélané Nagy v. Ungaria* [2], Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște dreptul de a obține prestații din fondul asigurărilor sociale în temeiul art. 1 al Protocolului nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care prevede protecția proprietății.

În aceasta cauză, reclamantei i s-a acordat o pensie de invaliditate în anul 2001. Ulterior, în anul 2010, în urma unei modificări a metodei de determinare a gradului de invaliditate, dar aparent fără nicio modificare substanțială a stării de sănătate a acesteia, dreptul ei la pensia în cauză a fost retras. În anul 2012 a intrat în vigoare o nouă lege care introduce criterii suplimentare de calculare a indemnizațiilor. Doamna Bélané Nagy a depus o cerere prin care solicita indemnizația și, după ce starea ei a fost reevaluată, s-a considerat că îndeplinește condițiile necesare pentru acordarea dreptului la obținerea indemnizației. Cu toate acestea, întrucât nu primise o pensie de invaliditate la 31 decembrie 2011 și nu acumulase numărul necesar de zile acoperite de asigurările sociale impuse de noua lege, nu i s-a acordat prestația.

CtEDO a concluzionat că refuzul noii cereri în anul 2012 a constituit o „povară individuală excesivă și disproporționată”. Potrivit Curții, începând cu anul 2001, reclamanta avea „o pretenție legitimă de a primi o pensie de invaliditate atunci când starea sănătății o impunea” și acesta a fost motivul pentru care interesul s-a încadrat în marja de protecție pe care o oferă noțiunea de „proprietate” din art. 1 al Protocolului nr. 1. În acest sens, CtEDO se referă la faptul că, în timpul angajării sale, reclamanta a contribuit la sistemul

de asigurări sociale. Ea recunoaște că statele au o anumită marjă de apreciere în reglementarea accesului cetățenilor la prestațiile de invaliditate, dar acestea nu pot priva titularii de drepturi de „însăși esența lor”.

Până la pronunțarea hotărârii pe cauza *Bélané Nagy împotriva Ungariei*, art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție nu a fost niciodată interpretat de către Curte ca instituind obligația statelor membre să acorde persoanelor dreptul la prestații sociale sub formă de pensii de invaliditate, independent de faptul că acestea au un drept real de a pretinde la o astfel de pensie, conform dreptului intern [18]. Prin hotărârea pe această cauză Curtea a extins sfera de aplicare a art. 1 Protocolul nr. 1, dar și a dreptului de proprietate protejat în temeiul Convenției.

În concluzie, instituind garanții clare în vederea evitării privării arbitrare de proprietate, autorii Convenției Europene a Drepturilor Omului au limitat statele-părți în realizarea politicilor sociale, economice și de altă natură, prezentând riscuri reale și ipotetice la adresa dreptului de proprietate privată al persoanelor. Totodată, Convenția, grație interpretărilor Curții Europene a Drepturilor Omului, în timp, își justifică natura de „organism viu”, ea având implicații și asupra conținutului acestui drept fundamental al persoanei. Prin urmare, nu excludem în perspectivă apropiată reevaluarea conceptului de interes public sau interes general în lumina noilor provocări la adresa securității economice, umanitare, energetice și ecologice.

Referințe bibliografice

- Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*. Vol. I: *Drepturi și Libertăți*. București: C.H. Beck, 2005. 1273 p.
- Cauza *Bélané Nagy v. Hungary*. ECHR, 10.02.2015. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-150998> (vizitat 10.11.2022).
- Cauza *Former King of Greece and others v. Greece*. ECHR, 23.11.2000. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-59051> (vizitat 12.11.2022).
- Cauza *James and others v. the United Kingdom*. ECHR, 21.02.1986. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507> (vizitat 11.11.2022).
- Cauza *Hentrich v. France*. ECHR, 03.07.1995. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57928> (vizitat 12.11.2022).
- Cauza *Kyrtatos v. Greece*, Hotărârea CtEDO din 22.05.2003. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099> (vizitat 10.11.2022).
- Cauza *Luordo v. Italy*. ECHR, 17.07.2003. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61231> (vizitat 12.11.2022).
- Cauza *Scollo v. Italy*. ECHR, 28.09.1995. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57936> (vizitat 12.11.2022).
- Cauza *Sporrong and Lonroth v. Sweden*. ECHR, 23.09.1982. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580> (vizitat 12.11.2022).
- Craciunean L. Limitarea dreptului de proprietate privată în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În: *Economie & Finanțe*, 2008. https://www.avocatnet.ro/articol_11392/Limitarea-dreptului-de-proprietate-privata-in-jurisprudenta-Curtii-Europene-a-Drepturilor-Omului.html (vizitat 10.11.2022).
- Morărescu A. Principiul proporționalității și protecția proprietății în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Moldovei. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”*, ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, 2013, p. 233-234. Această sursă nu este identificabilă. Ediția a 7-a s-a desfășurat în 2013.
- Negru B., Osmochescu N. ș.a. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 576 p.
- Ojoga M. *Condițiile exercitării restrângerii dreptului la proprietate*. Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM. Teză de doctor în drept. 183 p.
- Poalelungi M., Sârcu D. ș.a. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 576 p.
- Allen T. Compensation for Property Under the European Convention on Human Rights, 28 MICH. J. INT'L L. 287 (2007). <https://repository.law.umich.edu/mjil/vol28/iss2/2> (vizitat 12.11.2022).
- Carss-Frisk M., The right to property A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, 2001, No. 4, <https://rm.coe.int/168007ff4a> (vizitat 12.11.2022).
- Grgiæ A., Mataga Z., Longar M., Vilfan A., The right to property under the European Convention on Human Rights A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols, Human rights handbooks, 2007, No.10. <https://rm.coe.int/168007ff55> (vizitat 12.11.2022).
- Leijten I. *Does property protection entail a right to obtain social benefits under the ECHR?*, *VerfBlog*, 2015. <https://verfassungsblog.de/does-property-protection-entail-a-right-to-obtain-social-benefits-under-the-echr/> (vizitat 12.11.2022).
- Lithgow and Others judgment of 8 July 1986, Series A no. 102, par. 120.
- Sermet L. Human rights files, No. 11 rev. The European Convention on Human Rights and property rights, Council of Europe Publishing, 1992, p. 38, [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-11\(1998\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-11(1998).pdf) (vizitat 12.11.2022).
- Renucci J.-F., *Droit Européen des Droits de l'Homme*. 2e édition. L.G.D.J. Paris, 2001. 688 p.
- Гомиен Д. *Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека. Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека*. Страсбург: Совет Европы, 1994. 136 с.

DREPT PUBLIC

CZU: 347.96

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4\(63\).10](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.4(63).10)

STATUTUL AUDIENTULUI INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI: ASPECT COMPARATIV ȘI PROBLEMATICI

Maria SÎRBU,
absolventă INJ,
procuror în Procuratura raionului
Criuleni
<https://orcid.org/0000-0002-7074-5417>

SUMAR

În perioada reformelor din domeniul justiției, în R. Moldova se creează premise importante pentru a promova procesul general de reformă și de a se conforma standardelor democratice recunoscute, larg implementate pe plan internațional.

Din analiza legislației naționale, sub aspect comparativ cu alte state europene, vedem că, în R. Moldova, statutul persoanelor care au absolvit cursurile de formare inițială în cadrul Institutului Național al Justiției, în perioada cuprinsă între absolvire și „numirea pe post” de procuror sau de judecător (care poate dura ani de zile, ca în cazul promoției a XII-a) rămâne un vid juridic. Aceasta ar însemna că, după absolvirea cursurilor de formare inițială, viitorii procurori și judecători pot avea următoarea dilemă: fie să se angajeze în calitate de consultant/asistent judiciar, fie să pună pe roate comerțul într-o gheretă din Î.M. „Piața Centrală”. Ultima ar părea incompatibilă cu viitorul statut de „funcționar cu demnitate publică”, dar nu și imposibilă, or, reglementări care ar interzice așa ceva nu există.

În context, conchidem că omisiunea vizată creează diferite riscuri privind integritatea audientului Institutului Național al Justiției, or, el, după absolvire, din lipsa unui mecanism de garanții sociale, precum „asigurare medicală”, „remunerații”, „statut strict reglementat”, „inclusiunea perioadei de formare inițială în vechimea de muncă” – de care beneficiază colegii săi din instituții similare de formare a judecătorilor și procurorilor din alte țări (România, Franța) – până la numirea în funcție, poate deveni dependent de alte persoane sau organizații, care, în continuare, ar putea avea consecințe importante asupra inviolabilității sale profesionale și discreției decizionale.

Cuvinte-cheie: audient, auditor de justiție, integritate, discreție decizională, imixtiuni, riscuri, procuror, vid juridic, lacună, mecanisme efective de protejare.

STATUS OF THE AUDIENCE OF THE NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE: COMPARATIVE ASPECT AND ISSUES

SUMMARY

„During the important reforms in the field of justice in the Republic of Moldova, premises are being created to promote the general reform process and to comply with the widely recognized and internationally implemented democratic standards.

From the analysis of the national legislation in comparison with other European states, I conclude that, in the Republic of Moldova, the status of persons who graduated from the initial training courses within the National Institute of Justice, in the period between graduation and „appointment” as a prosecutor, judge . (which can take years, for example the 12th promotion of the Institute), remains a legal void.

This would mean that, after completing the initial training courses, the future prosecutors and judges may have the following dilemma: either to work as a legal consultant/assistant, or to open an office in the central market. The latter would seem incompatible with the future status of „official with public dignity”, but not impossible, because there are no regulations that would prohibit this.

In the context, I conclude that the targeted omission creates various risks regarding its integrity, or the trainees of the National Institute of Justice, after graduation, due to the lack of a social guarantee mechanism such as „medical insurance”, „remuneration”, „a strictly regulated status”, „the inclusion of the initial training period in the length of service” - which colleagues from similar training institutions for judges and prosecutors in other countries (Romania, France) benefit from until the appointment, may become dependent on other persons or organizations, which it could further have important consequences on his professional integrity and decision-making discretion”.

Key-words: trainees, auditor of justice, integrity, decisional discretion, interference, risks, prosecutor, legal vid, loophole, effective protection mechanisms.

Potrivit legilor în vigoare, în Republica Moldova există două modalități de recrutare a judecătorilor și procurorilor: a) pentru acei fără experiență profesională juridică sau cu o astfel de experiență, dar mai mică de 5 ani, există posibilitatea de a concura la studii în cadrul Institutului Național al Justiției, unde vor urma o pregătire teoretică și practică timp de 18 luni; b) pentru acei care au deja o experiență în domeniul juridic de cel puțin 5 ani există posibilitatea de a susține examenul în fața Comisiei de absolvire a Institutului Național al Justiției.

Astfel, sistemul de recrutare și carieră a procurorilor în R. Moldova este prevăzut de *Legea privind Institutul Național al Justiției nr. 152 din 8 iunie 2006* [1], *Legea cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016* [2], cu completările ulterioare, de *Regulamentul cu privire la formarea inițială și absolvire a candidaților la funcția de procuror și judecător* [4], precum și de *Regulamentul Colegiului de Selecție și Carieră din cadrul Consiliului Superior al Procurorilor* [5].

Vom remarca faptul că prevederi similare sunt valabile și pentru audienții Institutului Național al Justiției, candidații la funcția de judecător, prevăzute inclusiv în *Legea nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului* [3], dar în continuare ne vom referi preponderent la statutul candidaților la funcția de procuror, ținând cont de faptul că este activitatea pe care o profesăm și am identificat unele problematice.

Așadar, în conformitate cu *Legea privind Institutul Național al Justiției nr. 152 din 8 iunie 2006* [1, art. 19], persoanele care au promovat concursul de admitere pentru formarea inițială a candidaților la funcțiile de judecător și de procuror capătă statut de audienți ai cursurilor de formare inițială, din momentul emiterii ordinului de admitere. Însă, emiteria ordinului respectiv este condiționată și de angajamentul viitorului audient al Institutului de a depune o declarație prin care el se obligă, după absolvirea cursurilor de formare inițială, să participe la concursurile pentru suplینirea funcțiilor vacante de judecător sau de procuror timp de 5 ani, să accepte funcția propusă și să activeze în această funcție o perioadă de cel puțin 3 ani.

În perioada formării inițiale, viitorii judecători și procurori au statut de audienți ai Institutului Național al Justiției, care include drepturi, obligații, interdicții și răspunderea disciplinară a audienților, acestea fiind prevăzute prin *Legea privind Institutul Național al Justiției*, cu completările ulterioare din *Regulamentul privind formarea inițială și absolvire a candidaților la funcții de judecător și de procuror, din 25 februarie 2021*.

Astfel, audientul Institutului Național al Justiției, potrivit *Legii privind Institutul Național al Justiției* [1, art. 20], beneficiază de o pregătire teoretică și practică în conformitate cu curriculum-urile disciplinare și cu planurile de formare aprobate de Consiliul INJ, precum și dispune de baza tehnico-materială a Institutului. La fel, audientul are dreptul să-și expună părerea asupra calității orelor de curs și a orelor practice; să facă propuneri pentru perfecționarea procesului de formare; să participe la activitatea de cercetare științifică; să publice articole științifice și să participe la elaborarea altor materiale; să participe la conferințe, simpozioane și la alte activități.

Totodată, potrivit prevederilor din *Legea privind Institutul Național al Justiției*, se stipulează că: „Audienții cursurilor de formare inițială sunt obligați: a) să frecventeze orele de studiu conform orarului stabilit și să participe la stagiile de practică; b) să studieze continuu și să îndeplinească în termenele stabilite sarcinile prevăzute de planurile de formare; c) să participe la activitățile științifice preconizate; d) să respecte regulamentele de ordine interioară ale Institutului și ale instituțiilor în care vor desfășura stagii de practică; e) să se folosească de resursele și mijloacele materiale care le sunt puse la dispoziție conform destinației lor, exclusiv în interesul dobândirii de cunoștințe profesionale; f) să se abțină de la acțiuni ce îi împiedică pe alți audienți să însușească materialul teoretic și practic; g) să îndeplinească alte obligații prevăzute de lege” [1, art. 20].

În cadrul formării inițiale audienților Institutului Național al Justiției le sunt impuse și interdicții prevăzute de art. 20 alin. (3) din *Legea nr. 152 din 2006*, și anume: „Audienților cursurilor de formare inițială le este interzis: a) să facă parte din partide sau să desfășoare activități cu caracter politic; b) să desfășoare orice activitate remunerată, cu excepția activităților didactice, științifice sau de creație, practicate în afara orelor de formare inițială”. Pentru abaterile de la îndatoririle ce le revin potrivit legii și unui regulament de ordine interioară a Institutului Național al Justiției, audienții cursurilor de formare inițială răspund disciplinar.

Astfel, potrivit art. 21 alin. (2) din *Legea* menționată *supra*, se califică abatere disciplinară: „a) desfășurarea de activități publice cu caracter politic sau manifestarea convingerilor politice în perioada de formare; b) atitudinea necuviincioasă față de colegi, formatori sau față de personalul Institutului, precum și față de persoanele cu care intră în contact în perioada efectuării stagiului de practică; c) absențele nemotivate de la orele de studiu și de stagi, dacă acestea depășesc 8 ore academice pe lună; d) fraudă la examene”. Alineatul (4) din același arti-

col prevede că: „*Constituie sancțiuni disciplinare: a) avertismentul; b) diminuarea bursei cu până la 15% pe o perioadă de la o lună la 3 luni; c) exmatricularea din Institut*”.

Legea nr. 152 din 2006 cu privire la Institutul Național al Justiției cuprinde și norme ce reglementează încetarea statutului de audient al cursurilor de formare inițială.

În acest context, potrivit art. 22 alin. (1) din *Legea* menționată *supra*, statutul de audient al cursurilor de formare inițială încetează în următoarele cazuri: „*a) depunerea cererii respective de către audientul cursurilor de formare inițială; b) evaluarea negativă repetată la aceeași disciplină a audientului cursurilor de formare inițială sau nepromovarea repetată a examenului de absolvire; c) pronunțarea unei hotărâri definitive de condamnare a audientului cursurilor de formare inițială; d) constatarea faptului că audientul cursurilor de formare inițială nu mai întrunește condițiile pentru a candida la funcția de judecător sau de procuror; e) aplicarea sancțiunii disciplinare prevăzută la art. 21 alin. (4) lit. c); f) absolvirea cursurilor de formare inițială; g) decesul audientului cursurilor de formare inițială*”.

Prevederi analogice sunt stipulate inclusiv în *Regulamentul privind formarea inițială și absolvire a candidaților la funcții de judecător și de procuror*, care este elaborat în conformitate cu *Legea privind Institutul Național al Justiției nr. 152 din 8 iunie 2006*.

Analizând sub aspect comparativ modelul practicat la nivel european de recrutare a judecătorilor și procurorilor, am conchis că Republica Moldova la acest capitol a preluat și implementat unele bune practici.

Așadar, în majoritatea statelor europene admiterea în sistemul judecătoresc se realizează prin intermediul instituțiilor analogice Institutului Național al Justiției: în România – Institutul Național al Magistraturii, în Franța – Școala Națională de Magistratură, în Grecia – Școala Națională de Judecători etc., bazându-se, evident, pe competența profesională, aptitudinile și buna reputație a candidaților.

Astfel, în România statutul cursanților Institutului Național al Magistraturii este reglementat de *Legea nr. 303 din 28 iunie 2004, privind statutul judecătorilor și procurorilor* [6], precum și de regulamentele interne de activitate a acestor instituții.

Prin urmare, remarcăm faptul că, la capitolul „*formare inițială a judecătorilor și procurorilor*”, colegii din România, în esență, au un statut similar celui din Republica Moldova, cu unele completări de rigoare. Cursanții Institutului Național al Magistraturii au calitatea de auditori de justiție. Durata cursurilor de formare profesională a auditorilor de

justiție este de 4 ani¹, potrivit art. 16 alin. (3) din *Legea nr. 303 din 28 iunie 2004*. Remarcăm faptul că, prin *Legea nr. 192 din 2021*, normei vizate i s-au stabilit măsuri temporare pentru anul 2021-2022, astfel că durata cursurilor de formare profesională a auditorilor de justiție este de 2 ani. După primul an de cursuri, auditorii de justiție optează, în ordinea mediilor și în raport cu numărul locurilor, pentru funcția de judecător sau de procuror.

Dispozițiile legale privind drepturile și îndatoririle auditorilor de justiție în România sunt similare celor din Republica Moldova, cu unele diferențe esențiale, ținând cont de interferențele socio-economice din ambele state.

In concreto, mă refer la faptul că, potrivit reglementării privind concediile și indemnizațiile de asigurări sociale de sănătate, auditorii de justiție din România au dreptul inclusiv la indemnizația lunară pentru creșterea copiilor de până la 1-2 ani. Totodată, auditorii de justiție dispun și de spațiile de cazare ale Institutului Național al Magistraturii, iar în situațiile în care auditorii de justiție își desfășoară activitatea de formare în afara municipiului București, aceștia au dreptul la decontarea chiriei într-un plafon de până la 50% din suma care s-ar cuveni, cu acest titlu, magistraților, în condițiile legii [6, art. 17 alin. (3²)].

În România, obligația auditorilor de a activa apoi în funcție de judecător sau de procuror este, la fel, cuantificabilă în ani, cu următoarea deosebire: „*Absolvenții Institutului Național al Magistraturii sunt obligați să îndeplinească timp de 10 ani funcția de judecător sau de procuror*” [6, art. 20].

Incompatibilitățile și interdicțiile judecătorilor și procurorilor se aplică și auditorilor de justiție, fiind similare celor stabilite și pentru audienții Institutului Național al Justiției, astfel încât chiar și sistemul de sancționare disciplinară cuprinde, în esență, aceleași sancțiuni pentru abaterile comise, și anume: avertismentul, diminuarea bursei cu până la 15% pe o perioadă de la o lună la 3 luni, diminuarea bursei proporțional cu numărul absențelor nemotivate, dacă acestea depășesc 8 ore într-o lună, exmatricularea din Institutul Național al Magistraturii [6, art. 18].

Stârnește curiozitate faptul că, în România, perioada cuprinsă între promovarea examenului de absolvire și numirea de către Consiliul Superior al Magistraturii în funcția de judecător sau de procuror stagiar, precum și *perioada în care o persoană a avut calitatea de judecător sau de procuror*

¹ Dintotdeauna au fost 2 ani, se încearcă, însă, la nivel legislativ, să se implementeze durata cursurilor de 4 ani, dar asta ar însemna o criză acută de personal, în condițiile în care deja există problema numărului insuficient de magistrați, având în vedere pensionarea în masă a judecătorilor și procurorilor în ultima perioadă.

stagiar, dacă a promovat examenul de capacitate prevăzut, constituie vechime în funcția de judecător sau de procuror.

Totodată, un element de discrepanță, ci nu de noutate pentru Republica Moldova, între modelul abordării statutului viitorilor procurori în România, este că, după absolvirea Institutului Național al Magistraturii, auditorii de justiție dobândesc calitatea de judecători sau de procurori stagiați, exercitând activitatea propriu-zisă, dar cu competențe restrânse [6, art. art. 21, 22, 23].

Vom remarca faptul că un mecanism similar există și în Franța, asupra căruia ne vom referi ulterior.

Astfel, după încheierea cursurilor din cadrul Institutului Național al Magistraturii și promovarea examenelor de absolvire, auditorii de justiție pot opta pentru locurile de judecători stagiați și de procurori stagiați scoase la concurs, iar repartizarea acestora se face pe baza notei finale de absolvire a Institutului Național al Magistraturii.

În același mod, depunând jurământul „*de a se comporta în toate ca un ascultător demn și loial al dreptății*”, în Franța, un auditor al Școlii Naționale de Magistratură care intră în corpul juridic, nu poate fi scutit sub nici o formă de acest jurământ și este obligat să respecte secretul profesional.

Statutul auditorilor de justiție francezi rezultă din *Ordonanța nr. 58-1270 din 22 decembrie 1958* [9], *Legea organică privind statutul magistraților nr. 70-642 din 17 iulie 1970* [10], *Decretul, cu modificările ulterioare, privind Școala Națională a Magistraturii nr. 72-355 din 4 mai 1972* [7], *Decretul de stabilire a prevederilor comune aplicabile stagiilor din stat și instituțiile sale publice nr. 94-874 din 7 octombrie 1994* [8]; *Legea privind drepturile și obligațiile funcționarilor publici nr. 83-634 din 13 iulie 1983* [11].

Astfel, ordonanța din 22 decembrie 1958, similar legilor din Republica Moldova și România, prevede obligații și drepturi. Diferit de statutul auditorilor din România și R. Moldova, Franța prezintă incompatibilități totale, restrânse sau temporare, pentru exercitarea unui mandat politic pe lângă funcțiile de auditor al justiției, și anume incompatibilitate totală cu exercitarea unui mandat în Parlament, Parlamentul European sau Consiliul Economic și Social, incompatibilitate limitată cu exercitarea unui mandat de consilier regional, general sau municipal în jurisdicția de care aparține funcționarul judiciar (Bordeaux și orașul de stagiu), incompatibilitate temporară în jurisdicțiile în care funcționarul judiciar a exercitat de mai puțin de cinci ani o funcție publică electivă sau a solicitat o funcție publică electivă, cu excepția mandatului de reprezentant în Parlamentul European.

De asemenea, în Franța sunt interzise auditorilor de justiție orice deliberare politică, orice manifestare de ostilitate față de principiul sau forma de guvernare a republicii, orice acțiune concertată de natură să stopeze sau să împiedice funcționarea instanțelor judecătorești, precum și orice demonstrație de natură politică.

Orice încălcare de către un auditor judiciar a atribuțiilor statutului său poate da naștere uneia dintre sancțiunile disciplinare prevăzute prin *Decretul din 4 mai 1972* (mustrare, avertisment, excludere temporară, excludere definitivă) și orice încălcare a secretului profesional poate fi supusă urmării penale [7, art. 59-65].

În temeiul *Ordonanței din 22 decembrie 1958*, auditorii de justiție sunt, pe de altă parte, protejați împotriva amenințărilor, atacurilor de orice natură, care ar putea face obiectul în exercitarea sau cu ocazia îndeplinirii atribuțiilor lor [9, art. 11]. Tot *Ordonanța din 22 decembrie 1958* precizează domeniul de competență al auditorilor de justiție pe perioada stagiului lor judiciar, în cadrul căruia aceștia participă, sub responsabilitatea magistraților, la activitatea judiciară, fără a putea primi, însă, delegare de semnătură. În special, ei pot asista judecătorul de instrucție în toate actele de anchetă, asista magistrații Ministerului Public în exercitarea acțiunii publice, participă cu vot consultativ la deliberările instanțelor civile și corecționale, prezentându-le verbal obiecții sau concluzii etc. [9, art. 19].

Așadar, analizând cele menționate *supra*, menționăm că, în România și Franța, se promovează valorile europene la pregătirea viitorilor judecători și procurori prin instituirea unor mecanisme efective de protejare a acestora de unele imixțiuni externe.

Deși în Republica Moldova este aplicabil un model similar de recrutare și carieră pentru viitorii judecători și procurori, totuși, acesta este fragmentat și lacunar, prezentând diverse riscuri care ar atenta asupra integrității și prestigiului profesiei vizate.

De fapt, după formarea inițială în cadrul Institutului Național al Justiției, în spiritul legii, respectării drepturilor omului și deontologiei profesionale, cu o durată de 18 luni, cu sesiuni și diverse filtre de integritate profesională și morală, statutul de audient încetează, iar viitorii judecători și procurori devin un vid juridic.

Normele legale prevăd doar statutul de audient al Institutului Național al Justiției (adică sunt pentru perioada desfășurării cursurilor de formare inițială) și atât, dar care este statutul unui absolvent al Institutului, dacă el nu s-a înscris în *Registrul candidaților la funcția de procuror/judecător* și chiar după o asemenea înscriere? Legislația națio-

nală nu cuprinde anumite prevederi legale care ar reglementa situația vizată.

Spre deosebire de Republica Moldova, în alte state, precum România sau Franța, disensiunea respectivă a fost soluționată prin constituirea instituției de procuror/judecător stagiar. De altfel, și în alte domenii există o asemenea practică: avocat-stagiar, medic rezident etc. De ce nu ar prelua-o și la noi instituția procuraturii?

Mai mult ca atât, după promovarea examenelor de absolvire în cadrul Institutului Național al Justiției, candidații la funcția de procuror sau de judecător nu mai pot beneficia de garanțiile juridice ale statutului de „audient”, iar garanțiile conexe statutului de judecător/procuror nu le sunt aplicabile decât după numirea în funcția respectivă - procedură care, în condițiile Republicii Moldova, poate dura chiar și ani de zile.

În consecință, ținând cont de omisiunile legislative, de lipsa de garanții sociale, de procedurile birocratice de durată și de alte criterii care conduc la tergiversarea numirii în funcție, viitorii judecători și procurori sunt supuși unor riscuri ce pot favoriza incidente de integritate, cum ar fi dependența de alte persoane ori organizații, imixțiuni în activitate, presiuni, intimidări etc.

Considerăm că există o lacună legislativă, deoarece, ținând cont de importanța socială a funcției de procuror/judecător, cât și de prestigiul acesteia, inclusiv de necesitatea stabilirii și menținerii încrederii societății în justiție, de lupta cu corupția în Republica Moldova, devine necesară asigurarea absolvenților Institutului Național al Justiției cu un statut clar determinat și continuu. Totodată, remarcăm practica stabilită în majoritatea statelor, inclusiv România și Franța, privind implementarea instituției de „procuror/judecător stagiar”, ceea ce asigură fluxul de cadre permanent și preluarea unui anumit volum de muncă din sarcina judecătorilor și procurorilor aflați în funcție.

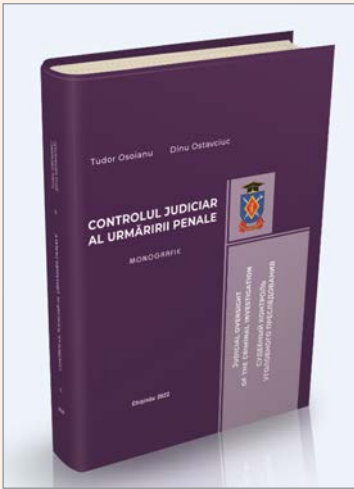
În concluzie, ținând cont de aspirațiile europene ale Republicii Moldova și amploarea procesului de reformă în domeniul justiției, considerăm că cele menționate mai sus sunt obiective care pot fi și trebuie implementate acum pentru o asigurare efectivă a imparțialității și integrității sistemului judecătoresc. Soluția în cazul dat este consolidarea statutului absolventului Institutului Național al Justiției. Or, asigurarea unui statut bine determinat, cu garanții sociale valabile atât în cadrul formării inițiale cât și după absolvire, reprezintă, în esență, o formă incipientă de asigurare a independenței și integrității judecătorilor și procurorilor.

Referințe bibliografice

1. Legea privind Institutul Național al Justiției. Nr. 152 din 08.06.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 256-264 (republicare).
2. Legea cu privire la Procuratură. Nr. 3 din 25.02.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 69-77.
3. Legea cu privire la statutul judecătorului. Nr. 544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.185 (republicată).
4. Regulamentul Colegiului de Selecție și Carieră din cadrul Consiliului Superior al Procurorilor din 23 februarie 2017. <https://csp.md/sites/default/files/in-linefiles/Regulamentul%20CSCP%20modificat%20%2004.02.2022.pdf> (vizitat 08.07.2022).
5. Regulamentul cu privire la formarea inițială și absolvire a candidaților la funcția de procuror și judecător. Aprobabil în redacție nouă la 25.02.2021. https://www.inj.md/sites/default/files/new/21/hotcon/Regulament%20absolvire%20%28var_25.02.2021%29.pdf (vizitat 07.07.2022).
6. Legea României privind statutul judecătorilor și procurorilor. Nr. 303 din 28 iunie 2004. În: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 653 din 22 iulie 2005.
7. Décret n°72-355 du 4 mai 1972 relatif à l'École nationale de la magistrature. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000513355/> (vizitat 09.08.2022).
8. Décret n°94-874 du 7 octobre 1994 fixant les dispositions communes applicables aux stagiaires de l'Etat et de ses établissements publics. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000366828/> (vizitat 09.08.2022).
9. *Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature.* <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000339259/#:~:text=Toute%20d%C3%A9lib%C3%A9ration%20politique%20est%20interdite,que%20leur%20imposent%20leurs%20fonctions> (vizitat 09.08.2022).
10. Loi n° 70-642 du 17 juillet 1970 relative au statut des magistrats. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA0000006091546> (vizitat 09.08.2022).
11. Loi n° 83-634 du 13 juillet 1983 portant droits et obligations des fonctionnaires. Loi dite loi Le Pors. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000504704/> (vizitat 09.08.2022).
12. Loi n° 84-16 du 11 janvier 1984 portant dispositions statutaires relatives à la fonction publique de l'Etat (1). <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000501099/> (vizitat 09.08.2022).

O EDIȚIE PENTRU DOCTRINARI, PRACTICIENI ȘI RESPONSABILI DE CREAȚIA LEGISLATIVĂ

Recent, Tudor Osoianu, dr., prof. univ., și Dinu Ostavciuc, dr., conf. univ., au semnat apariția unei noi lucrări în domeniul dreptului – „Controlul judiciar al urmăririi penale”. Publicația este destinată cercetătorilor în domeniul științelor și justiției penale, doctoranzilor, studenților și masteranzilor facultăților de drept, judecătorilor, procurorilor, avocaților, formatorilor, audienților Institutului Național al Justiției și promovează garanțiile de respectare a standardelor justiției penale.

Autorii au constatat unele neclarități legislative și, în consecință, practici neunitare de interpretare și aplicare a normelor de procedură penală în cadrul exercitării controlului judiciar al urmăririi penale... Ei constată cu regret că legea procesual-penală nu reglementează procedura examinării cererii de accelerare a urmăririi penale. Practica judiciară demonstrează că, atunci când s-a depus cererea privind accelerarea urmăririi penale, judecătorul de instrucție solicită procurorului o notă informativă privitor la cauza penală, care ar cuprinde acțiunile ce au fost efectuate, precum și ce măsuri urmează să fie îndeplinite în cauza respectivă și care este motivul tergiversării urmăririi penale, în general. Această practică, în opinia semnatărilor monografiei, nu corespunde bunelor practici în materie, deoarece judecătorul de instrucție examinează cererea privind accelerarea urmăririi penale fără a avea acces efectiv la materialele cauzei penale, iar nota informativă prezentată de procuror este una subiectivă și poate conține informații ce nu corespund materialelor cauzei penale cercetate...

Dacă judecătorul de instrucție va cerceta cererea privind accelerarea urmăririi penale în raport cu materialele cauzei penale, elementul subiectiv se va minimaliza. O problemă în acest sens poate apărea în legătură cu accesul părților la materialele cauzei penale. În opinia autorilor, nu există asemenea impedimente, deoarece judecătorul de instrucție, fiind garantul respectării drepturilor, ținând cont de confidențialitatea urmăririi penale, în urma audierii poziției fiecărui participant la ședință, va decide în ce măsură aceștia pot avea acces la materialele prezentate de procuror. Autorii propun ca prevederile art. 20 alin. (5) CPP să fie modificate și completate, astfel încât ședința de judecată privind examinarea cererii de accelerare a urmăririi penale să fie închisă, dar cu participarea părții care a depus cererea respectivă și a procurorului care exercită sau conduce urmărirea penală. În așa mod, se va respecta egalitatea armelor în proces. Bineînțeles, în formula propusă ar exista riscul tergiversării examinării cererii. Din perspectiva indicată, autorii consideră că această cerere poate fi examinată în lipsa părților, cu condiția existenței dovezilor de citare legală a părților la procedura remediului accelerativ. În final se reiterează etapele examinării cererii privind accelerarea urmăririi penale de până la pronunțare.

Recenzentul lucrării – dr. hab., prof. univ. Valeriu Cușnir – apreciază calitatea înaltă a efortului depus la elaborarea monografiei, care poate fi de real folos nu numai doctriinarilor și practicienilor, ci și autorităților responsabile de creația legislativă.

PROTECȚIA INTERNAȚIONALĂ A MIGRANȚILOR ȘI REFUGIAȚILOR

Normele privind protecția străinilor într-un stat reprezintă un set de principii și norme codificate de instrumentele internaționale și naționale care stabilesc obligații în sarcina statelor de a asigura drepturile și libertățile fundamentale ale migranților, solicitanților de azil/refugiaților și altor categorii de persoane, în conformitate cu mandatele organizațiilor internaționale relevante. Autoritatea statelor este limitată de anumite drepturi garantate cetățenilor străini în dreptul internațional, astfel încât străinii se bucură de toate drepturile aplicabile în cadrul sistemului internațional privind protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Tocmai în acest domeniu, Biblioteca Publică de Drept a fost completată cu o nouă apariție editorială. Este vorba de ghidul metodic „Imigrarea și Advocacy pentru Refugiați”, semnat de Valentin Roșca, dr. în drept, lector universitar. Lucrarea a fost recomandată de Consiliul Calității al Universității de Stat din Moldova, recenzată de Diana Sircu, dr. hab. în drept, conferențiar universitar, și Ludmila Dumneanu, dr. în drept, conferențiar universitar.

Autorul menționează în „Preliminarii” că se conturează o nouă disciplină care se referă la asigurarea unui cadru legal internațional și național cu privire la protecția migranților, consolidarea continuă a protecției internaționale a solicitanților de azil și refugiaților. Fiind o disciplină juridică în aceeași măsură ca și alte ramuri de drept, „Imigrarea și Advocacy pentru Refugiați” necesită o logică strictă, proprie oricărei analize juridice. Cu toate că, aparent, acest domeniu iese în evidență cu trăsăturile sale caracteristice, este destul de dificil de a explica specificul acestuia în cadrul sistemului internațional de protecție a drepturilor omului, dar și de a scoate

în evidență unele trăsături caracteristice la capitolul reglementărilor internaționale ale migranților în calitate de element al populației în dreptul internațional public per ansamblu.

Ghidul metodic vine în ajutorul masteranzilor în procesul de dobândire a cunoștințelor și abilităților privind cadrul juridic internațional de protecție a migranților și refugiaților. Ediția poate constitui un instrument eficient pentru pregătirea cadrelor de înaltă calificare sau de a răspunde unor necesități reale de documentare și identificare a informației relevante în condițiile în care fondul bibliotecilor naționale este deficitar în ce privește literatura de specialitate din domeniu.

Ghidul metodic cuprinde inclusiv tematica lecțiilor practice, iar tematica seminarelor este variată ca conținut. Temele sunt consacrate celor mai importante aspecte privind protecția internațională a migranților și refugiaților.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

